

6

2023

Українська мова

УКРАЇНСЬКА МОВА

Світлана Беца
Марина Павлишина
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

6

НОВА
УКРАЇНСЬКА
ШКОЛА

Юдіта Павлович
Андрея Певсе

Світлана Беца
Марина Павлишина

Світлана Беца
Марина Павлишина
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

УКРАЇНСЬКА МОВА

підручник для **6** класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

Чернівці
МПП «Букрек»
2023

УДК 811.161.2(075)
Б 56

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 р. №254)*

Зареєстровано в Каталозі надання грифів навчальній літературі та
навчальним програмам за № 3.0067-2023

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

*Підручник розроблено відповідно
до Модельної навчальної програми*

*«Українська мова для класів з навчанням угорською мовою.
5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти*

*(автори-укладачі Черничко С. С., Певсе А. А., Кордонець О. О.,
Барань Є. Б., Чонка Т. С., Павлович Ю. П., Беца С. Д., Кантор С. І.,
Кейзі-Бак С. В., Копас І. А., Павлович О. М., Стець М. М., Чейке О. С.)*

Беца С. Д., Павлишина М. Г., Павлович Ю. П., Певсе А. А.

Б 56 Українська мова: підручник для 6 класу з навчанням
угорською мовою закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом). Чернівці: МПП «Букрек», 2023.
240 с.: іл.

ISBN 978-966-997-151-7

УДК 811.161.2(075)

Шукайте жовтий QR-код

Шукайте блакитний QR-код із зірочкою

	Аудіосупровід до підручника й інтерактивні завдання	та	додаткові теми для розвитку мовлення	
---	--	----	---	--

розміщено за посиланням:
<https://cutt.ly/71R3sP4>

ISBN 978-966-997-151-7

© Беца С. Д., Павлишина М. Г.,
Павлович Ю. П., Певсе А. А., 2023
© МПП «Букрек», 2023

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького*

Ще не вмерла України і слава, і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі шестикласники та шестикласниці!

Запрошуємо вас у цікаву подорож під назвою «Українська мова». Путівником для вас буде підручник, який ви зараз тримаєте в руках. У кожній темі є фонетичні, лексичні відомості, орфографічні, граматичні, інтерактивні вправи, а також діалоги, тексти. За QR-кодами ви знайдете різноманітні цікаві завдання, а також теми для розвитку мовлення. Коли опрацюєте їх, то зможете отримати ключ для наступного ходу в цій захопливій грі пізнання мови. Так, крок за кроком, ви навчитеся гарно спілкуватися, чітко висловлювати свої думки...

Щоб не заплутатися в завданнях, запам'ятайте умовні позначки:

Послухайте

Виконуйте письмово в зошиті

Дайте відповіді на запитання

Працюємо разом

Завдання підвищеної складності

Словникова робота / вправа на переклад

Робота з джерелом

Домашнє завдання

Підручник розкриє вам таємниці української мови, підкаже, як скласти речення, де поставити розділовий знак, як правильно вимовляти звуки, наголошувати й писати слова, збільшить словниковий запас... Нова лексика допоможе краще зрозуміти цікаві тексти про ваших однолітків, їхнє життя та захоплення.

Засвоїти нові знання, а відтак — пізнати красу української мови, вам допоможуть помічники:

Давид

Оксана

Золтан

Чілла

Бажаємо вам досягти успіхів в освоєнні української мови!

Авторки

Вступ. Україна – мій рідний край

§1 Державна мова України. Народи, які проживають в Україні

Ukrajna államnyelve. Népek, amelyek
Ukrajnában élnek

Державна мова — офіційно визнана і прийнята в межах держави мова, якою спілкуються у державних установах та публічних сферах.

Національна мова — мова, якою спілкуються люди однієї національності.

Рідна мова — мова, якою людина мислить, якою спілкуються з дитинства, мова батьків.

1 Прослухайте речення.

В Україні проживає 41 167 335 (сорок один мільйон сто шістдесят сім тисяч триста тридцять п'ять) громадян. Із них 37 541 693 (тридцять сім мільйонів п'ятсот сорок одна тисяча шістсот дев'яносто три) — українці. В Україні проживають люди й інших національностей: угорці, білоруси, кримські татари, поляки, вірмени, азербайджанці, німці, молдовани, болгари, греки, грузини. Українська мова — єдина державна мова України. Українською розмовляють у Молдові, Канаді, США, Австралії, Румунії, Польщі, Бразилії, Аргентині, Словаччині, Італії, Франції, Німеччині.

2 Запишіть національність людей, які проживають у цих країнах.

Зразок: Молдова — молдовани.

Молдова, Канада, Австралія, Румунія, Польща, Аргентина, Словаччина, Італія, Франція, Німеччина, Угорщина.

3 Поміркуйте і дайте відповідь на запитання.

Чому в Україні державною мовою обрали українську?

Почніть розповідь так: Я думаю, ... Вважаю так, тому що ...

- У числівниках на **-а́дцять** та числівниках **два́дцять**, **три́дцять** наголошений передостанній склад.
- У числівниках на **-деся́т** і **-со́т** наголошений останній склад.

11 — одина́дцять	20 — два́дцять	100 — сто
12 — двана́дцять	30 — три́дцять	200 — дві́сті
13 — трина́дцять	40 — со́рок	300 — три́ста
14 — чотирна́дцять	50 — п'я́тдеся́т	400 — чоти́риста
15 — п'ятна́дцять	60 — ші́стдеся́т	500 — п'я́тсо́т
16 — ші́стна́дцять	70 — сі́мдеся́т	600 — ші́тсо́т
17 — сі́мна́дцять	80 — ві́сімдеся́т	700 — сі́мсо́т
18 — ві́сімна́дцять	90 — дев'яно́сто	800 — ві́сімсо́т
19 — дев'ятна́дцять		900 — дев'я́тсо́т

- 4** Письмово дайте відповідь на запитання. Над числівниками поставте наголос.

1. Скільки років Києву? (1 540) 2. Скільки років Чернігову? (1 300) 3. Скільки років Львову? (760) 4. Скільки років Ужгороду? (1 112) 5. Скільки років Береговому? (959) 6. Скільки років Полтаві? (1 123)

- 5** Прочитайте вголос слова та словосполучення за вчителем / учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Два мільйони років, з'явитися, первісна людина, здебільшого, полювати, збирати ягоди, ловити рибу, нелегкий, збиратися у групи, спілкуватися, вигук, попереджувати, небезпека, здобич, поступово, домашнє господарство, одомашнити, обробляти землю, інструменти, мотика, рало, серп, камінь-зернотерка, зерно, терти, виготовляти, знаряддя праці, жести, кількість, збільшуватися, зливатися, утворюватися, вдосконалюватися, плем'я.

- 6** Випишіть слова вправи 5 у чотири колонки: 1 – іменники, 2 – прикметники, 3 – числівники, 4 – дієслова.

Іменник	Прикметник	Числівник	Дієслово

7 Прочитайте текст.**ЯК ЛЮДИ ПОЧАЛИ ГОВОРИТИ?**

Близько двох мільйонів років тому з'явилися первісні люди. Вони жили переважно біля річок та лісів, займалися полюванням, збиранням ягід, риболовлю. Життя було нелегким, тому люди збиралися у групи. Спілкувалися між собою за допомогою вигуків, якими попереджували одне одного про небезпеку, появу здобичі тощо.

Поступово люди почали займатися домашнім господарством: одомашнили вівцю, свиню, козу, коня. Почали обробляти землю, а для цього їм потрібні були інструменти. Так з'являється мотика, згодом — рало, серп, камінь-зернотерка.

Для спілкування первісні люди використовували не лише вигуки, а й жести. З часом кількість звуків збільшувалася. Згодом вони злилися й утворилися слова. Так удосконалювалася мова.

Племен було багато, селилися вони далеко одне від одного. Так формувалися окремі мови різних племен.

8 Продовжте речення за поданим початком.

1. Первісні люди спілкувалися між собою за допомогою ... .
2. Вигуками вони попереджували одне одного ... .
3. Щоб пояснити щось одне одному, вони використовували ... і ... .
4. Кількість звуків ... .
5. Згодом ці звуки злилися й утворилися ... .
6. Так удосконалювалася ... .
7. Так формувалися окремі ... різних племен.

СЛОВНИК

державна установа — kormányzati hivatal
жести — gesztusok
здобич — áldozat
зливатися — összeolvadni
знаряддя праці — munkaesz-

közök
камінь-зернотерка — mozsár
мотика — kapu
одомашнити — megszelídíteni
плем'я — törzs
рало — eke

§2. Географічне положення України. Природні багатства України

Ukrajna földrajzi elhelyezkedése. Ukrajna természeti erőforrásai

9 Перекладіть слова українською мовою. Переклад запишіть у зошит.

Kétmillió év, megjeleni, őseember, vadászni, földiepret szedni, halat fogni, nem könnyű, beszélgetni, figyelmeztetni, veszély, áldozat, háztartás, földet művelni, szerszámok, kapa, sarló, búza, őrölni, készíteni, munkaeszközök, gesztusok, növekedni, törzs.

10 **Ситуація.** Уявіть собі, що ви вчитель / учителька. Вам потрібно перевірити домашнє завдання учнів / учениць 6 класу. Викличте одного / одну або двох учнів / учениць до дошки й опитайте на тему «Українська мова – державна мова України» та «Як люди почали говорити?». Користуйтеся матеріалом завдань 1, 7.

▶ Сторони горизонту

▶ Проміжні сторони світу

північ і схід — північний схід, північно-східний;
північ і захід — північний захід, північно-західний;
південь і схід — південний схід, південно-східний;
південь і захід — південний захід, південно-західний.

11 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Омиватися, межувати, країни світу, кількість, річка, озеро, море, вулкан, територія, область, найбільше, найглибше, корисні копалини, кам'яне вугілля, нафта,

природний газ, залізна руда, пісок, глина, крейда, торф, кам'яна сіль, використовувати, потреби, сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця.

12 Згорніть підручник. Запишіть слова і словосполучення під диктовку. Перевірте написане за завданням 11.

13 Прочитайте текст уголос за вчителем / учителькою.

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНИ. ПРИРОДНІ БАГАТСТВА УКРАЇНИ

Україна — східноєвропейська країна. Вона межує з такими країнами світу: на південному заході з Молдовою і Румунією, на заході з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, на півночі з Білоруссю та Росією.

На півдні Україна омивається водами Чорного моря, на південному сході — Азовського моря. Найбільші річки в Україні — Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Західний Буг. Велика кількість річок — у Карпатах. На території нашої країни понад 3000 озер. Найбільше озеро — Ялпуг, воно розташоване в Одеській області. Найглибше озеро — у Волинській області. Це Світязь.

В Україні багато корисних копалин: кам'яного вугілля, нафти, природного газу, залізної руди, піску, глини, крейди, торфу, кам'яної солі. Люди використовують їх для своїх потреб.

У нашій країні багато лісів. У лісах ростуть сосни, дуби, буки, ялини, берези, вільхи, ясени, граби, ялиці.

 14 Поєднайте пари. Запишіть утворені словосполучення.

Прикметник	Іменник
східноєвропейська	озеро
Чорне	вугілля
найбільше, найглибше	газ
корисні	руда
кам'яне	море
природний	копалини
залізна	країна

- 1 → метр, кілометр
 2, 3, 4 → метри, кілометри
 5 — 20, 30, 40, 50, 60,
 70, 80, 90, 100, 1 000 → метрів, кілометрів

- 21 — двадцять **один кілометр**
 16 — шістнадцять **кілометрів**
 53 — п'ятдесят **три кілометри**
 64 — шістдесят **чотири кілометри**
 1 202 — тисяча двісті **два кілометри**
 75 — сімдесят **п'ять кілометрів**
 115 — сто **п'ятнадцять кілометрів**

15 Прочитайте вголос речення. Випишіть у зошит словосполучення іменника з числівником. Яка загальна довжина сухопутного державного кордону?

Україна має спільний кордон з Молдовою 1 202 (кілометр), Румунією — 601 (кілометр), Угорщиною — 128 (кілометр), Словаччиною — 97 (кілометр), Польщею — 535 (кілометр), Білоруссю — 1 111 (кілометр), Росією — 1 944 (кілометр).

 16 Перепишіть. Доповніть речення словами з довідки.

Україна — східноєвропейська держава. Вона межує з такими державами світу: ... з Молдовою і Румунією, ... з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, ... з Білоруссю і ...

На півдні Україна ... .. Чорного моря, на південному сході — Азовського моря. Найбільші ... в Україні — Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Західний Буг. Велика кількість річок — у Карпатах. На території нашої країни понад 3000 ... . Найбільше озеро — Ялпуг, воно розташоване ... .. області. Найглибше озеро — ... .. області. Це Світязь.

В Україні багато ... ..: кам'яного вугілля, нафти, природного газу, залізної руди, піску, глини, крейди, торфу, кам'яної солі. Люди використовують їх для своїх потреб.

У нашій країні багато лісів. У лісах ... сосни, дуби, буки, ялини, берези, вільхи, ясени, граби, ялиці.

Довідка: омивається водами, озер, на заході, на півночі, в Одеській, на південному заході, у Волинській, річки, ростуть, корисних копалин.

 17 Створіть презентацію на тему «Географічне положення України». Підготуйте усну розповідь за темою презентації.

1. Титульний слайд. «Географічне положення України». Підзаголовок — прізвище, ім'я учня / учениці, клас.
2. Слайд «Географічна карта України».
3. Слайд «Корисні копалини».
4. Слайд «Рослинний світ».

Географічне
положення
України

Географічна
карта
України

Корисні
копалини

Рослинний
світ

СЛОВНИК

вільха — jégerfa
 граб — gyertyán
 залізна руда — vasérc
 кам'яна сіль — kősó
 кам'яне вугілля — kőszén
 корисні копалини — ásványok
 нафта — kőolaj

природний газ — földgáz
 проміжні сторони світу —
 égtájak
 торф — tőzeg
 ялина — lucfenyő
 ялиця — fenyő
 ясен — kőris

§3.

Навчальне читання тексту.**Географічне положення Закарпаття. Якими мовами розмовляють на Закарпатті?**

Kárpátalja földrajzi elhelyezkedése. Milyen nyelveken beszélnek Kárpátalján?

18 Перекладіть слова українською мовою. Переклад запишіть.

A világ országai, mennyiség, folyó, tó, tenger, vulkán, terület, megye, legtöbb, legmélyebben, ásványok, kőszén, kőolaj, földgáz, vasérc, homok, föld, kréta, tőzeg, kősó, használni, szükség, aktív vulkán, fenyő, tölgy, bükk, lucfenyő, nyírfa, égerfa, kőris, gyertyán, fenyő.

19 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Область, населений пункт, розкидані, Карпатські схили, низовина, проживати, мешканець, озеро, водоспад, територія, вкритий, дуб, граб, бук, хвойний ліс, луки, полоніна, пастух, випасати, отара, тваринний світ, водиться, кріт, горностай, куниця, кабан, козуля, рись, видра, золото, термальні води, мінеральні води, лижі, санки, тюбінги, санки-тарілки.

20 Поєднайте пари.

Прикметник	Іменник
населений	гори
Карпатські	світ
хвойний	пункт
тваринний	води
термальні	вода
мінеральна	ліс

21 Розподіліть слова з довідки в чотири колонки: 1 – дерева, 2 – тварини, 3 – спортивне знаряддя, 4 – корисні копалини. Складіть 4 речення з однорідними членами. Використайте слова з довідки.

Дерева	Тварини	Спортивне знаряддя	Корисні копалини
...	...	...	...

Довідка: куниця, дуб, кам'яна сіль, бук, кріт, граб, ви-дра, золото, руда, пісок, кабан, лижі, горностаї, санки, козуля, тюбінг, хвойний ліс, санки-тарілки, рись.

22 Прослухайте текст.

ЗАКАРПАТТЯ

На південному заході України розташована Закарпатська область. Закарпаття межує на півночі з Львівською областю, на сході — з Івано-Франківською, на півдні — з Румунією, на південному заході — з Угорщиною, на заході — зі Словаччиною, на північному заході — з Польщею. Місто Ужгород — обласний центр Закарпаття. В області 608 населених пунктів, які розкидані на Карпатських схилах та в низовині. На Закарпатті проживає 1 258 155 мешканців.

У Закарпатській області багато річок, озер та водоспадів. Найбільші річки — Тиса, Латориця, Уж. Найбільше озеро — Синевир, яке розташоване високо в горах. Усього в області 137 озер. У горах є багато водоспадів. Найвідоміші серед туристів — Воеводин та Шипіт.

Водоспад Шипіт, Карпати

Водоспад Воеводин,
Карпати

Понад 50% території області вкрито лісами. Це дубово-грабові, дубові, дубово-букові, а високо в горах — букові і хвойні ліси. Серед лісів є луки, які місцеві мешканці називають полонинами. Там з ранньої весни і до пізньої осені пастухи випасають отари овець.

Тваринний світ області теж багатий. Тут водяться кроки, лисиці, вовки, зайці, білки, горностаї, лісові куниці, дикі кабани, козулі, олені, рисі, видри.

На Закарпатті видобувають такі корисні копалини: золото, руду, кам'яну сіль, глину, пісок, газ. Також область славиться термальними та мінеральними водами.

На Закарпатті весь рік багато туристів. Узимку вони їздять у гори, катаються на лижах, санках, тюбінгах, санках-тарілках або відвідують басейни з термальною водою.

Драгобрат, Карпати

Термальні джерела

23 Напишіть 6 запитань до тексту «Закарпаття». Складіть до нього план.

СЛОВНИК

букові — bükkerdő
 випасати — legeltetni
 водяться — élnek (állatokra jellemző)
 горностаї — hermelin
 Карпатські схили — Kárpátok lejtői
 куниця — nyest
 населений пункт — település

низовина — alföld
 отара — nyáj
 пастух — pásztor
 розкидані — szétdobálva
 санки-тарілки — tányérszánkó
 тюбінги — felfújható csúszda fánk
 хвойні ліси — tűlevelű erdők

Мова і мовлення

§4–5. Види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, аудіювання, письмо. Монолог і діалог

A beszédtevékenység típusai: szövegértés, olvasás, beszéd, írás. A monológ és a párbeszéd

Поняття *мова* і *мовлення* потрібно розрізняти.

Мова — це засоби спілкування (слова, словосполучення, речення, тексти тощо).

Мовлення — це використання цих засобів для спілкування. Процес мовлення називається мовленнєвою діяльністю.

Мовлення має дві форми — *усну* та *писемну*. Коли ми говоримо або слухаємо, то використовуємо усну форму мовлення, коли пишемо або читаємо — писемну.

Мовлення буває *монологічне* та *діалогічне*.

Монолог — це висловлювання однієї особи.

Діалог — розмова двох або кількох осіб. Кожен із співрозмовників по черзі то говорить, то слухає.

Репліка — висловлювання кожного з учасників діалогу.

 24 Побудуйте діалог за зразком. Запишіть. Розіграйте діалог із сусідом / сусідкою за партою.

— Як тебе звуть?

— Мене звуть ... .

— Як твоє прізвище?

— Моє прізвище ... .

 25 Дізнайтеся ім'я вашого сусіда / сусідки, по батькові, прізвище.

Зразок: — Як тебе звуть?

— Мене звуть Оксана. По батькові Іванівна. Моє прізвище Лещенко.

— Її звать Оксанка. По батькові вона Іванівна. Її прізвище Лещенко.

26 Ситуація. Уявіть собі, що ви давно не бачили свого друга / подругу. Висловіть свою радість і здивування від вашої несподіваної зустрічі.

Зразок: — Привіт, Давиде! Рада тебе бачити!
— Оксанко! Я теж радий тебе бачити.

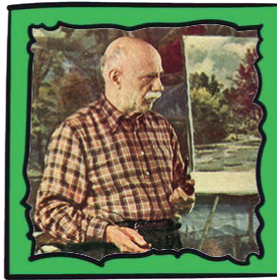

27 Подивіться на світлини відомих людей. Поясніть сусідові / сусідці, хто зображений на фотографії і як його / її звати.

Зразок: — Хто це?
— Це Шевченко.
— Як його звать?
— Андрій.
— А хто він?
— Він футболіст.

Антоніо Лукіч,
режисер

Йосип Бокшай,
художник

Адальберт
Ерделі, художник

Ада Роговцева,
акторка

Марина
В'язовська, вчена

Оксана Луцевська,
письменниця

 28 Запишіть ім'я, по батькові, прізвище в таблицю. Визначте, за допомогою якого суфікса утворилися чоловічі та жіночі імена по батькові, згадайте правила творення імен по батькові. Розіграйте діалог.

Зразок: — Шевченко — це ім'я?
— Ні, це прізвище. Його звать Тарас Григорович.

Лариса Петрівна Косач, Микола Кіндратович Вороний, Зірка Захаріївна Мензатюк, Ірина Володимирівна Жиленко, Всеволод Зиновійович Нестайко, Ярослав Михайлович Стельмах, Ліна Василівна Костенко, Марія Василівна Матіос.

Ім'я	По батькові	Прізвище
...	...	...

 29 Розкажіть, хто з цих людей — брат і сестра, а хто — чоловік і дружина.

1) Кононенко Валентина Петрівна. Кононенко Марина Іванівна. Кононенко Павло Іванович.

2) Сергієнко Олег Юрійович. Сергієнко Ганна Юріївна. Сергієнко Юрій Степанович. Сергієнко Тетяна Миколаївна.

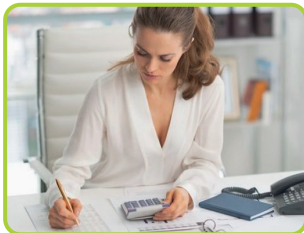
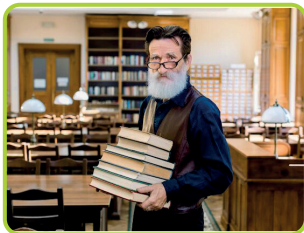
Пригадаймо!

Хто?	Ким працює? (О. в.)	Закінчення
<i>Чоловічий рід</i>		
учитель	учителе м	-ем -ом
інженер	інженер ом	
економіст	економіст ом	
<i>Жіночий рід</i>		
учителька	учительк ою	-ою
інженерка	інженерк ою	
економістка	економістк ою	

30 Подивіться на малюнки. Назвіть професії людей, зображених на фото. Спитайте у свого сусіда / сусідки, люди яких професій зображені на них.

31 **А.** Знайдіть світлину своєї родини. Напишіть у зошит ім'я, по батькові, прізвище кожного члена родини. Запишіть, які родинні зв'язки між вами. Скільки кому років? Де і ким він / вона працює? **Б.** Додайте ваші роздуми про те, ким ви хочете бути в майбутньому, чому вам подобається ця професія.

32 **Гра «Інтерв'ю».** Дізнайтесь у свого сусіда / сусідки про його / її сім'ю, користуючись запитаннями, поданими у вправі. Запишіть дані в зошит. Складіть невелику розповідь про сім'ю друга / подруги і розкажіть її однокласникам і однокласницям.

- Зразок:** — У тебе є сестра / брат?
 — Як її / його звать?
 — Скільки їй / йому років?
 — Де навчається?
 — Де вона / він працює?
 — Ким вона / він працює?

33 Прочитайте діалог за ролями.

— Привіт, Оксанко! Радий тебе бачити!

— Привіт, Давиде! Я теж дуже рада. Звідки ти йдеш?

— Із фотостудії. Під час святкування дня народження бабусі ми сфотографувалися. Я ходив забирати сімейне фото. Придбав також рамку.

— Усі такі красиві! Розкажи детальніше, хто це на фото.

— Ось це моя мама. Її звать Еріка Іштванівна. Вона працює лікаркою в лікарні. Праворуч від мами моя сестра Іветта. Вона студентка, вчиться в університеті. Вона буде вчителькою історії. А ось, ліворуч від мами, бабуся й дідусь. Вони вже пенсіонери. Бабуся, Катерина Петрівна, працювала бухгалтеркою, а дідусь, Іштван Золтанович, — будівельником. Біля нього сиджу я. Я хочу бути екскурсоводом.

— Чому саме екскурсоводом?

— Мені подобається ця професія. Я люблю історію. У майбутньому хочу заснувати туристичне агентство.

— Це дуже цікаво! Але розпочати власну справу нелегко. Для цього потрібно докласти багато зусиль.

— Я розумію. До того ж, я хочу проводити екскурсії Європою. Тож мені необхідно вивчати іноземні мови.

34 Дайте відповіді на запитання.

Куди ходив герой діалогу?

Хто був зображений на світлині?

Що дізналася Оксанка про маму Давида?

Чим займаються бабуся і дідусь Давида?

Яку справу хоче опанувати Давид, коли виросте?

Що йому потрібно, щоб досягти успіху?

35 Трансформуйте діалог у монолог і перекажіть його від імені: **А.** Давида (від першої особи); **Б.** Оксани (від третьої особи).

36 Напишіть розповідь «Моя сім'я». Використайте матеріали діалогів §4–5.

§6.

Урок розвитку комунікативних умінь.

Вимоги до мовлення

Kommunikációs készségek fejlesztése.

Beszédkövetelmények

Те, як ми розмовляємо, тобто наше мовлення, залежить від багатьох умов. У різних ситуаціях ми розмовляємо по-різному. *Наприклад, удома, у школі, у спортивній секції чи з друзями по телефону.*

МОВЛЕННЯ МАЄ БУТИ:

доречним → потрібно враховувати умови спілкування: офіційні чи неофіційні, розуміти зацікавлення **адресата** мовлення;

Адресат — той, до кого звертаються.

Адресант — той, хто ініціює мовлення.

змістовним → підпорядковувати висловлювання визначеній темі та головній думці;

послідовним → викладати думки чітко і послідовно;

точним → вживати слова відповідно до їхніх значень;

правильним → правильно добирати і вимовляти слова, правильно будувати речення;

багатим → використовувати різноманітну лексику;

виразним → передавати яскраво й образно думки.

ТИПИ МОВЛЕННЯ

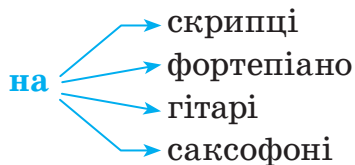
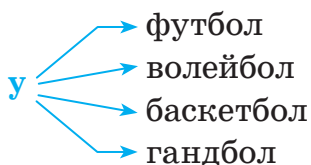
Розповідь	→ що відбулося? що відбувається? що відбуватиметься? Про дії особи або предмета, про події.
Опис	→ який? яка? яке? які? Про ознаки предмета або особи.
Роздум	→ чому? як? навіщо? Про причинно-наслідкові зв'язки між явищами, діями, ознаками.
Оцінка предмета або явища	→ який? яка? яке? які? Про ставлення до предмета або явища, його значення.

37 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Кататися на роликах, кататися на скейтборді, читати книжки, слухати музику, грати в комп'ютерні ігри, грати на гітарі, грати в теніс, грати у баскетбол, зустрічатися з друзями, проводити час, ходити на прогулянку, байдикувати, по кілька годин, на жаль, детектив, жарт, комікси, казка, наукова фантастика, оповідання, зрідка, вважати, знаходити, народні танці, спортивні танці, рок-н-рол, брейк-данс, хіп-хоп, приносить радість, наліпка, м'яч, колекціонувати, далеко стрибати, мріяти про перемогу, дивитися спортивні передачі, читати спортивну газету, їздити до школи велосипедом, блукати, ходити в похід, подорож, задоволення.

грати

38 Складіть речення за зразком.

Зразок: Томаш — кататися на ковзанах — льодовий майданчик. Томаш катається на ковзанах на льодовому майданчику. *Узимку* Томаш катається на ковзанах на льодовому майданчику. *Узимку* Томаш катається на ковзанах на *міському* льодовому майданчику.

Андрій — кататися на скейтборді — парк

Марті — подібатися — народні танці

Марк — колекціонувати — наліпки

Батьки — ходити в похід — гори

39 Прочитайте тексти. Виконайте завдання.

УЛЮБЛЕНІ ЗАНЯТТЯ

1. Моя подруга Оксана любить читати. У дівчини багато паперових книжок, але вона часто читає й електронні.

Нещодавно на уроці української мови вчителька дала домашнє завдання — написати детективну розповідь. Наступного дня Оксана прочитала свій детектив, він мав дуже захопливий сюжет із несподіваною розв'язкою. Відтоді дівчина пише детективи, головні герої яких — наші однолітки.

2. Мій друг Золтан любить малювати. Він відвідує міський гурток малювання у Будинку школяра. Там їх вчать малювати пейзажі. Золтан з друзями-художниками часто ходить на природу. Вони шукають цікаві краєвиди, розкладають свої мольберти й роблять ескізи для майбутніх картин. Учитель стежить за їхньою роботою. Удома в кімнаті Золтана висить багато його картин.

3. Моя сестра Наталка захопилася фотографією. Батьки на день народження купили їй фотоапарат. Коли ми їздимо відпочивати, вона багато фотографує. Наталка робить декілька знімків, щоб із них вибрати найкращий. Серед її робіт є портрети, пейзажі, натюрморти. Роздруковані світлини прикрашають її кімнату.

4. Мої друзі Тетяна і Степан займаються спортом. Степану подобається футбол, а Тетяні — теніс. Під час тренування вони зустрічаються на стадіоні. Степан грає у футбол на футбольному полі зі своєю командою. Тетяна займається на тенісному корті. Після тренування вони із друзями ходять у басейн плавати.

Яким видом спорту ти займаєшся?

Орудний відмінок іменників

Чоловічий рід

баскетбол → баскетбол**ОМ**
 волейбол → волейбол**ОМ**
 гандбол → гандбол**ОМ**
 футбол → футбол**ОМ**
 теніс → теніс**ОМ**

Середній рід

плавання → плаванн**ЯМ**
 фехтування → фехтуванн**ЯМ**
 скелелазіння → скелелазінн**ЯМ**

Ч0 Встановіть, чи правильно подана інформація.

1. Тетяна і Степан займаються тенісом.
2. Вони зустрічаються на стадіоні.
3. Після тренування діти йдуть додому.

1. Наталка захоплюється фотографією.
2. Під час фотографування вона робить тільки один знімок.
3. Серед її робіт тільки пейзажі.
4. Світлини прикрашають Наталчину кімнату.

1. Оксана любить читати.
2. Вона читає тільки паперові книжки.
3. Оксана пише детективи.
4. Учителька попросила написати пригодницьку розповідь.
5. Головні герої — однокласники.

1. Золтан любить фотографувати.
2. Золтан з друзями часто ходить на природу.
3. Він вчиться малювати пейзажі.

✓ Так, правильно

✗ Ні, не правильно

Ч1 А. Гра «Особистий момент». Учасники гри розміщуються по колу. Кожний повинен взяти якийсь предмет, який належить йому, і від імені цього предмета розказати про свої заняття у вільний час.

Зразок: Я — книга Ніколетти. Я знаю Ніколетту недовго, але можу розповісти про неї таке ...

Б. Напишіть, чим займаєтесь ви та члени вашої сім'ї у вільний час. Використайте матеріал параграфа.

СЛОВНИК

байдикувати — szórakozni
 змістовний — tájékoztató
 кататися на роликах — görkorcsolyázni
 кататися на скейтборді — gördeszkázni
 колекціонувати — gyűjteni

комікси — képregények
 наліпка — matrica
 опис — leírás
 послідовний — következtető
 роздум — érvéles
 розповідь — elbeszélés

§7.

Письмовий твір-опис людини

Beszédképesség fejlesztése. Személyleíró fogalmazás

Текст — це група речень, об'єднаних між собою темою, головною думкою та граматично.

Тема тексту — це його зміст, те, про що (або про кого) в ньому йдеться.

Головна думка тексту — те, заради чого його було створено (чого він навчає, до чого закликає, від чого застерігає).

Заголовок тексту стисло передає його тему або головну думку.

Засоби граматичного зв'язку речень у тексті:

- використання в реченнях дієслів одного часу;
- заміна слів однієї частини мови словами іншої, наприклад, іменника займенником;
- використання сполучників, часток, вставних слів;
- використання прислівників зі значенням часу і простору (*зараз, там, тут*).

Ч2 Подані речення запишіть у такій послідовності, щоб вони утворили текст.

Думаю, що я схожий у цьому на моїх батьків. Мої батьки дружні й гостинні. Я — комунікабельна людина. Вони люблять запрошувати наших друзів і сусідів.

Тему тексту автор розкриває поступово: він переходить від однієї частини теми (мікротеми) до наступної. Кількість мікротем залежить від складності тексту.

Скласти план тексту → означає визначити в тексті мікротеми.

Частина тексту, об'єднана однією мікротемою, називається **абзацом**. Кожний абзац пишуть з нового рядка.

Речення в тексті пов'язані за допомогою *займенників, синонімів, сполучників, повторів слів, спільнокоренових слів*.

який? яка? яке? які?

Опис — це висловлювання, в якому йдеться про ознаки предмета та його частини. Ці ознаки є постійними або тимчасовими.

Опис предмета можна скласти в науковому чи художньому стилі.

НАУКОВИЙ

Подає точну інформацію про розмір, форму, вагу, колір предмета тощо. Такий опис здебільшого стислий, усі слова в ньому вживаємо тільки у прямому значенні.

ХУДОЖНІЙ

Його мета — створити образ предмета, викликати до нього певне ставлення. У такому описі використовують художні засоби: епітети, порівняння та ін.

ЧЗ Прочитайте текст. Складіть план тексту.

Мене звати Стефанія. Я народилася 5 серпня 2012 року в місті Берегове. Як і інші діти, ходила до дитячого садка. У 6 років я пішла до школи з угорською мовою навчання. Угорська — моя рідна мова. Зараз я навчаюся у шостому класі. Я люблю уроки іноземної мови — англійської. Також моїми улюбленими предметами є географія та історія.

Зовні я схожа на тата. У мене овальне обличчя, руде довге хвилясте волосся, зелені очі, кирпатий ніс. Мама каже, що мене любить сонечко, тому на щоках навесні з'являється ластовиння. Люблю спілкуватися, у мене багато друзів. Щонеділі ми зустрічаємося у міському парку.

Мені подобається обирати собі одяг. У школу я ходжу в джинсах, спідницях, светрах. Сукні ношу рідко. Спортивний одяг вбираю лише на тренування. Мені подобаються різні кольори, а мама каже, що мені **личить** зелений.

Личити — пасувати, бути до лиця.

Змалку я навчаюсь у музичній школі — граю на гітарі. Улітку записалася у спортивну секцію з тенісу. Люблю читати, мені подобаються пригодницькі оповідання. Нещодавно знайшла татів альбом з марками, він у дитинстві захоплю-

Філателія — колекціонування і вивчення поштових марок.

вався **філателією**. Мене це зацікавило. Я порадилася з ним і вирішила зайнятися цією справою.

Думаю, що рідні та друзі розкажуть про мене більше.

44 Упишіть у чотири колонки слова: опис зовнішності, риси характеру, одяг, улюблені заняття. Ці слова мають характеризувати вас.

Опис зовнішності	Риси характеру	Одяг	Улюблені заняття
...	...	...	...

Опис зовнішності

Очі: карі, блакитні, зелені, сірі, сині, маленькі, великі; обличчя: овальне, кругле, гарне, бліде, смагляве, веснянкувате;

брови: тонкі, темні, світлі;

вії: довгі, короткі, темні, світлі, густі, рідкі;

ніс: маленький, великий, кирпатий;

губи: тонкі, повні;

щоки: рожеві, червоні, рум'яні, бліді, у ластовинні;

зуби: білі, криві, рівні;

чоло: високе, широке, вузьке;

тіло: струнке, повне, худе, кремезне;

шкіра: бліда, світла, смугла;

волосся: світле, чорне, руде, коричневе, пряме, хвилясте, довге, коротке;

шия: коротка, довга, товста.

Риси характеру

Добрий, злий, дотепний, гордий, розумний, сором'язливий, уважний, веселий, похмурий, задумливий, **кмітливий**, **вередливий**, з почуттям гумору, говіркий, спокійний, старанний, працьовитий, невпевнений, рішучий, відважний, щедрий.

Веревливий — той, що виражає незадоволення, капризує.

Кмітливий — розумний; той, що добре і швидко міркує.

Одяг

Модний, стильний, гарний, зимовий, весняний, літній, осінній, повсякденний, домашній, спортивний, туфлі, чоботи, сандалі, кросівки, берет, шапка, блузка, сукня,

Кардиган — довгий светр на ґудзиках. шуба, кардиган, куртка, пальто, плащ, рукавички, головний убір, джинси, джемпер, светр, пуловер, шарф, сорочка, зручне взуття, спортивне взуття, шкарпетки, костюм, штани.

Улюблені заняття

Кататися на роликах, кататися на скейтборді, кататися на велосипеді, читати книжки (детектив, жарт, комікси, казка, наукова фантастика, оповідання), слухати музику, грати в комп'ютерні ігри, грати на гітарі, зустрічатися з друзями, ходити на прогулянку, байдикувати, займатися танцями (народні танці, спортивні танці, рок-н-рол, брейк-данс, хіп-хоп), колекціонувати, займатися спортом (грати в теніс, грати у футбол, грати у волейбол, грати в баскетбол), дивитися спортивні передачі, ходити в похід, подорожувати.

45 Дайте усну відповідь на запитання.

Як тебе звати?

Де ти народився / народилася?

Коли ти народився / народилася?

У якому населеному пункті ти живеш?

Де ти вчишся і в якому класі?

Хто ти за національністю?

Які шкільні уроки тобі подобаються?

На кого ти схожий / схожа?

Яка у тебе зовнішність? (Які очі? Який ніс? Яке чоло?

Яке волосся?)

Який у тебе характер?

Чим ти любиш займатися у вільний час?

Хто може розказати про тебе більше?

46 Напишіть розповідь на тему «Мій друг / моя подруга». Користуйтеся лексичним матеріалом уроку.

Пам'ятка

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ЧЕРНЕТКОЮ

→ Прочитавши чорновий варіант, поміркуйте:

- чи розкриває ваш твір тему;
- чи передає він головну думку;

→ При потребі внесіть виправлення або доповнення.

→ Звіривши чорновий варіант твору з планом, зверніть увагу:

- чи не додали ви чогось зайвого, якщо додали, викресліть;
- чи не пропустили ви чогось, якщо пропустили, допишіть.

→ Чи відповідає послідовність викладу думок планові? Якщо послідовність порушено, переставте уривки місцями.

→ Чи дотримувались ви абзаців? Абзаци тексту мають відповідати пунктам плану.

→ Ще раз прочитайте чорновий варіант твору. Обведіть слова, уживання яких у вас викликає сумнів. Замініть ці слова іншими, близькими за значенням.

→ Зверніть увагу на розділові знаки. Якщо виникає сумнів у правильності вживання розділових знаків у котромусь реченні, перебудуйте його.

→ Прочитавши чорновий варіант утрете, підкресліть слова, написання яких викликає у вас сумнів. Перевірте написання слів за орфографічним словником. Виправте помилки.

СЛОВНИК

блакитні (очі) – kék
веснянкувате (обличчя) –
szepłős
карі (очі) – barna
кирпатий (ніс) – tömött
кремезний – zömök
личить – jól áll neki valami

руде (волосся) – vörös
смагляве (обличчя) – sötét
смугла (шкіра) – napbarnított
стрункий – karcsú
філателія – bélyeggyűjtés
щоки в ластовинні – szeplős arcú

Повторення та узагальнення вивченого

§8. Звуки мови і знаки письма. Склад і наголос

A beszédhangok és jelölésük. A szótag és a hangsúly

В українській мові є дзвінкі звуки і парні їм глухі.

Дзвінкі	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[дж]	[дз]	[дз']	[г]	[г]	–
Глухі	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[ч]	[ц]	[ц']	[х]	[к]	[ф]

У більшості випадків одна літера позначає на письмі один звук: *слово* [сло́во]. Проте є й винятки.

Літера **ш** завжди позначає два звуки [шч]:
борщ [бо́ршч].

Літера **ї** завжди позначає два звуки [йі]: *їжак* [йіжа́к].

Літери **д**, **з** і **д**, **ж** можуть позначати як окремі звуки [д] і [ж], [д] і [з], так і один звук.

[дж], [дз]: [п'ідзе́мни^ей]; [дзі́га]; [джм'і́л'].

Літери **я**, **ю**, **є** можуть позначати і один звук, і два.

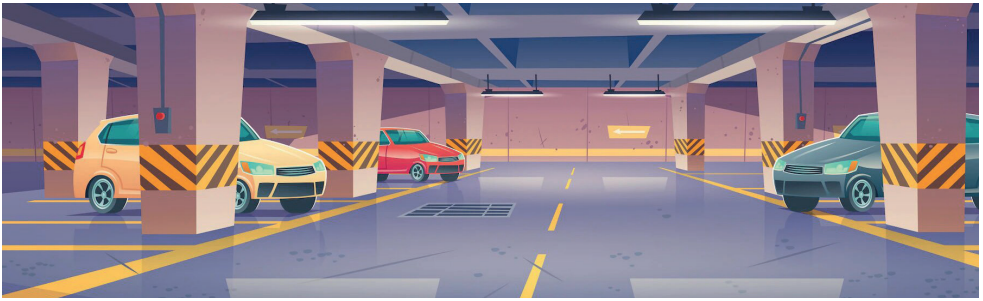
М'який знак звука не позначає. Він указує на м'якість попереднього приголосного звука: *олень* [о́ле^н'].

Подовження приголосних у звуковому записі позначає знак [ː]: *знання* [зна́н':á].

Деякі голосні звуки під час вимови наближаються до інших звуків. У транскрипції це записують так: [се^ло́], [жи^ет':á].

47 Прочитайте слова, запишіть у транскрипції. Визначте кількість букв і звуків.

Європа, ялинка, єдність, поля, м'ята, синє, яблуко, людський, Юлія, щирий, джміль, дзеркало, бджілка, щастя, підземний, життя, насіння, вітальня, стеля, легко, робиться, умиваєшся, шістнадцять.

48 Визначте дзвінки та глухі приголосні. Запишіть буквами слова, подані в транскрипції.

[д'ад'ко], [стал'], [дoн'ц'і], [грайе'ц':а], [по'сун'с'а],
[дз'об], [л'убoв], [почут':а] [мойá], [мйакійй].

Правила переносу слів з рядка в рядок

➔ Одну букву не залишаємо в попередньому і не переносимо в наступний рядок. Не можна переносити слова: *око, мир, м'яч*.

➔ Не можна розривати буквосполучки **дз, дж**, якщо вони **позначають злитий звук: гу-дзик**.

➔ Якщо **дж, дз** позначають окремі звуки (*на межі префікса і кореня*), під час переносу їх можна розривати: *під-земний*.

➔ Не можна розривати буквосполучки **йо,ьо**: *ко-льори, під-йом*.

➔ **Скорочення не відриваємо** під час переносу від слів, яких вони стосуються: *Т. Шевченко, 2 км*.

➔ **Слова із подвоєними літерами можна переносити:** *жит-тя, жи-ття*.

49 Поділіть слова на склади.

Холодильник, посуд, дах, ванна, килим, шафа, підлога, ніж, тарілка, виделка, умивальник, кавоварка, сходи, тюль, полиця.

50 Поділіть слова для переносу (де можливо).

Мільйон, третього, майонез, сьогодні, читання, армія, сміх, янтар, бездоріжжя, дощик, передзвін, ім'я, будівля, кухня, сонний, волосся.

§9. Голосні та приголосні звуки. Вимова голосних звуків та їх позначення на письмі

A magánhangzók és a mássalhangzók.
A magánhangzók kiejtése és írásban jelölése

У сполуках **-ере-**, **-еле-** пишемо літеру **е**: *череда*, *зеленіти*.

Якщо при зміні слова чи доборі спорідненого слова сумнівний ненаголошений звук випадає, пишемо **е**: *човен* — *човна*.

Якщо при зміні слова чи доборі спорідненого слова сумнівний ненаголошений звук чергується з **[і]**, пишемо **е**: *осені* — *осінь*.

У сполуках **-ри-**, **-ли-** пишемо букву **и**: *кривий*.

Яку літеру писати — **е** чи **и**, можна перевірити наголосом. Для цього потрібно дібрати до слова спільнокореневе таке, щоб ненаголошений **[е]** чи **[и]** став наголошеним: *весна́* — *весни*, *липне́вий* — *липень*.

---

 51 Перепишіть. Позначте наголос у словах.

Килим, новий, столяр, листопад, кидати, середина, кілометр, фейсбук, закладка, байдуже, разом, помилка, завжди.

 52 Запишіть у дві колонки слова: у першу ті, у яких **я**, **ю**, **є** позначають один звук, а в другу — два звуки. Визначте тверді та м'які приголосні звуки у виділених словах.

Буряк, *єнот*, *юшка*, *духмяний*, *Ярослав*, *свято*, *знає*, *життя*, *яблуко*, *пюре*, *сине*, *об'єкт*, *сім'я*, *юнак*, *різдвяний*, *мавпячий*, *плюс*.

 53 Випишіть слова, у яких відбувається чергування голосних звуків. Поясніть, чому в цих словах відбулося чергування.

1. У лузі пасеться гарний кінь. 2. У загоні не було шести коней. 3. Шість учнів брали участь в обласних змаганнях з легкої атлетики. 4. Восени на нашому озері плавали два лебеді — чорний і білий. 5. У нашому ставку залишився зимувати поранений лебідь, ми доглядали за ним.

54 Усно вставте пропущені літери. Поясніть правопис слів зі вставленими літерами.

1. Моя с..стра любить л..жати на сонці. 2. На з..млі л..жить пожовкле листя. 3. Микола дуже любить в..сну.

55 Прочитайте речення. Випишіть слова, у яких **о**, **е** чергуються з **і**.

1. Язик у неї наче ніж — слово скаже, як ножем відріже. 2. Гори вкрилися темними крилами ночі, стало тихо.

Андрій Козка «На полонині Рогнеску». Джерело — «Art Gallery Nostalgie»

56 Прочитайте слова, на місці пропуску вставте літеру **е** або **о**. Запишіть їх в алфавітному порядку. Поясніть правопис слів зі вставленими літерами.

Пш..ниця, пр..со, ч..тири, ч..р..вики, ч..ловік, вел..си-пед, дж..р..ло, ш..птати, ж..лудь, ч..вен.

57 Прочитайте слова та знайдіть рядок, у якому **о**, **е** не чергуються з **і**.

А село, школа;

В воля, печі;

Б осені, гора;

Г день, кішечка.

СЛОВНИК

духмяний — illatos

легка атлетика — könnyűatlétika

столяр — asztalos

§ 10. Вимова та написання слів з апострофом та м'яким знаком

A szavak helyes kiejtése és helyesírása aposztróffal és lágyító jellel

АПОСТРОФ СТАВИМО ПЕРЕД БУКВАМИ Я, Ю, Є, Ї:

- після букв **б, п, в, м, ф**: *п'ять, м'яч, в'юн.*
- після літери **р**, що позначає твердий звук [р]: *подвір'я, бур'ян*
- після **префіксів** та **першої частини складних слів**, що закінчуються твердим приголосним: *з'явитись, об'єднатись, під'яремний, дит'ясла*
- після літери **к** у слові **Лук'ян** та споріднених з ним словах: *Лук'янівка, Лук'янчук, Лук'яненко.*

ПИШЕМО М'ЯКИЙ ЗНАК:

- після **д, т, з, с, ц, л, н** (*Де ти з'їси ці лини?*) на позначення м'якості приголосних у кінці слова чи складу: *батько, вогонь, вільний.*
- у середині складу перед **о** (*й після р*): *польовий, чотирьох.*
- у суфіксах **-ськ-, -зьк-, -цьк-, -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-**: *сільський, козацький, празький, світленький, чорнесенький, свіжисінький, тонюсінький.*
- у дієсловах: *здається, киньте, сядьте.*
- після м'якого **л** перед наступним приголосним, зокрема перед суфіксами **-ськ-, -ств-, -чик-**: *гуцульський, посольство, стільчик.*
- у буквосполученнях:
  - льч-, -льц-, -льк-**: *ляльчин, ляльці, бо лялька.*
  - ньч-, -ньц-, -ньк-**: *няньчин, няньці, бо нянька.*
  - сьч-, -сьц-, -ськ-**: *Прісьчин, Прісьці, бо Пріська.*

 58 Перепишіть речення. Уставте на місці пропуску апостроф, де треба.

1. Степан з..їхав з гори. 2. Минув міс..яць. 3. Ми гралися на подвір..ї. 4. Привезли духм..яний хліб. 5. Сьогодні

в нас велике св..ято. 6. У саду росте бур..ян. 7. Бур..як є одним із найпопулярніших столових овочів в Україні.

Федір Манайло «Гуцульське весілля». Джерело — «Доро. Закарпаття»

59 Запишіть слова у дві колонки: 1 — слова з апострофом, 2 — слова без апострофа.

В..ячеслав, дзв..якнув, св..яте, Кл..юц, м..ясо, п..єдестал, пір..ячко, міс..яць.

Ключ. У кожному слові першої та другої колонок підкресліть останню літеру й прочитайте назву міста.

60 Уставте, де потрібно, на місці пропуску м'який знак.

1. Ус..яка людина цінуєт..ся за працю. 2. Дерево з глибоким корінням не боїт..ся бурі. 3. Біл..ше думай, мен..ше говори. 4. Яка пташка, така й піс..ня. 5. Чистен..кі вікон..ця сміют..ся до сон..ця. 6. З віком розум приходит.. 7. Життя біжит.. — як музика дзвенит.. (Нар. творчість)

СЛОВНИК

дзвякнув — csengetett
п'єдестал — talapzat

під'яремний — igás,
teherhordó

§ 11. Правопис іншомовних слів

A jövevényszavak helyesírása

- **61** Перегляньте відео з каналу «Всеукраїнська школа онлайн». Пригадайте написання слів іншомовного походження.

<https://cutt.ly/Z8DIFWa>

- **62** Уставте пропущені букви **-и-** або **-і-**. Поясніть написання слів.

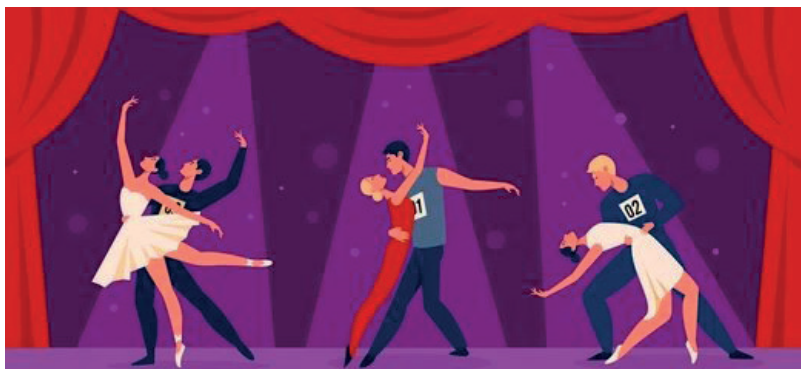
Г..рлянда, б..нт, л..мон, шп..лька, оф..цер, ф..гура, ек..паж, імб..р, к..парис, революц..я, кол..брі, дез..нфекція, арх..в, Лейпц..г, С..дней.

- **63** Запишіть слова у дві колонки: 1 — з буквою **і**, 2 — з буквою **и**. Поясніть правопис слів зі вставленими літерами.

Арх..тектор, с..нтаксис, п..нгв..н, п..рат, ..дея, хр..зантема, к..но, операц..я, еруд..т, д..ректор, жур.., л..мон, арх..в, д..ета, г..ря.

- **64** Запишіть речення. Підкресліть слова іншомовного походження, поясніть їх написання.

1. Турист зупинив таксі. 2. Екіпаж літака привітав пасажирів. 3. На конкурсі бальних танців журі оцінювало майстерність танцюристів. 4. Колібрі — найменша у світі пташка. 5. Ми з батьками були на прем'єрі мультфільму «Міньйони».

- **65** У котрому рядку на місці крапок в усіх словах треба писати букву **и**?
1. з..г'заг', с..луєт, ц..клон, к..лограм, д..алог

2. д..зель, ж..лет, ж..раф, т..тан, д..ректор

3. в..трина, к..парис, ф..ніш, Ч..каго, ч..пси.

66 Над кожним словом поставте наголос.

Ірраціональний, **нетто**, **брутто**, голландець, ілюзія, новела, імміграція, анотація, спагеті, тераса, еміграція, номінація, колекція, оперета.

Брутто — вага товару з упаковкою.
Нетто — вага товару без упаковки.

67 Прочитайте. Поясніть правила написання поданих слів.

Кассандра, Одиссей, Аполлон, сума, манна, ванна, хобі.

68 Знайдіть рядок, у якому в усіх словах не відбувається подвоєння літер.

1. ман..а, ал..о, ван..а

2. пан..а, тон..а, пан..ó

3. сум..а, папарац..і, піц..éрія

69 Перепишіть, уставте на місці пропуску, де треба, літеру.

1. Марія з сім'єю живе у віл..і. 2. Мій друг хотів поїхати в Дал..ас та Марок..о.
3. Мої батьки люблять дивитися гол..івудські фільми. 4. Мое хоб..і — малювання. 5. Я хочу навчитися робити мас..аж.
6. Діти дуже люблять спагет..і.

70 Перепишіть, уставте на місці крапок апостроф або м'який знак. Підкресліть орфограми. Незнайомі слова запишіть у словник. З трьома складіть речення. Поясніть правопис слів.

Інтерв..ю, грав..юра, кур..ер, бар..ер, міл..ярд, валер..янка, миш..як, кан..йон, пас..янс, ател..є, бул..йон, комп..ютер, прем..ера, р..юкзак, ін..екція, п..юре, міл..йон.

СЛОВНИК

анотація — jegyzet, magyarázat

гравюра — metszés

ірраціональний — irracionális

каньйон — kanyon

новела — novella

номінація — jelölés

оперета — operett

панно — pannó

революція — forradalom

Лексика і фразеологія

§12. Однозначні та багатозначні слова. Вживання багатозначних слів у прямому і переносному значеннях

Az egyjelentésű és a többjelentésű szavak.
A többjelentésű szavak egyenes és átvitt
értelmű használata

71 Пригадайте, яка різниця між однозначними та багатозначними словами. Порівняйте значення виділених слів.

1. В орла великі *крила*. 2. Піднялися *крила* сонних вітряків (*Максим Рильський*). 3. Ми купили мамі *золоті* сережки. 4. У мого батька *золоті* руки. 5. Кіт Мартин мав довгий *хвіст* і пишався цим немало (*Дмитро Павличко*). 6. На *хвості* літака намалювали великого птаха. 7. Давид *іде* в школу. 8. Зараз *іде* сильний дощ.

72 **Робота в парях.** Доведіть, що подані слова – багатозначні. Складіть з ними речення.

Стіна, м'який, голова, гострий.

73 **Гра «Хто швидше».** Доберіть до прикметників *молодий, холодний, теплий, солодкий* якнайбільше іменників.

74 Визначте, чи однакове значення мають виділені слова в словосполученнях.

Людське *серце* — *серце* країни; *ніс* людини — *ніс* човна; *ключ* до дверей — гайковий *ключ*.

75 Знайдіть багатозначні слова. Доберіть до них слова з прямим значенням.

Тепла зустріч, солодкий сон, земля радіє, іде зима, важкий характер, срібний голос.

76 Побудуйте речення зі словами *залізо, гострий, холодний, сильний, золотий, пливти*, уживаючи їх у прямому та переносному значеннях.

СЛОВНИК

гайковий ключ — csavarkulcs

§13. Загальноновживані (нейтральні) й стилістично забарвлені слова

Az általánosan használt és a stílusosan színezett szavak

Загальноновживані слова — це слова, які знають всі носії мови. Наприклад, *голова, батько, мати, вітер, холодний, ходити*.

Стилістично забарвлені слова використовують не всі люди, їх уживають у різних стилях. До них належать діалектні, професійні слова і терміни та ін. Наприклад, *фонетика, лексикологія, принтер*.

77 Відгадайте професію.

1. Хто вживає слова *аудіювання, класний журнал, програма, виховання, вправа, гурток, есе, учень?*

2. Хто використовує у своїй роботі слова *шприц, ліки, крапельниця, укол, інфекція?*

78 Прослухайте вірш **Володимира Панченка «Рибалка»**. Знайдіть професійні слова. Незнайомі слова випишіть у словник.

Не вирує річка Вирка,
не шепоче осока.

Вересневий тихий ранок —
Добрий час для рибака.

Тільки вудочку закину —
Хитро сіпає карась.

Чи, можливо, це линина
біля вудлища пройшлась?

Може, хвостик чеше окунь

Об легенький поплавок?

А на хвилях сонце збоку

Срібним зайчиком скік-скок.

— Де ж улов твій? — всі питають,

Хто в селі мене зустрів.

Я їм так відповідаю:

— Я лиш сонечко ловив.

79 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/19gikfz>

СЛОВНИК

вудлище, вудочка — horgászbot

§14. Омоніми. Синоніми. Антоніми

Azonos alakú szavak (homonimák). Rokon értelmű szavak (szinonimák). Ellentétes jelentésű szavak (antonimák)

Омонімами називаються слова, які однакові за звучанням і написанням, але різні за лексичним значенням: *веселий бал* — *високий бал*; *довга коса* — *гостра коса*.

Синонімами називаються слова, різні за звучанням і написанням, але однакові за лексичним значенням: *товариш*, *приятель*, *друг*.

Антонімами називаються слова з протилежним лексичним значенням: *високий* — *низький*, *друг* — *ворог*.

 80 Прочитайте текст. Знайдіть і выпишіть синоніми.

НЕНЯ

— Розкажи-но, онучку, нені, що ми сьогодні бачили в гаю, — попросив Дмитрика дідусь Демид.

— *Якій нені?* — питає Дмитрик. — *Де вона?*

— Он збирається вечерю нам варити.

— Так то ж мама.

— Вона і мама, і неня.

— *Мамо, ти неня?* — допитується в мами Дмитрик.

— Так, синочку, — усміхається мама.

— Вона ще й матінка, матуся, — додає дідусь Демид.

— *Чому так багато?* — дивується малий.

— Бо така багата мова українська. Це ж гарно, Дмитрику.

— Гарно, — каже хлопчик, — і неня, і матінка, і матуся — це моя мама.

Андрій М'ястківський

 81 Прочитайте речення. Зверніть увагу на повторення одного й того самого слова. Чи добре звучить? Доберіть з довідки потрібний синонім і введіть у речення.

1. Мама говорить, що я найкраща дитина.
2. Барбара багато говорить.
3. Я часто говорю з друзями по телефону.
4. «Не плач, усе буде добре», — говорила Оксана.

Довідка: казати, розмовляти, мовити, балакати.

82 Ознайомтеся із онлайн-словниками антонімів та синонімів. Використовуйте їх під час виконання вправ.

synonymy.info

antonimy.info

83 З'єднайте синоніми зі словами в дужках. Доберіть до словосполучень антоніми.

Гарна, вродлива (дівчина, погода)

Міцний, могутній (цар, чай)

Швидкий, жвавий (спортсмен, поїзд)

Великий, гігантський (хлопець, телескоп)

84 Прочитайте вірші. Знайдіть омоніми.

Був холодний місяць лютий.

Лис ходив голодний, лютий.

Всюди ліз, куди й не слід,

Замітав хвостиком слід...

(Галина Чернобицька)

Я візьму легенький прут,

Пожену гусят на Прут.

Хоч купатиму не в милі,

Стануть чисті всі та милі.

(Грицько Бойко)

85 Подані слова введіть у речення, щоб вони були омонімами.

Мати — мати, замок — замок, атлас — атлас, коло — коло, бал — бал, ніс — ніс, ключ — ключ, мила — мила.

86 Гра «Знайдіть пару». Згрупуйте слова в антонімічні пари. Складіть з трьома речення.

світлий, молодий,
веселий, чорний, важкий,
сміятися, говорити, війна,
увечері

мовчати, сумний, уранці,
мир, білий, плакати,
старий, легкий, темний

87 Упишіть у три колонки пари словосполучень: 1 — антоніми, 2 — синоніми, 3 — омоніми.

1. Легке завдання, важка робота. 2. Чудовий план, прекрасна ідея. 3. Водяна пара, гарна пара. 4. Осінній лист, лист від матері. 5. Високо стрибає, низько летить. 6. Гарна мати, мати собаку. 7. Бідний чоловік, багатий дід. 8. Сміятися з вас, гучно реготати. 9. Повільно пленталися, спокійно йшли.

§15. Фразеологізми

Frazeológiai elemek (állandósult szókapcsolatok)

Фразеологізм — це стійке словосполучення, яке ще називають фразеологічним зворотом чи крилатим висловом. До них належать прислів'я і приказки, афоризми. (*Здобудеш освіту — побачиш більше світу*).

 88 Доберіть до поданих фразеологізмів з довідки слова за значенням. З трьома складіть речення.

Накивати п'ятами; вставляти палки в колеса; закарбувати на носі; як дві краплі води; надуті губи; пекти раків; рукою подати.

Довідка: заважати, почервоніти, утікати, близько, образитися, запам'ятати, схожі.

 89 Прочитайте діалог. Знайдіть фразеологізми, поясніть їхнє значення.

— Розповідай, що тут без мене робилося, — цікавилася Даринка.

— Що? — запитав Талалайко. — Ти вискочила як Пилип з конопель, а тепер хочеш, щоб я тобі ось так взяв та й розповів, що тут цілий рік відбувалося! — доїдаючи **лабетики**, по-діловому промовив Талалайко.

Лабетики — солодкі пиріжки

— Не все одразу, — погодилася Даринка. — Розповідай найцікавіше!

— Бідний, бідний Талалайко! — заголосив хлопчик-відлуння. — Ріс — весни не бачив, зріс — літечка не знав, прийшла осінь — сирітського серця не нагріла. А вже розпитує, що відбувалося! А ти поцікавилася, як я жив?

— Як ти жив? — повторила запитання Даринка.

— Які люде, таке й життя буде! — протараторив хлопчик-відлуння. — Чоловік змінюється у житті, а по правді життя змінює чоловіка!

— Ну чого ти завівся?! — розсердилася Даринка. — Ти ж знаєш, як я тебе люблю!

— Дід тільки за дугу, а баба вже на возі! Дай чай допити! — строго відказав Талалайко.

Хлопчик-відлуння крізь зуби вицідив з горнятка ще то-рішній чай, що стояв на старому столику:

— Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки — хата!

— Що ти маєш на увазі? — не второпала Даринка.

— А те маю, що кинула ти мене з Шебуршунчиком напризволяще! Тобі не соромно?!

— Я у школу мала йти, ти ж знаєш! — виправдовувалася Даринка.

— Годі вже лінду тягнути. Подорожній млин і без вітру меле, — обірвав її хлопчик-відлуння. — Як сорока хвостом, так і базіка — мовою! (Тетяна Винник)

90 Прочитайте речення. Визначте фразеологізми. Знайдіть їхні відповідники в угорській мові.

1. Коли Маркевич заграв з скрипачем Стером концерт Ліпінського, Тарас відчув себе на сьомому небі (Оксана Іваненко). 2. А мені так і кортить розпитати про Марію, так і крутиться на язиці ймення її, та ніяково розпитувати (Михайло Коцюбинський). 3. Тут, коли треба дати відкоша ординцям, не знаєш, де й п'ять десятків зібрати... (Володимир Рутківський) 4. Стояв-стояв, червоний мов рак, а тоді як дав дриза — тільки п'ятами залопотів (Всеволод Нестайко). 5. А парубки тії — сказано, вітер в голові, молодії — вибрали десь музики і повели молодих по селу (Марко Вовчок).

СЛОВНИК

коноплі — kender
тараторити — gyorsan beszél
второпати — megért, felfog

напризволяще — magára hagyáni
кортіти — akarni
дати відкоша — lerázni

§16. Синтаксис і пунктуація. Словосполучення

A szintaxis (mondattan) és központozási ismeretek. A szó szerkezet

Слова в реченні пов'язані за змістом. Від одного слова до іншого можна поставити питання.

Словосполучення — два або кілька слів, пов'язаних за змістом і граматично.

Жовте ^{яке?} *листя* *падало* *з* *дерев.*

Підмет і присудок не є словосполученням.

Словосполучення складається з *головного* і *залежного* слів.

Головне слово — слово, від якого ставиться питання до залежного.

Залежне слово — слово, до якого ставиться питання від головного.

 91 Випишіть лише ті поєднання слів, які утворюють словосполучення. Поясніть свій вибір. Визначте головне та залежне слово.

У ванні, гарно жити, щасливі й веселі, танцювати гопака, співати голосно, гратися з друзями, сонце світить, ручка на столі, злякала цуценя, гарна дівчина.

 92 Робота в парах. Утворіть з поданих слів словосполучення.

Збирати, маленьке, стіни, про футбол, у школі, вірш, у шапці, торт, ввечері, будинок, білі, новий, на кухні, миться, малину, олівцем, писати, ходить, у ванні, їдять, вчаться, сплю, ліжко, кошеня, малювати, говорити.

 93 Утворіть словосполучення, підбираючи відповідні відмінкові форми слів у дужках.

А 1. Працюю з (Марта). 2. Танцював з (Петро). 3. Грав у волейбол з (друзі). 4. Чай з (лимон).

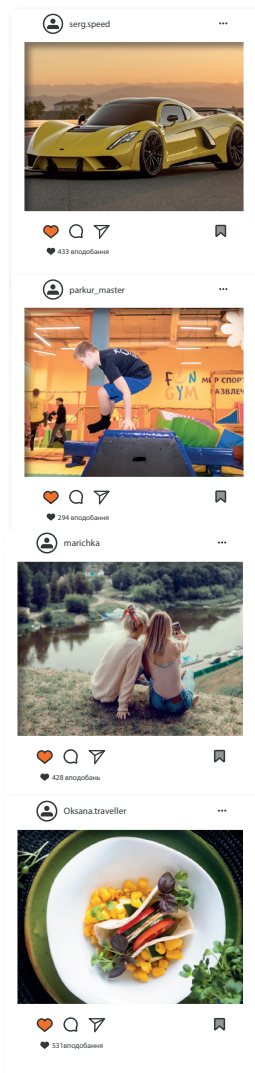
Б 1. Пофарбували (стіна). 2. Купили (телефон). 3. Малював (дерево). 4. Посадив (ялинка).

В 1. Стояв біля (дерево). 2. Дійшла до (школа). 3. Прийшов до (батько). 4. Побігла до (кімната).

§17. Речення. Види речень за метою висловлювання. Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень

A mondat. A mondatfajták

94 А. Прочитайте текст. Які речення за метою висловлювання він містить? Складіть спонукальні речення з виділеними словами.

Учора ввечері Марко усвідомив, що йому треба стати відомим. Він сидів у своїй кімнаті, *гортав* на екрані смартфона стрічку новин, і ось тоді його осінило: пора! Як там пишуть поети?

Ходімо даліше, даліше — слава,
А слава — заповідь моя.

Його однокласники вже дещо встигли. Отже, нема чого *відкладати*.

Сергій веде профіль про автомобілі. Він добре знається на їхніх марках, дизайні тощо. У нього чотириста підписників.

Арсен *займається* паркуром. І він реально крутий! Його тіло неначе гумове, і він таке витворює... Хлопці пробували повторити, тільки де там! Підписників у нього майже стільки ж, як у Сергія. Було б і більше, якби регулярно виставляв свої відосики. Але Арсен каже, що частіше не виходить. Поки знімеш трюк, доводиться тренуватися.

Дівчата теж не пасуть задніх.

Кирпата Оксанка розповідає про їжу. Добре їй — батьки возять за кордон на кожних канікулах. То вона і *знімає* всілякі піци, равіолі й тірамісу. Гарні ресторанні страви. І має купу лайків.

А що виставляти Маркові? Він не красень, паркуром не займається, в автомобілях не знавець. Із їжі у них удома здебільшого ячня і магазинні вареники. То що накажете знімати? (За Зіркою Мензатюк)

Б. Чим би ви порадили зайнятися Маркові, щоб стати популярним?

95 Відповідайте на запитання у стверджувальній і заперечній формах.

Зразок: Твій сусід високий? Так, він високий. / Ні, він низький.

1. Давид пише швидко? 2. Марія читає голосно? 3. Мамі купили багато квітів?

96 Із питальних речень утворіть спонукальне та розповідне.

Зразок: Він грає у футбол? Нехай він грає у футбол! Він грає у футбол.

1. Ти помиєш посуд? 2. Ми підемо гуляти? 3. Вона слухає вчителя? 4. Ви принесете нам шоколадку?

97 Перебудуйте речення так, щоб вони стали питальними.

1. У ясний день небо безхмарне. 2. Дикі звірі живуть у лісі. 3. Ми купили для акваріуму три рибки. 4. Мені на день народження подарували проектор зоряного неба. 5. Птахи літають високо.

98 Прочитайте речення. Визначте їх вид за метою висловлювання. Перетворіть розповідні речення на питальні. Хто такі складуви?

1. Моя сестра Зоя працює на іграшковій фабриці й виготовляє ялинкові прикраси. Вона — складув. 2. Дядько Ігор вміє високо підкидати тонко розкачане тісто й ловити його однією рукою. 3. Влітку я літав на повітряній кулі. 4. Джинсову тканину тчуть і фарбують на одній фабриці. 5. Поширеними в Україні борошняними стравами були галушки, локшина та вареники.

99 Складіть з поданих слів речення різних видів. Зверніть увагу на чергування приголосних звуків.

1. Я, любити, купатися, в, річка. 2. Трактор, їхати, на, дорога. 3. Маринка, дати, тітка, гарний, квіти. 4. Я, купити, подруга, подарунок. 5. Я, шукати, малюнки, у, книжка. 6. Мій, друзі, жити, на, другий, поверх.

СЛОВНИК

паркур — parkour (extrém sport)
трюк — trükk

усвідомлювати — felfogni

§18. Граматична основа речення. Другорядні члени речення

A mondat fő részei és a bővítmények

Головні члени речення — це підмет і присудок.

Підмет — головний член речення, який означає, про що або про кого йдеться у реченні, і відповідає на питання *хто? що?* Підмет підкреслюємо однією лінією.

Присудок — головний член речення, який означає, що відбувається з підметом, і відповідає на питання *що роблять? що робив? що зробив?* Його підкреслюємо двома лініями.

Підмет і присудок утворюють *граматичну основу* речення.

Другорядними членами речення є додаток, означення та обставина.

Додаток відповідає на питання *кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?* Його підкреслюємо пунктирною лінією.

Означення відповідає на питання *який? яка? яке? які? чий? чия? чие? чий? котрій? котра? котре? котрі?* і називає ознаку предмета. Його підкреслюють хвилястою лінією.

Обставина називає різні ознаки дії, місце, час, причину, мету, спосіб, ступінь і відповідає на питання: *як? де? куди? звідки? коли? відколи? чому? з якою метою?* Її підкреслюємо штрихпунктирною лінією.

100 Прочитайте речення. Знайдіть у них підмет і присудок.

1. Царські скіфи правили державою і захищали своїх підданих від нападів ворогів. 2. Доньки Ярослава Мудрого стали королевами різних європейських держав. 3. Кілька разів Данило Галицький намагався організувати повстання проти монголів. 4. Хаджі Гірей, засновник Кримського ханства, народився у вигнанні й безліч разів мусив покидати Крим. *(Із книги «Крута історія України»)*

101 Прочитайте уривок вірша **Анатолія Качана**. Випишіть означення.

ДО СИНЬОГО МОРЯ

Без мене до моря і вдень, і вночі
Летять восени журавлині ключі.

Без мене, без мене, без мене туди
 Пливуть кораблі та біжать поїзди.
 Я радий, хмарино, що зможеш хоч ти
 Під білим вітрилом до моря дійти,
 Скупатись у морі, умити сади,
 Набрати з Лиману м'якої води.
 У цій дивовижній мандрівці-плавбі
 Попутного вітру бажаю тобі.
 А будеш в Одесі, про мене згадай
 І Чорному морю привіт передай.
 Скажи, хай чекає на мене в порту,
 Коли біля моря сади зацвітуть.

Анатолій Качан

102 Письмово дайте відповіді на запитання. Підкресліть додаток.

1. Кому батько купив квіти? (мама)
2. Кому він співає пісню? (дівчина)
3. Кому він приніс нову книжку? (друг)
4. Чим пишуть учні на уроці? (ручка)
5. Чим ріжуть хліб? (ніж)
6. Що хоче купити Сергій? (новий телефон)
7. Що пишуть учні? (контрольна робота)

103 Утворіть речення. Підкресліть обставину.

Зразок: Чілла запланувала в суботу відвідати музей просто неба.

Давид — субота — стадіон

Наталка — понеділок — екскурсія

Стефанія — субота — концерт

Діти — п'ятниця — парк

Учні — вівторок — школа

СЛОВНИК

визнання — elismerés

вітрило — vitorla

Кримське ханство — Krími

Kánság

музей просто неба — szabad-
téri múzeum

повстання — felkelés, lázadás

скіфи — szkíták

§19.

Речення з однорідними членами

A halmazott mondatrészek

104 Перегляньте відео з каналу «Філологічні цікавинки». Пригадайте, що таке однорідні члени речення.

<https://cutt.ly/M8DI96r>

105 Прослухайте вірш **Марії Хоросницької**. Знайдіть однорідні члени речення.

Гуси-лебеді летіли,
біле пір'ячко губили,
і встелили білим пір'ям
площі, вулиці, подвір'я,
підвіконня, ганки, дахи
вкрили пір'ям
білі птахи.

Діти, вибачте, будь ласка,
це, звичайно, тільки казка...
Здогадатись кожен міг,
що не пір'я це, а сніг.

106 Розставте пропущені розділові знаки. Знайдіть однорідні члени речення.

У лісах Карпат водяться такі тварини ведмеді вовки лисиці зайці. Яблука груші сливи персики абрикоси вишні виноград фрукти закарпатських садів. У зоопарку міста Будапешта є такі дикі тварини антилопа білий тигр лев рись африканський слон тигрова акула папуга ара жираф верблюд мавпа орангутанг та інші.

107 Прочитайте речення. Запишіть їх та додайте узагальнювальні слова: *усі, все, всюди, скрізь*.

1. Чути пісні птахів і в лісах, і в садках, і на вулиці. 2. Ми з сестрою навели порядок і в нашій кімнаті, і в спальні, і у ванній, і на кухні, і в коридорі. 3. Давид любить їсти і голубці, і картоплю, і сир, і фрукти.

108 Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Знайдіть однорідні члени речення.

Я живу в селі. Воно розташоване недалеко від міста. У нашому селі багато вулиць, а також є школа, медичний центр, пошта, сільська рада, бібліотека, магазини та пам'ятки старовини. Поруч є ліс. Я люблю там гуляти з батьками. Мені дуже подобається моє село.

§20. Речення зі звертанням та вставними словами. Розділові знаки при звертаннях і вставних словах

A megszólítás. A megszólításnál használatos írásjelek

Вставними називаються *слова або сполучення слів*, за допомогою яких той, хто говорить (мовець), висловлює ставлення до того, що він повідомляє.

Вставні слова не є частиною мови. Вставні слова, як і звертання, не є членами речення.

Завжди вставні

по-перше, по-друге та ін.,
мабуть, отже, щоправда,
крім того, а втім, однак,
одначе, проте (у середині
простого речення)

Ніколи не є вставними

навіть, майже,
приблизно, принаймні,
нібито, все-таки, мовби,
наче, неначе, адже,
тобто, особливо

109 Прочитайте уривок з вірша «Над колискою (Пісня матері)» **Олександра Олеся**. Знайдіть звертання. Поясніть вживання розділових знаків.

Спи, мій маленький, спи, мій синок,
я розкажу тобі безліч казок!
Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив...
Спи ж, мій малесенький, годі гулять...
Зайчики білі давно уже сплять.

110 Прочитайте діалог. Випишіть звертання і вставні слова. Поясніть правопис розділових знаків.

- Привіт, Чілло! Що ти робиш?
- Привіт, Золтане! Читаю пост на фейсбуці. Тут така цікава тема.
- А про що там пишуть?
- Про те, як житиме людство в майбутньому.
- І як же ми житимемо?

— По-перше, вчені думають, що нецікаву й важку роботу виконуватимуть роботи.

— Це чудово! Можливо, й я колись куплю робота. Хоч хтось виконуватиме замість мене домашні завдання.

— Це ще не все! По-друге, транспорт буде їздити дуже швидко, безшумно і без шкоди для довкілля. А всіма машинами керуватиме автопілот.

— Так, у нас у Береговому вже є екотаксі «Green Go», яке їздить дуже тихо та не забруднює повітря.

— Так, є, а втім, таких автівок ще мало. У майбутньому їх буде набагато більше. А ще люди створять поселення на Місяці, Венері та Марсі. Подорожувати в космосі, мабуть, стане звичним відпочинком.

— О, я б не відмовився від такого відпочинку! Уяви собі екскурсію на Марс. Я вже хочу полетіти.

— Щоправда, робот та екскурсія багато коштуватимуть. Тож починай відкладати гроші.

— Твоя правда. Почну, однак, не сьогодні.

III Прочитайте діалог. Перепишіть, уставляючи розділові знаки. Знайдіть звертання та вставні слова.

— Привіт Давиде Що читаєш

— Привіт Маріє Читаю книжку про планету Земля.

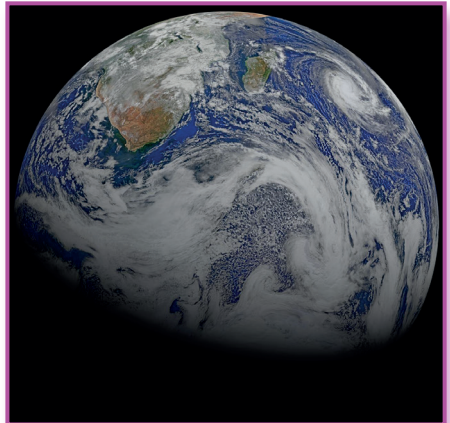
— О це цікаво. Мабуть у ній багато ілюстрацій Будь ласка покажи мені.

— Прошу Там справді багато фото.

— Можливо даси мені прочитати.

— На щастя я майже закінчив читати. Можу тобі дати на вихідні

— Дуже тобі дякую друже.

Планета Земля. Вигляд із космосу. Джерело — НАСА

§21. Складне речення

Az összetett mondat

Складне речення — це речення, що має дві чи більше граматичні основи, тобто складається з двох або кількох простих речень.

Історики кажуть, що три тисячі років тому населення Правобережної України вже вирощувало зернові культури. (Марія Сердюк)

Прості речення у складному об'єднані між собою за змістом та за інтонацією.

Частини складного речення можна поєднувати сполучниками **і, та, але, а, щоб, бо, тому що** або сполучними словами **який, що, коли, де**.

На письмі між простими реченнями у складному ставимо **кому** перед сполучником та сполучним словом.

---

112 А. Прочитайте текст. Із яких речень, простих чи складних, він складається? Назвіть складні речення. За допомогою яких сполучників вони утворені?

Більшу частину свого існування люди не займалися повторною переробкою сміття. Значна частина того, що вони використовували, розкладалася природним шляхом і поверталася в землю. Інші речі спалювали, а ті рештки, що залишалися, просто закопували.

Але в міру того, як кількість населення зростає, а земні ресурси вичерпуються, одних лише сміттєзвалищ та печей для спалювання сміття вже не вистачає. Повторна переробка паперу, пластику, скла та металів дозволяє зберегти енергію та зменшити кількість забруднювачів, що потрапляють у ґрунт, воду та повітря. Крім того, переробка допомагає зберегти земні ресурси, що перебувають на межі зникнення, для прийдешніх поколінь.

Тепер ми сортуємо сміття вдома, викидаємо його в сміттєві баки, звідки його забирають вантажівки. *(Із книги «Як виготовляють звичайні речі», Білл і Джим Славіни, видавництво «КМ-БУКС»)*

Б. Чи сортуєте ви сміття? Чи є у вашому населеному пункті баки для сортування?

113 Утворіть складні речення, добираючи з правої колонки другу частину.

1. Степан ходить у бібліотеку,
2. Для того щоб тебе поважали,
3. Я запізнився на урок,
4. Матері подобаються картини,

на якому ми писали контрольну роботу.
де можна знайти цікаві книги.
на яких зображено водоспади.
треба знати собі ціну.

114 Утворіть з простих речень складні за допомогою сполучників та сполучних слів **тому що, але, а, коли, і, бо**.

1. Оксана дуже хотіла вийти на вулицю гратися. Падав сильний дощ. 2. Сьогодні пишуть контрольну роботу. Петрик не знав. 3. Клас поїхав на екскурсію. Була гарна погода. 4. Чілла розказала смішинку. Всі почали сміятися. 5. Мої друзі їздили на коні. Я тільки стояв і дивився. Не вмію їздити на коні.

115 Прочитайте речення. Визначте, які вони: прості чи складні.

1. Прозорі тіні берег красять, гудуть десь бджоли у дуплі, на камінь ящірка вилазить, припав метелик до землі (*Мойсей Фішбейн*). 2. Немов на крилах полинуло кохане літечко з двора! (*Олена Пчілка*). 3. Мій час пливе так тихо-тихо, як по ставку пливе листок сухий (*Леся Українка*). 4. Туман закритт веселі зорі, за хмару місяць закотивсь (*Леонід Глібов*). 5. Лечу над білим полем бездоріжжя (*Ліна Костенко*).

СЛОВНИК

бездоріжжя — uttalanság,
rossz utak
вичерпуватися — kimerülni
забруднювач — szennyező
переробка — átalakítás

прийдешній — leendő
розкладання — bomlás
сміттєзвалище —
szeméttlerakó

§22. Пряма і непряма мова

Az idézet és a függő idézés

Прямою мовою називається висловлювання певної особи, передане дослівно без змін.

Пряму мову записуємо з великої літери й беремо з обох боків у лапки. Якщо речення прямої мови окличне чи запитальне, у кінці ставимо відповідно знак оклику чи знак питання перед лапками. Якщо речення розповідне, крапку ставимо після лапок.

Якщо пряма мова стоїть перед словами автора, після неї ставимо кому або знак питання чи знак оклику, а після них — тире. Слова автора після прямої мови записуємо з малої літери.

Замінити пряму мову на непряму можна за допомогою сполучників **що, ніби, щоб, чи, який, чий** та інших. Речення з прямою мовою є переважно складним.

«Давиде, ти йдеш сьогодні на тренування?» — спитав Марк.

Марк спитав, чи Давид іде сьогодні на тренування.

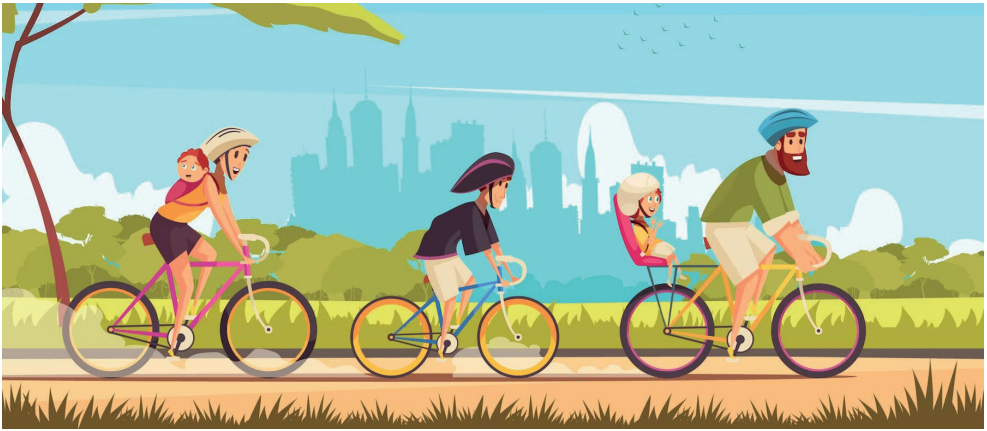
---

 116 Прочитайте. Замініть речення з прямою мовою на речення з непрямою.

1. «Ти — моє щастя», — сказала мати синові. 2. Данієла запитала подругу: «Ти бачила нову ученицю?» 3. «Принеси мені хліба!» — попросив батько. 4. У повідомленні подруга написала: «Привези мені з Угорщини різні шоколадки». 5. Брат попросив: «Мамо, купи мені новий телефон». 6. «Яка гарна сукня!» — подумала Марійка.

 117 Прочитайте. Замініть речення без прямої мови на речення з прямою мовою.

1. Брат сказав, що завтра піде грати у футбол. 2. Сестра поцікавилась, чи я бачила Оксану. 3. Бабуся попросила допомогти їй принести важкі сумки. 4. Лікар сказав пацієнтові випити ліки.

118 Прочитайте діалоги. Перекажіть їхній зміст, використовуючи конструкції з непрямою мовою.

A — Привіт!

— Привіт!

— Підеш сьогодні з нами кататися на велосипеді?

— На жаль, я не можу! Сестричка захворіла. Зараз іду в аптеку купити ліки. А потім батькам треба допомагати.

— Дуже шкода! А що з сестрою?

— Мабуть, застудилася. У неї підвищилася температура та голова болить.

— Це погано. Нехай видужує!

B — Синку, ти не міг би мені допомогти?

— Так, бабуся. Що саме?

— Допоможи мені, будь ласка, під'єднати телефон до інтернет-мережі. Хочу почитати новини.

— Добре, зараз допоможу.

— Дякую тобі!

119 Перепишіть речення. Розставте розділові знаки.

1. Батько запитав синів Як минув ваш день? 2. І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь повчає нас великий Кобзар. 3. Завтра писатимемо контрольну роботу повідомила вчителька Підготуйтеся, будь ласка. 4. На моє запитання про завтрашню поїздку Данило відповів що ще не вирішив.

СЛОВНИК

пацієнт — páciens

під'єднати — összekapcsolni

§23. Розвиток мовлення

Beszédkésztség fejlesztése

120 Прочитайте текст. Незнайомі слова випишіть у словник.

МІЙ ДІМ

Мене звати Анна. Ми з сім'єю живемо у власному будинку, який розташований на вулиці Тараса Шевченка. Наш будинок одноповерховий, дуже зручний і теплий. Він достатньо просторий, адже є коридор, ванна кімната, кухня, вітальня, спальня, дитяча кімната. Найбільша кімната — вітальня. Стіни цієї кімнати пофарбовано рожевим кольором, а стелю — білим. На вікнах — ніжно-рожевий тюль. На стіні висить картина. Підлогу застелено килимом. У кутку стоїть книжкова шафа, на якій чимало книг.

Спальня теж гарна і простора. У цій кімнаті стоїть велике ліжко, туалетний столик та дзеркало. На вікнах — червоні фіранки й білий тюль. Навпроти ліжка стоїть тумбочка і телевізор.

Навпроти спальні розташована дитяча кімната. Кімнату облаштовано ліжком, письмовим столом, кількома книжковими полицями і комп'ютером. У кутку стоїть піаніно. Стіни синього кольору. Їх прикрашають фотографії моїх улюблених музикантів.

Кухня — одне з найсвітліших приміщень у будинку. На кухні є газова плита, круглий стіл, чотири стільці, холодильник і кухонні шафи, мікрохвильова піч, велика раковина. На вікні — штори жовтого кольору, стіни пофарбовано ніжно-зеленою фарбою.

Ванна кімната в будинку невелика, проте зручна. Ліворуч розміщена ванна й душ, а в кутку є туалет. Навпроти дверей — умивальник, над яким висить кругле дзеркало. Також тут є пральна машина.

Нам подобається жити в цьому будинку.

121 Робота в парах. Складіть до тексту запитання. Поставте їх по черзі одне одному. Дайте на них відповіді.

122 Гра «Так чи ні?». Якщо не погоджуєтесь з твердженням, скажіть правильну відповідь.

1. Будинок Анни розташований на вулиці Тараса Шевченка. 2. У будинку немає всіх зручностей, є тільки холодна вода. 3. Найбільша кімната — спальня. 4. На підлозі у спальні немає килима. 5. На книжковій шафі мало книг. 6. У спальні маленьке ліжко. 7. Фіранки у спальні чорного кольору. 8. Дитяча кімната розташована навпроти спальні. 9. У кутку кімнати стоїть велике ліжко. 10. Ванна кімната велика, зручна.

123 Продовжте речення за поданим початком.

Анна з сім'єю живе ... У домі багато приміщень: ... У кутку вітальні стоїть ... У спальні є ... На вікнах спальні є ... Дитяча кімната розташована ... У кухні є ... У ванній кімнаті є ...

124 Прочитайте діалог. Знайдіть речення з описом кімнати.

— Привіт, Давиде!

— Привіт, Миколо! Давно тебе не бачив. Як у тебе справи? Де ти зараз живеш?

— Дякую, добре. Ми з батьками переїхали в село. Там так гарно і спокійно! Наш новий будинок більший, ніж квартира, де ми жили.

— Яка в тебе кімната? Вона тобі подобається?

— Так. Вона велика, затишна й тепла.

— Як умебльована твоя кімната?

— У моїй кімнаті є нові меблі: велике ліжко, комп'ютерний стіл, зручне крісло, велика шафа-купе.

— Які вікна у твоїй кімнаті?

— У моїй кімнаті велике вікно, крізь нього видно ліс, адже будинок розташований неподалік. Деколи через вікно можна побачити фазанів і зайців. Приїжджай до мене в гості.

— Дякую, обов'язково завітаю.

125 Опишіть малюнки.

ПЛАН ОПИСУ

1. Що зображено на малюнку?
2. Загальний опис кімнати (розмір, колір стін, меблі).
3. Предмети, їх розташування й ознаки.

126 Поставте своїм однокласникам / однокласницям кілька запитань про їхній дім.

127 Складіть діалог, використавши запитання про облаштування будинку. У відповідях опишіть вашу оселю.

СЛОВНИК

будинок – ház
 дім – ház
 оселя – lakás, lakóhely
 облаштування – elrendezés, berendezés
 умебльований – berendezett, bebutrozott

Морфологія. Орфографія. Поняття про частини мови. Іменник

§24. Морфологія як розділ науки про мову. Самостійні (повнозначні) та службові частини мови. Вигук (звуконаслідувальні слова)

A morfológia mint a nyelvtan ága.

A fogalomszók és a viszonszóok. Indulatszók

В українській мові десять частин мови.

Шість із них **самостійні**. Ці частини мови відповідають на питання, мають лексичне значення (називають предмети, їхні ознаки, дії, кількість, обставини), мають граматичне значення (тобто морфологічні ознаки: рід, число, відмінок та інші), є членами речення.

В українській є *три* службових частини мови. Вони не відповідають на питання, не мають лексичного значення, слугують для зв'язку слів між собою, не є членами речення.

Десята частина мови — **вигук**. Він не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови.

САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Іменник	→ <i>хто? що?</i> дівчина, словник
Прикметник	→ <i>який? яка? яке? які? чий? чия? чие? чії?</i> розумний, сестрин
Займенник	→ <i>хто? що? який? чий? скільки?</i> твій, цей, весь, який, що, дехто, ніякий
Числівник	→ <i>скільки? котрий?</i> сім, сьомий
Дієслово	→ <i>що робить? що робив? що робитиме?</i> вчиться, вчився, вчитиметься
Прислівник	→ <i>як? де? звідки? наскільки? якою мірою?</i> там, уперед, удень, чесно

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Прийменник

на, в, до,
перед, через

Сполучник

і, й, та, або, що,
щоб, мов, а, але

Частка

не, ні, хай,
же, б, невже

ВИГУК. ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНІ СЛОВА

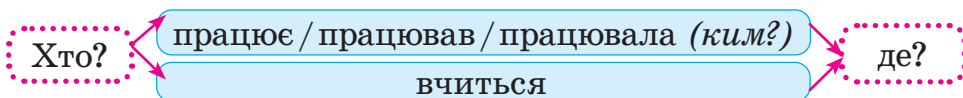
добрий день, добридень,
на добраніч, агов, ой, ку-ку

128 Випишіть у першу колонку іменники, у другу – прикметники, у третю – дієслова. Визначте у словах корені.

Спів, оспіваний, співати; вишивка, вишиваний, вишивати; історія, історичний; похід, похідний, ходити; жовтий, жовтіти; фізика, фізичний.

129 Складіть речення за зразком. Зверніть увагу на схему побудови речень. Напишіть, де і ким працюють родичі Івана. Чим вони люблять займатися у вільний час?

Зразок: Батько Івана, Петро Павлович, працює лікарем у дитячій лікарні. У вільний час він любить з друзями рибалити.

У вільний час

любить (що робити?)

займається (чим?)

мама, Ірина Іванівна

вчителька музики, музична школа;
відвідувати театр

бабуся, Катерина
Миколаївна

бібліотекарка, шкільна бібліотека
(раніше), пенсіонерка (зараз);
ходити в походи

дідусь, Павло Степанович	викладач географії, інститут (раніше), пенсіонер (зараз); грати в шахи
Іван старший брат Дмитро	школа; кататися на лижах програміст, будівельна компанія; подорожувати
молодша сестра Марина	студентка, інститут; гімнастика, спортивна школа.

130 Усно закінчіть речення. Перепишіть перше речення. Над кожним словом напишіть частину мови, до якої воно належить.

Зараз Ольга — відома економістка. Вона працює ...

Зараз Микола — відомий футболіст. Він займається ...

Марина — школярка. Вона вчиться ...

Марія — програмістка. Вона працює ...

Павло — продавець. Він працює ...

Габор — водій. Він працює ...

Довідка: футбол, служба таксі, компанія, магазин, школа, банк.

131 Прочитайте вірш **Емілії Саталкіної**. Назвіть вигуки.

МУРМУРНЯВСЬКА МОВА

Я цікаву мову знаю.

— А яку? — питаєш ти.

Ту, що нею розмовляють

В цілім світі всі коти.

Не японська, не іспанська...

Що? Англійська? Теж не та!

Зветься мова мурмурнявська.

Ой яка ж вона проста!

«Няв» — це значить «хочу їсти»;
 «Няв-няв-няв» — «іду гуляти»;
 «Мур» — «на ручки хочу сісти»;
 «Мур-мур-мур» — «лягаю спати»;

«Няв-мур-мур» — «ходив у гості,
Там котлетки їв смачні».
«Мур-мур-няв» — «залиш мій хвостик,
Дуже боляче мені».

Щоб несли коти і киці
Радість, затишок у дім,
Мурмурнявській мові вчиться
Треба змалку нам усім.

 132 Виконайте вправу за зразком. З поданими словами складіть словосполучення, позначте закінчення.

Зразок: (нові́й) будинок — сумка — пальто — годинники
нові́й будинок□, нова́ сумка, нове́ пальто, нові́
годинники

(старий) шафа — комп'ютер — кіно — квартири
(гарний) шарф — дівчина — життя — квіти
(смачний) хліб — каша — печиво — цукерки
(важкий) диктант — задача — завдання — валізи
(цікавий) роман — історія — речення — вірші
(розумний) хлопець — книга — дівча — учні
(теплий) вітер — погода — молоко — вечори

 133 Спишіть речення. Замість крапок доберіть із довідки відповідні прийменники.

Усі однокласники, ... мене, виконали домашнє завдання.
Тролейбуси тимчасово не курсують ... обрив лінії електропередачі.
... села тече річка. ... дороги до міста посадили клени.

Довідка: вздовж, край, крім, через

 134 Перепишіть речення. На місці крапок напишіть потрібний за змістом сполучник **a** або **i/й**.

Іван розв'язує приклади, ... Микола вчить вірш. Мама ... тато працюють у майстерні. Катерина та Михайло займаються плаванням, ... Софія та Давид — грають у футбол. Павло — дизайнер, ... Євген — кухар. На роботу в ресторан запрошують офіціантів ... менеджерів, кухарів ... сушистів. У музеї можна побачити картини ... скульптури.

§25. Іменник як частина мови

A fónév

Іменник — самостійна частина мови, що називає предмет і відповідає на питання *хто? що?*

Іменники **назви істот** відповідають на питання *хто?*

До істот належать:

- назви людей (*батько, мати, учитель, друг, Олеся*);
- назви тварин (*собака, ведмідь, синиця*);
- назви міфічних істот (*лісовик, водяник, домовик, русалка, Нептун, Березиня*);
- назви померлих людей (*небіжчик, покійник*);
- назви карт, шахових фігур (*валет, король, ферзь, кінь, пішак, але туз — неістота*).

Іменники **назви неістот** відповідають на питання *що?*

До неістот належать:

- явища природи (*гроза, вітер*);
- неживі предмети (*парта, олівець*);
- мікроорганізми (*бактерія, вірус, грибок*);
- іменники, що позначають сукупності людей і тварин (*юрба, армія, згряя, натовп*).

135 Поєднайте слова за змістом, використайте сполучник *і/й*. Намалюйте в зошиті таблицю. Запишіть слова за зразком.

Зразок:

Хто?	Що?
Це друг і подруга.	Це спідниця і светр.

Собака, донька, пішак, буква, журнал, бактерія, русалка, звук, натовп, молоко, ложка, газета, кіт, ваза, син, ферзь, книга, сік, вірус, зошит, водяник, виделка, нарциси, згряя.

136 Прочитайте речення. Випишіть виділені слова. Визначте, до якої частини мови вони належать і на які питання відповідають.

Це я. Мене звуть *Золтан*. Я школяр. Це моя знайома. Її звуть *Чілла*. Вона — *синоптик*. Чілла може спрогнозувати, якою буде *погода* найближчим часом. Моя *мама* — *юристка*. *Іван* — *актор*. Він працює у театрі. *Іштван* — *програ-*

міст, він працює у міжнародній компанії. Мій тато — майстер спорту з *шахів*, він часто їздить на змагання.

137 Складіть речення за зразком і запишіть. В останньому реченні позначте частини мови, підкресліть іменники.

Зразок: Мій батько →

Мій батько працює →

Мій батько працює у школі →

Мій батько працює у школі вчителем →

Мій батько працює у школі вчителем історії.

Мій (займ.) батько (ім.) працює (дієсл.) у (прийм.) школі (ім.) вчителем (ім.) історії (ім.).

1. Моя тітка ... 2. Мій дідусь ...

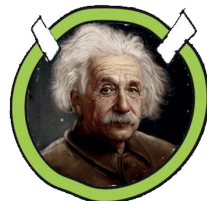
138 Прочитайте речення. Випишіть іменники, визначте, які з них відповідають на питання **хто?**, а які — на питання **що?** Запишіть у словник слова-назви професій.

УЛЮБЛЕНІ СПРАВИ ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

Піфагор — це давньогрецький філософ і математик. Він жив у 5 столітті до нашої ери. Піфагор займався не тільки математикою і філософією, а й спортом. Якось друзі спитали в нього, чому він займається спортом. Піфагор відповів, що спорт допомагає йому працювати, думати.

Альберт Айнштайн — видатний фізик. У вільний час він займався музикою — грав на скрипці.

Британський фізик Ернст Резерфорд любив спорт. У вільний час грав із другом у теніс.

Альберт
Айнштайн

Ернст
Резерфорд

139 Знайдіть інформацію про цих відомих людей. Ким вони були і чим вони любили займатися у вільний час?

Шандор Петефі, Ференц Ліст, Соломія Крушельницька, Олена Пчілка.

СЛОВНИК

бактерія — baktérium

натовп — tömeg

§26. Іменник. Значення, граматичні ознаки, синтаксична роль

A főnév fogalma, nyelvtani jegyei, mondatbeli szerepe

Іменники належать до певного роду, змінюються за числами та відмінками.

Початковою формою для іменника є форма називного відмінка однини: *лікар, кіт, ваза, теля*.

У реченнях іменник найчастіше виступає підметом. Також може бути *додатком, присудком, означенням, обставиною*:

Наше місто маленьке. У дідуся є велика пасіка. Син для матері — відрада. (Олесь Гончар)

І знов у тебе розцвітуть Шевченка думи і пісні Тучини. (М. Рильський) У садку росли фруктові дерева.

140 Напишіть рід іменників, допишіть особовий займенник 3 особи однини (він, вона, воно). Складіть 5 речень за зразком.

Зразок: Яблуко — воно.

На дереві висить яблуко. Воно червоне й соковите.

Музей, фото, день, листя, цитата, чашка, час, площа.

141 Напишіть, як називають жінок цих професій. Утворіть множину.

Зразок:

Чоловічий рід	Жіночий рід	Множина
журналіст	журналістка	журналісти, журналістки

Програміст, актор, спортсмен, школяр, учень, учитель.

142 А. Прослушайте текст.

КНИЖКОВИЙ ЯРМАРОК

Нещодавно мама прочитала, що 15–19 вересня відбудеться книжковий ярмарок у Львові. Це цікава подія. На гостей чекає понад дві тисячі книжкових новинок від ста п'ятдесяти видавництв. Тут можна не тільки подивитися, а й придбати нові художні книги, підручники, словники, енциклопедії. Щодня на ярмарку будуть проводити зустрічі з письменниками, видавцями, журналістами.

У нашій сім'ї всі люблять читати, але у кожного є улюблені жанри. Мама любить читати історичні романи, тато — детективи, я — пригодницькі твори. Тому ми вирішили у неділю відвідати ярмарок.

Я купив собі книгу, якої не було в моїй колекції, — «Гаррі Поттер і таємна кімната». Мама придбала книгу Софії Андрухівич «Амадо́ка», тато — Юрія Винничука «Таємниці львівської кави».

На ярмарку поети та поетеси читали свої старі й нові вірші. Я помилявся, коли думав, що тільки проза цікава через сюжет. Мені сподобалися сучасні вірші. Вирішив завтра запропонувати класній керівниці піти всім класом на ярмарок. Там будуть обговорювати дитячі твори сучасних авторів.

Б. Дайте відповіді на запитання.

1. Який ярмарок буде у Львові?
2. Які книги будуть на ярмарку?
3. З ким будуть проводити зустрічі?
4. Які твори любить читати герой?
5. Що купили на ярмарку герой твору, його мама й тато?
6. Що головний герой хоче запропонувати класній керівниці?

 143 Випишіть з тексту «**Книжковий ярмарок**» іменники. Запишіть їх початкову форму: називний відмінок, одина.

144 Перегляньте відео з каналу «Філологічні цікавинки». Пригадайте, як виконувати синтаксичний розбір речень.

<https://cutt.ly/A8DOr1h>

145 Зробіть синтаксичний розбір речень. Яким членом речення є виділені іменники?

Мама любить читати історичні *романи*. У неділю після обіду ми вирушили на *ярмарок*. На ярмарку *поети* та *поетеси* читали свої старі й нові вірші. Мама придбала книгу Софії Андрухівич «*Амадо́ка*».

СЛОВНИК

придбати — megvenni

ярмарок — vásár

§27. Іменники, що означають назви істот і неістот, загальні і власні назви (повторення). Велика буква і лапки у власних назвах

Az élőlényeket és tárgyakat megnevező főnevek. A köznevek és a tulajdonnevek. A tulajdonnevek helyesírása

Іменники можуть позначати *загальні* та *власні* назви. **Загальні** назви стосуються багатьох однотипних предметів: *місто, річка, гора*.

Власні назви стосуються окремих предметів і відрізняють їх від інших подібних: *місто Берегове, гори Карпати, річка Уж*.

Власні назви пишемо з великої літери.
До власних назв належать:

★ Власні імена людей, прізвиська, псевдоніми, клички тварин.

Тарас Григорович Шевченко, Леся Українка, собака Патрон

★ Назви орденів, медалей, відзнак. З великої букви (крім родових найменувань на зразок *орден, медаль, відзнака* тощо) пишемо перше слово і власні назви.

орден Держави, орден Свободи, орден князя Ярослава Мудрого, відзнака Президента України — Хрест Івана Мазепи, відзнака Міністерства внутрішніх справ України — нагрудний знак «За безпеку народу»

Якщо назву взято в лапки, то з великої букви пишемо:

1) перше слово та власну назву;

2) усі слова.

орден «Мати-героїня», медаль «За військову службу Україні»

орден «Золота Зірка»

Імена персонажів священних книг; назви міфологічних божеств та істот; імена дійових осіб у байках, казках, драматичних творах тощо.

Ісус Христос, Ахіллес, Заєць, Лисиця, Червона Шапочка, Мавка, Перелесник, Бог
Але: бог Перун, бог Ярило

Клички свійських тварин

Сірко (собака), Гнідко (кінь)

Географічні та астрономічні назви

Європа, Україна, Закарпатська область, Балканський півострів, гора Говерла, Азовське море, сузір'я Чумацький Шлях, Великий Віз, галактика Велика Магелланова Хмара

Назви сторін світу, якщо вони вживаються на означення країн, народів, регіонів

країни Заходу, Захід України, народи Півночі, Північна Буковина

Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів, площ, парків, шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських) і т. ін.

Андріївський узвіз, бульвар Тараса Шевченка, Львівська площа, майдан Незалежності, Стрийський парк, Придніпровська залізниця, Львівська залізниця

Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів (пишемо тільки перше або єдине слово з великої літери).

Коліївщина, Семирічна війна, Новий рік, День учителя, Олімпійські ігри.

Але: День Незалежності України, День Соборності України, День Конституції України.

Але: день народження.

Назви органів влади, партій (з великої букви пишемо тільки перше слово), назви найвищих органів влади і державних установ України, найвищих державних посад (з великої букви пишемо всі слова)

Міністерство освіти і науки України, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Демократична партія, Президент України

Назви промислових і торгових підприємств, організацій, товариств, компаній, установ, об'єднань, агентств.

Київська фабрика іграшок, Центральний автовокзал, Садове товариство «Лісова поляна», Київський академічний театр ляльок

Назви художніх та музичних творів, часописів, готелів, кав'ярень, кемпінгів, станцій, таборів відпочинку, моделей механізмів, авто та літаків, пароплавів, товарних знаків, марок виробів.

поема «Катерина», кінофільм «Тіні забутих предків», пісня «Два кольори», готель «Закарпаття», кав'ярня «Старе місто», ресторан «Золота пава», комбайн «Нива», літак «Мрія», цукерки «Ромашка», станція «Майдан Незалежності»

Але: Біблія, Євангеліє, Коран

146 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем/учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Берегти, молодь, важливо, навколо, чисто, спальний район, відповідати, двірник, прибиральник, доглядати, підрізати, піклуватися, лісник, розсаджувати, саджанець, сухі, спекотно, несподівано, рятувати, пожежник, нищити, вогнище.

147 Прочитайте текст. Випишіть іменники у дві колонки: у першу іменники — назви істот, у другу — неістот. Доберіть заголовки до тексту.

Людина — господар парків, лісів, річок, озер.

У міських парках відпочиває багато людей, тому важливо, щоб навколо нас було чисто й гарно. За чистоту в міських парках і на вулицях, у спальних районах відповідають двірники і двірнички, прибиральники і прибиральниці. Вони доглядають рослини, підрізають кущі, підмітають сміття, прибирають опале листя восени, взимку — сніг. Їхня робота дуже важлива.

Про ліс піклуються лісники. Вони розсаджують молоді саджанці, обрізають сухі гілки, дерева, кущі. Якщо влітку довгий час спека й засуха, у лісах можуть виникати пожежі. Рятують їх пожежники. Ми маємо берегти ліси: не нищити дерева та кущі, не розпалювати вогнища, не смітити.

148 Гра. Запишіть іменники — власні назви за темами. Виграє той, у кого буде написано більше назв з усіх тем. Поясніть написання поданих слів.

Місто	Річка	Гора	Країна
...	...	...	...

149 Розкрийте дужки. Де потрібно, слова візьміть у лапки.

1. (К,к)арпати, (Л,л)аториця, (Б,б)іблія, (Г,г)ори (Т,т)атри, (М,м)істо (Б,б)іла (Ц,ц)ерква, (Н,н)ове (С,с)ело, (П,п)івніч, (П,п)лоща (К,к)ошута, (П,п,)роспект (Г,г)еологів, (В,в)улиця (Б,б)огдана (Х,х)мельницького.

2. (К,к)азка (Ш,ш)арля (П,п)ерро (Ч,ч)ервона (Ш,ш)апочка, (В,в)ірш (Т,т)араса (Ш,ш)евченка (М,м)ені (Т,т)ринадцятий (М,м)инало.

150 Напишіть 5 запитань до тексту вправи 147. Підготуйтеся до усного переказу.

СЛОВНИК

двірник — házmester
історичні події — történelmi
események
несподівано — váratlanul

піклуватися — gondoskodni
розсаджувати — szétültetni
спека — meleg (idő)

§28.

Усний переказ. Читання, говоріння

Tartalommondás. Olvasás, beszédértés

151 Прочитайте слова вголос за вчителем/учителькою. Розставте наголоси. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Китайський, корейський, італійський, німецький, дощечка, покривати, чорнило, тиснути, коваль, глиняний, шматок, рамка, викладати, окремих, відтискувати, винахідник, створити, рухатися, самотійний, екземпляр, металевий, досить, друкарство, друкарня, видавець, книготорговець, ілюстрований.

152 До поданих прикметників напишіть іменники, від яких вони утворилися. Поясніть написання власних назв.

Китайський, німецький, італійський, український.

153 Прослухайте текст. Складіть його план.

ДРУКОВАНІ КНИЖКИ

У давнину китайські ченці, щоб відтворити друковані літери на папері, вирізали їх спершу на дерев'яних дощечках, покривали чорнилом і тиснули на папір. Так з'явилися перші друковані тексти.

Китайський коваль Бі Шен виготовив окремі літери на глиняних шматочках. На металевій рамці викладав текст з окремих букв, покривав чорнилом, відтискував. Щоб надрукувати наступну сторінку, він переставляв букви — набирав новий текст сторінки. Таким чином робили багато екземплярів. Пізніше корейські майстри зробили літери металевими.

У п'ятнадцятому столітті німецький винахідник Йоганн Гутенберг створив першу друкарську машину. Літери в машині самотійно рухалися, так було легше і швидше працювати. Але друковані книги були досить дорогі.

Столицею італійського друкарства стала Венеція. У шістнадцятому столітті там перебувало до ста тринадцяти друкарень, де працювали італійські видавці та книготорговці.

У другій половині шістнадцятого століття Іван Фёдоров у Львові відкрив свою друкарню. Тут друкували книги українським правописом. Спочатку виготовляли Євангеліє та Біблії. Федоров видав перший український підручник — «Буквар».

Сьогодні книговидавці виготовляють гарні ілюстровані книги. За оформленням українські книги — одні з найкращих у світі.

154 Установіть відповідність.

1. Китайські ченці
2. Коваль Бі Шен
3. Корейські майстри
4. Німецький винахідник
5. Столицею італійського друкарства
6. Першу друкарню в Україні
7. Іван Федоров друкував книги
8. Федоров видав перший

була Венеція.
 відкрив Іван Федоров у Львові.
 українським правописом.
 виготовив літери на глиняних шматках.
 виготовили літери на дерев'яних дощечках.
 український підручник — «Буквар».
 виготовили металеві літери.
 створив першу друкарську машину.

 155 Поміркуйте, якщо абзац починається словами **давним-давно**, які форми дієслова використовуватимуться. Якщо абзац починається словом **сьогодні**, які форми дієслова використовуватимуться? Зробіть висновок.

156 Підготуйте текст «Друковані книжки» до усного переказу, користуйтеся складеним планом тексту.

 157 Знайдіть матеріал в інтернеті про книгодрукування в Угорщині. Підготуйте розповідь.

СЛОВНИК

винахідник — feltaláló
 відтиск — lenyomat

друкарня — nyomda
 екземпляр — példány

§29. Рід іменників

A főnevek nyelvtani neme

Іменникам властивий граматичний рід: **чоловічий, жіночий, середній**.

Іменники **чоловічого** роду співвідносяться з займенником *він*, жіночого роду — *вона*, середнього роду — *воно*.

Деякі іменники — назви осіб за професією чи характером діяльності можуть називати осіб як чоловічого, так і жіночого роду: *суддя, голова*. Тоді рід можна визначити за контекстом: *Вона працює суддею (ж.р.). Суддя (ч.р.) визнав його невинним*. Початкова форма таких іменників має чоловічий рід. Проте більшість іменників — назв осіб за професією мають форми чоловічого й жіночого родів: *учитель — учителька, письменник — письменниця, лікар — лікарка, президент — президентка*.

Рід іменників, ужитих у множині, визначають за початковою формою: *дерева — дерево (середній рід)*.

Є іменники, які вживаються лише у множині: *ножиці, Чернівці, двері, вершки, парфуми, канікули*. Їх за родами не розрізняємо.

Чоловічий рід

- стіл, будинок, стілець, олівець
- о тато, дядько
- а Микола
- я суддя

Жіночий рід

- а площа, ручка, кімната
- я вулиця
- сіль, ніч, радість

Середній рід

- о озеро, крісло, вікно
- е поле, сонце, море
- я листя, кошеня, пташеня

158 Розподіліть іменники за родами в три колонки.

Бабуся, їжак, часопис, парасоля, олівець, хвилина, молоко, вікно, подруга, погода, правда, оповідання, казка, риба, слово, сік, країна, светр, вітальня, шафа, полиця.

У деяких іменниках рід визначити складно. Такі слова треба запам'ятати.

- Слова **чоловічого роду**: адрес (вітальний), аерозоль, біль, дріб, жаль, живопис, запис, кір, накип, напис, нежить, полин, рояль, рукопис, Сибір, собака, степ, ступінь, тунель, тюль, шампунь, ярмарок.
- Слова **жіночого роду**: адреса (місце проживання), антре-соль, бандероль (посилка), ваніль, вуаль, емаль, криза, мігрень, папороть, президія, путь, розкіш, філія.

159 Випишіть іменники. Визначте іменники — назви істот чи неістот, з'ясуйте їх рід.

Зразок: На столі — стіл, неістота, чоловічий рід;
ваза — ваза, неістота, жіночий рід.

На столі стояла ваза. Влітку на безхмарному небі чітко видно зірки і яскраво світить місяць. Під час переїзду люди забирають із собою своїх домашніх улюбленців: котів і собак. У річках і озерах Закарпаття багато прісної риби.

160 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/I9hed5o>

161 У котрому рядку всі іменники належать до чоловічого роду?

1. Радість, любов, кінь, день.
2. Вік, синтаксис, вітер, ніч, пісок.
3. Біль, кір, насип, степ, дріб.

162 У котрому рядку всі іменники належать до жіночого роду?

1. Межа, мережа, хащі, задача, дівча.
2. Лань, жаль, звичай, відстань, **юнь**.
3. Вежа, пожежа, поезія, злива, спрага.

Юнь — те саме, що юність.

163 Випишіть іменники середнього роду. Складіть з ними речення.
Черкаси, крісло, перспектива, дитя, двір, школа, книга, стаття, село, видавництво.

164 Уявіть, що ви хворіли і були відсутні на уроках. Вам потрібно дізнатися в однокласника / однокласниці домашнє завдання з української мови. Зателефонуйте йому / їй, дізнайтеся потрібну вам інформацію. Запишіть діалог.

§30. Іменники спільного роду

A közös nemű főnevek

Деякі іменники можуть називати осіб і чоловічої, і жіночої статі. Це іменники спільного роду: *бідолаха, сирота, староста, базікало, сонько, трудяга, жаднюга*. Зазвичай вони мають закінчення **-а** або **-о**.

Рід таких іменників визначають за змістом речення чи за родом прикметника або займенника, який їх стосується: *Цей хлопчик староста. Моя подруга староста.*

Іменники — назви осіб за характерними ознаками на **-о** (*ледащо, незнайко, забудько, базікало*) можуть означати осіб чоловічого або середнього роду. Рід таких іменників визначається за змістом речення або за граматичною формою інших частин мови: *Одне ледащо сонцю докоряло: «Ні, хоч би раз ти до обіду проспало...» (Василь Симоненко).*

165 Підкресліть слова спільного роду.

Сирота, дума, сіромаха, земля, курча, груша, неволя, нікчема, вершина, недотепа, весна, школа, ластівка, бідолаха, ялинка, листоноша, підлиза.

166 Прочитайте тлумачення слів. Запишіть їх у словник.

Сіромаха — неможлива людина, бідна. Бідолаха — бідна, нещасна людина. Нікчема — ні на що не здатна людина. Недотепа — людина, яка не вміє зробити що-небудь як слід.

167 Складіть речення із підкресленими словами попередньої вправи, щоб вони називали осіб жіночого і чоловічого роду. Поясніть, як можна зрозуміти, де слово спільного роду стосується жінки, а де чоловіка.

Зразок: Він працює на пошті листоношею. Вона листоноша.

168 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем/учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Століття, грошові перекази, вдячний, поштар, листоноша, вчасно, пролягати, струмок, не пощастило, крига, кри-

жаний, провалитися, повернутися, жар, врятувати, вдатися, сумно, втрата, скульптура.

 169 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/u9kogxn>

170 А. Прочитайте текст. Знайдіть слово спільного роду. Придумайте назву тексту.

У XIX столітті в закарпатському селі Тур'ї Ремети Перечинського району жив листоноша Федір Фекете. Нелегкою була праця цього чоловіка. Щодня він проходив кілька десятків кілометрів між селом і Ужгородом, щоб принести людям свіжі газети, листи, грошові перекази. Мешканці села були вдячні своєму поштареві, бо Федір завжди вчасно приносив пошту.

Дорога до Ужгорода була дуже складною, адже пролягала через гори, річки, струмки. Якимось йому не пощастило. Одні казали, що він втамував спрагу крижаною водою зі струмка й захворів, інші — що переходив через річку і впав у холодну воду. Яка з цих історій є правдивою, ніхто не знає. Чоловік повернувся додому і відчув жар. Лікарів на той час у селах не було. Врятувати листоношу не вдалося — він помер.

Сумно було селянам від такої втрати. Вони вирішили встановити пам'ятник своєму листоноші. Так у Перечині з'явилася скульптура Федора Фекете.

 Б. Випишіть з тексту словосполучення іменника з прикметником.

171 Гра. «Ти мені — я тобі». Складіть запитання до тексту вправ 170. Поставте їх своєму сусідові / сусідці, він / вона має швидко дати відповідь і поставити запитання вам.

 172 У вашому населеному пункті теж є пам'ятники або меморіальні (пропам'ятні) дошки, присвячені видатним людям. Напишіть невелику розповідь про когось із цих людей.

СЛОВНИК

грошові перекази — pénz utalás
крига — jég

крижаний — jeges
струмок — patak

§31.

Рід іменників іншомовного походження.

Рід складноскорочених слів

Az idegen eredetű főnevek neme. A rövidítések és mozaikszók nyelvtani neme

РІД ІМЕННИКІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Чоловічий рід

- назви осіб чоловічої статі:
денді, порт'є, аташе
- назви тварин:
кенгуру, поні, шимпанзе

Жіночий рід

- назви осіб жіночої статі:
леді, мадам

Середній рід

- назви неістот:
таксі, жури, метро, меню

Географічні назви

- рід визначаємо за загальною назвою
Перу (країна) — жіночий рід,
Токіо (місто) — середній рід.

Жіночий рід

цеце (*муха*)   авеню (*вулиця*)   салямі (*ковбаса*)
івасі, пугасу (*риба*)   кольрабі (*капуста*)   гінді (*мова*)

Чоловічий рід

сироко, торнадо (*вітер*)

Рід деяких невідмінюваних іменників залежить від їхнього значення:

маленька ківі (**пташка**) — зелене ківі (тропічне **дерево** та **фрукт**);
широка Міссурі (**річка**) — багатий Міссурі (**штат**).

РІД СКЛАДНОСКОРОЧЕНИХ СЛІВ ВИЗНАЧАЄМО:

за головним словом

- у незмінюваних словах:
ООН — Організація Об'єднаних Націй — головне слово — «організація», жіночий рід

граматично за типом відмінювання

- у змінюваних словах (здебільшого як іменники чоловічого роду):
ЦУМ, виш

 173 Визначте рід поданих іменників.

Маестро, івасі, аташе, ідальго, торнадо, портъє, цеце, ГЕС (гідроелектростанція), коала, НЛЮ (неопізнаний літаючий об'єкт), кольрабі, мадам, метро, кашне, колібрі, манго, шосе, ЄС (Європейський Союз), пенсне, кафе, шимпанзе, каное, відео, кіно, Тбілісі, купе, таксі.

 174 Оберіть правильний варіант поданих прикметників, утворивши з іменником словосполучення.

(військовий, військова, військово) аташе, (руйнівний, руйнівна, руйнівне) торнадо, (уважний, уважна, уважно) портъє, (гарний, гарна, гарне) коала, (смачний, смачна, смачне) кольрабі, (яскравий, яскрава, яскраве) колібрі.

175 Правильно поєднано всі прикметники з іменниками в рядку:

1. Кумедне кенгуру, картопляне пюре, красиве панно.
2. Довгий тунель, важка путь, перспективний інженер.
3. Багатолюдне Токіо, повноводне Конго, новий піаніно.
4. Непосидючий хлоп'я, молода леді, лікувальне алое.

 176 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Поставте наголос у кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Починається, тягнеться, околиця міста, напрямок, вздовж дороги, приватні будинки, недалеко, далеко, ліворуч, праворуч, прямо, провулок, гуртожиток, двоповерховий будинок, одноповерховий будинок, багатоповерховий будинок, затишно, спокійно, обабіч дороги, дітлахи, згряя, станція швидкої допомоги, власний, автопарк, звертатися, медик, піклуватися, змінитися, міська влада, вирішити, несподівано, рухатися, вантажний транспорт, будівельні матеріали.

 177 Прослухайте текст. Доберіть до нього назву.

Головною вулицею нашого міста є довга вулиця, яка починається з центру і тягнеться аж до околиці. Нею їдуть автомобілі, автобуси у напрямку Мукачєвого, отже й вулиця отримала назву Мукачєвська.

Недалеко від центру, ліворуч від Мукачівської вулиці, є маленький провулок. Колись тут було чотири приватних будинки, гуртожиток, двоповерховий будинок на чотири квартири та багатоповерхівка.

У цьому провулку я прожила все життя. Колись тут було затишно і спокійно. Обабіч дороги росли старі дерева з розлогими гілками. Транспорту було мало, тому було тихо. Дітлахи збирались разом, грали в рухливі ігри, каталися на велосипедах. Взимку — на санчатах. Пам'ятаю свій перший двоколісний велосипед, саме тут я навчилася на ньому їздити.

На розі була станція «швидкої допомоги». Люди часто зверталися по допомогу до медиків, які піклувалися про здоров'я місцевих мешканців.

З часом усе змінилося. Міська влада вирішила побудувати п'ятиповерхові будинки на території приватних городів і садків. У провулку почав рухатися вантажний транспорт з будівельними матеріалами, запрацювали будівельні машини. З'явилися один за одним чотири багатоповерхових будинки, в які заселилося багато людей. Тепер у провулку людно й гамірно.

178 Дайте відповіді на запитання.

1. Де починається центральна вулиця?
2. Чому вулицю назвали Мукачівська?
3. Що розташовано ліворуч від вулиці?
4. Яким був провулок раніше?
5. Як проводили час діти, що мешкали у провулку?
6. Що розташувалося на розі провулку й вулиці?
7. Як виглядає провулок сьогодні?

179 Складіть розповідь про вулицю, на якій ви живете. Якщо можете, зніміть відео і доповніть ним розповідь.

СЛОВНИК

гідроелектростанція —
vízerőmű
дітлахи — gyermekek
згряя — csapat, sereg

івасі — ivaszi (hal)
кашне — nyaksál
провулок — mellékutca

§32. Число іменників

A főnév száma

Більшість іменників може вживатися в *однині* й у *множині*.

Іменник у формі однини вживається для позначення одного предмета, іменник у формі множини — для позначення двох і більше предметів.

Актор — актори, стіл — столи, корова — корови

Закінчення іменників у множині:

чоловічий рід

-и, -і: *стіл — столи; стілець — стільці*

жіночий рід

-а, -я, -и, -і: *мама — мами, вишня — вишні, ніч — ночі*

середній рід

-о, -е, -а, -я: *село — села, море — моря*

180 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/g9k7ul3>

181 Утворіть множину від поданих іменників.

Адреса, директор, лікар, майстер, вчитель, інженер, вулиця, площа, будинок, театр, школа, проспект, дорога, парк, завод, церква, фабрика, експонат, архітектор.

182 Прочитайте подані речення. Утворіть нові так, щоб виділені іменники стояли у множині. Зверніть увагу на дієслова.

Зразок: Вона пише вправу. — Вони пишуть вправи.

Учень читає повість. *Учитель* проводить онлайн-урок. *Мешканка* міста сортує сміття. *Вчителька* пише речення. *Хлопець* пише пост для блогу. *Дівчина* вивчає іноземну мову.

183 Прочитайте речення. Випишіть іменники, запишіть їх число.

1. Праворуч від центральної дороги розташований басейн.
2. На центральній площі можна побачити: кав'ярні, перукарні, банк, магазини, супермаркет, університет.
3. Ночі влітку — теплі й гарні.

184 Оберіть правильну відповідь. Поясніть свій вибір.

1. Учора ми дивилися цікавий, але	A сумний фільм B сумні фільми.
2. На стадіоні тренується наш	A відомий спортсмен B відомі спортсмени
3. У центрі міста розміщено	A Будинок культури B Будинки культури
4. У нашому будинку просторі,	A велика кімната B великі кімнати
5. На заводі працює три	A інженер B інженери
6. У міському Будинку культури проходить ... картин.	A цікава виставка B цікаві виставки
7. До центральної площі прилягає	A міський парк B міські парки
8. У міській дитячій бібліотеці на полицях стоять	A цікава книга B цікаві книги

185 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем/учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад. Поясніть правопис виділених слів.

Національний художній музей України, експонати, збирати, Русь-Україна, сьогодні, заснувати, публічний музей, архітектор, химера, живопис, скульптура, іконопис, повідомити, пропонувати, лінія метро, станція метро «Вокзальна», вулиця Михайла Грушевського.

186 Прослухайте лист Павлика Оксанці й Давидові.

Привіт, Оксанко й Давиде!

Сьогодні вирішив написати вам листа. Вчора ми з класом ходили в Національний художній музей України. Кияни його називають Музеєм з левами. Це найстаріший музей у столиці. Тут зібрано експонати від часів Русі-України до сьогодні. Його заснували ще наприкінці дев'ятнадцятого століття. Архітектором цього будинку є Владислав Городецький, автор Будинку з химерами. У музеї близько сорока тисяч експонатів. Тут унікальна колекція

творів українського живопису, скульптури, іконопису від дванадцятого до двадцятого століть.

Квитки для дорослих коштують сорок гривень, а для дітей і пенсіонерів — десять гривень. Цей музей працює у середу, четвер і неділю з десятої до вісімнадцятої години, у п'ятницю — з дванадцятої до двадцятої, у суботу — з одинадцятої до дев'ятнадцятої. У понеділок та вівторок вихідні дні.

Я пропоную вам з класом чи з батьками приїхати в Київ, ми можемо сходити в музей. Думаю, краще в суботу. Ми з батьками можемо зустріти вас на залізничному вокзалі. Або ж ви можете сісти на метро на станції «Вокзальна», доїхати до станції «Хрещатик» і перейти на іншу лінію метро до станції «Майдан Незалежності». Вам потрібно пройти 5 хвилин пішки до вулиці Михайла Грушевського, 6.

Напишіть, будь ласка, як у вас справи. Повідомте, чи приїдете на вихідні.

Бувайте. Павлик.

187 Складіть діалоги за матеріалом поданого тексту.

Ситуація 1. Вам потрібно дізнатися про Національний художній музей України.

Ситуація 2. Вам потрібно дізнатися про роботу музею.

Ситуація 3. Вам потрібно дізнатися, як доїхати до музею.

188 Напишіть лист-відповідь Павлику. Повідомте про свій приїзд, розкажіть про музей у вашому місті/селі, запросіть Павлика відвідати цей музей. Дослідіть, як Павликові найшвидше доїхати з Києва до вашого населеного пункту.

СЛОВНИК

експонат — kiállított tárgy
іконопис — ikonfestés

химера — kiméra, szörnyeteg

§33. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини

A csak egyes- és többes számú főnevek

До іменників, які мають лише форму однини, належать назви:

- речовин: *молоко, масло, залізо, руда;*
- почуттів: *радість, совість;*
- власні назви: *Вінниця, Уж, Іван Франко.*

Деякі іменники мають тільки форму множини. Це назви:

- парних або таких, що складаються з кількох частин, предметів: *ножиці, окуляри, двері, сани, меблі, шахи;*
- речовин: *вершки, парфуми, дріжджі;*
- почуттів, станів: *жалощі, гордощі, веселощі, прикрощі;*
- відрізки часу, свят, обрядів: *канікули, іменини;*
- географічні назви: *Черкаси, Карпати.*

Сукупність однакових або подібних предметів, що сприймаються як єдине ціле, називаємо **збірними іменниками**: *товариство, колосся, коріння, молодь.*

Збірні іменники мають форму однини: *жовте листя.*

Іменники, що вживаються лише у формі однини, інколи можуть уживатися у множині, як-от:

- якщо власні назви використовують, щоб узагальнити ряд осіб, предметів, країн, міст: *У нашому селищі живуть переважно Балози, Ноді, Горвати.*
- якщо загальні назви передають узагальнення: *Забери́ть з собою всі лиха, всі зла (Т. Шевченко);*
- якщо загальні назви вказують на сукупність предметів: *Пшениці, ячмені, соняхи вкрили поля України.*
- якщо географічні назви вжиті в переносному значенні (у такому разі їх пишемо з малої літери): *Усі ми досягли еверести світової і рідної літератури. (Л. Пастушенко);*
- якщо йдеться про наукові терміни: *болі й шуми у серці* (термін медицини); *мінеральні води* (термін харчової промисловості).

З метою узагальнення форма однини може бути вжита замість форми множини: *В усі часи українська жінка дивувала своєю силою й незламністю. (З газети).*

 189 Виберіть тільки ті іменники, від яких можна утворити однину і множину. Запишіть обидва слова. Поясніть, чому інші іменники мають тільки однину чи тільки множину.

Коза, машина, озеро, сум, модель, коліно, степ, сало, пустир, голос, вітряк, човен, радість, Чернівці, любов.

190 У котрому рядку всі іменники вживаються лише у формі однини?

1. Молоко, папір, глибінь, далеч, зелень.
2. Солома, Київ, молодь, учнівство, вітер.
3. Юність, день, береза, затемнення.

191 Які з поданих іменників уживаються лише у формі множини?

Словники, товариші, пани, **женці**, школи, ножиці, Чернівці, штани, урожаї, учні, учителі, сани, роги, коридор.

Жнець — той, хто жне хлібні рослини.

 192 Прочитайте речення. Випишіть іменники у дві колонки: у першу — слова, які вживаються тільки в однині, у другу — слова, які вживаються тільки у множині.

1. Я прочитала цікаве оповідання. Карпати — це високі гарні гори. 2. В Альпах багато гірськолижних курортів. 3. Національний Банк України випустив нові монети номіналом 1 (одна), 2, 5, 10 гривень. 4. Бабуся збирала граблями сухе сіно.

 193 Прочитайте діалоги. Трансформуйте їх у монологи.

1. — Вибачте, чи знаєте ви, де розташований ринок «Імідж»?

— Ринок «Імідж» розташований на вулиці Івана Франка.

— А як туди пройти?

— Йдіть прямо центральною площею Кошута до Будинку культури, потім поверніть праворуч. За кілька метрів ліворуч буде ринок «Імідж».

— Дякую.

Почніть свій монолог так: Я знаю, що ...

2. — Скажіть, будь ласка, як доїхати до курорту «Косино».

— Ви можете доїхати маршруткою.

— А де можна сісти на маршрутку?

— Йдіть вулицею Мукачівською прямо, праворуч буде музична школа, біля неї є зупинка. Там ви можете сісти на маршрутку до курорту.

— Дякую.

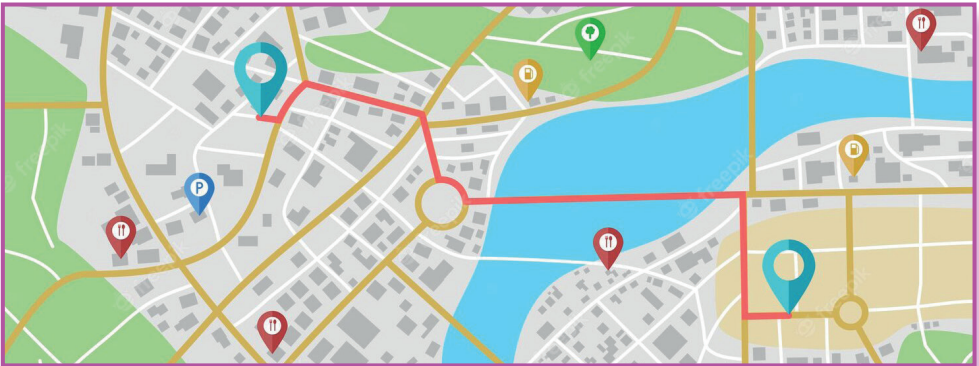
Почніть свій монолог так: Я знаю, що ...

3. — Підкажіть, будь ласка, як доїхати до басейну «Жайворонок»?

— Вам не потрібно їхати. Ідіть прямо вулицею Мукачівською до перехрестя з рухом по колу, поверніть праворуч. Йдіть прямо через міст до паралельної вулиці — Шевченка. Поверніть ліворуч і знову йдіть прямо до кінця вулиці. Там побачите ліворуч готель «Жайворонок». Там і є басейн.

— Дякую.

Почніть свій монолог так: Я знаю, що ...

194 Складіть речення з поданими словами.

Канікули, ножиці, окуляри, меблі, вершки.

СЛОВНИК

вітряк — szélmalom
глибінь — mélység

женці — aratók

§34. Незмінювані іменники

A változatlan alakú főnevek

До **незмінюваних** іменників в українській мові належать:

- невідмінювані слова іншомовного походження: *таксі, колібрі, меню, бра*;
- жіночі прізвища українського й іншомовного походження, що закінчуються на **-к(о), -енк(о)**: *Потопенко, Яценко*, на приголосний: *Остапчук, Калинич*, на **-их**: *Білих, Сірих*;
- складноскорочені слова буквеного типу: *США, ЄС, ООН*;
- складноскорочені слова, друга частина яких стоїть у формі непрямого відмінка: *заввідділу*.

Незмінюваними словами в українській мові також є **прислівники**: *вранці, смачно, добре*; **дієслова в початковій формі (інфінітиви)**: *малювати, казати, перемогти*, неозначено-кількісні **числівники**: *мало, багато*, **службові частини мови**: *над, однак, тільки, з-під, вигук: ой, дякую*.

195 Прочитайте речення, випишіть незмінювані іменники.

1. Прокопенко Ірина — нова учениця нашого класу. 2. Існує понад 350 видів колібрі, вони живуть у тропічних лісах. 3. У австралійського кенгуру міцні задні ноги, великі ступні, довгий хвіст, маленька голова. 4. Ми з класом вирішили намалювати листівки для військових. 5. Штаб-квартира ООН розташована в Нью-Йорку. 6. Наш потяг до Будапешта вирушає пізно ввечері.

196 Запишіть прізвища ваших однокласниць, визначте, які з них є незмінюваними.

197 Прослухайте текст. Випишіть види антилоп у дві колонки: 1 — незмінювані іменники, 2 — змінювані.

АНТИЛОПИ

Газель — невелика антилопа зі стрункими ногами й витонченою шиєю. Газелі живуть у степах Африки та

Азії. У антилопи сайгак велика голова з м'яким чутливим носом, короткі сильні м'язисті ноги. Сайгак може пробігти по степу за годину більш ніж сімдесят кілометрів. У горах Європи водиться антилопа серна. Вона легко долає небезпечні гірські перепоны.

У світі багато видів антилоп. Найбільші, розміром з корову, — африканські антилопи канни, а найменші, теж африканські, — дікдіки. Це карликові антилопи завбільшки з зайця. У Африці живе антилопа гну. Вона схожа на бика. Ця тварина хоч і велика, але бігає дуже швидко.

У антилопи дуже гарні роги, наприклад: спіралеподібні — в антилопи куду, схожі на шаблі — у чорної антилопи, прямі й довгі — в антилопи орікса.

198 Складіть речення із поданими словами.

Радіо, таксі, метро, фламінго, меню, Остапенко Ірина, ЄС, перемогти, тихо, з-за, вітаю.

199 Розіграйте розмову по телефону в парах.

- Алло!
- Добрий день! Це музей?
- Ні, це не музей. Це театр.
- Що? Театр?
- Так, театр.
- Вибачте!

Школа — магазин, стадіон — кав'ярня, аптека — банк, цирк — аеропорт, ресторан — кінотеатр, аптека — піцерія.

200 Напишіть речення, слова в дужках запишіть у відповідній формі.

1. Будинок культури розташований (площа Театральна).
2. Де розташована зупинка маршрутного таксі? Вона розташована (вулиця Мукачівська).
3. Ви живете (проспект Геологів)?
4. Він працює (залізничний вокзал).
5. Ти була (банк та магазин)?
6. Березівський кінотеатр розташований (вулиця Івана Франка).
7. Вона була (стадіон), а потім пішла (басейн).

СЛОВНИК

колібри — kolibri

тропічний — trópusi

§35–36. Букви *-e-*, *-u-*, *-i-* в суфіксах *-ечок-*, *-ечк-*, *-ичок-*, *-ичк-*, *-інн(я)*, *-енн(я)*, *-н(я)*, *-инн(я)*, *-ев(о)*

Az *-e-*, *-u-*, *-i-* betűk a *-ечок-*, *-ечк-*, *-ичок-*, *-ичк-*, *-інн(я)*, *-енн(я)*, *-н(я)*, *-инн(я)*, *-ев(о)* szuffixumokban

Ненаголошені [и] та [е] в суфіксах *-ичк-*, *-ичок-*, *-ечк-*, (*-єчк-*) вимовляємо невиразно: [ву́ли^рчка], [стр'і́че^ччка].

Суфікси *-ичк-*, *-ичок-* вживаються в іменниках, утворених від слів із суфіксами *-ик-*, *-иц-*: *племінничок* (*племінник*), *розумничка* (*розумниця*).

В інших іменниках уживаються суфікси *-ечк-* (*-єчк-*), *-ечок* (*-єчок*): *стрічечка*, *стежечка*, *мішечок*, *краєчок*.

201 Від поданих іменників утворіть зменшувально-пестливі форми. Запишіть пари в зошит. З трьома словами утворіть речення.

Кошик, вулиця, палиця, вода, рушник, копійка, вершок, місто, літо, трава, масло.

202 Прочитайте речення. Позначте суфікс у виділених словах.

1. У нашій *криниченьці* солодка водиця. 2. Тече дзюркотлива гірська *річечка*, після дощу це велике ревуче *річище*. 3. Вузька *вуличка* вивела мене до театру. 4. Я купила светр із *гудзичками* у формі перлинок.

Суфікси *-инн(я)*, *-інн(я)*, *-енн(я)* *-єнн(я)* пишуться з двома літерами *н*.

Суфікс *-инн(я)* вживається у збірних іменниках середнього роду: *гарбузиння*, *картоплиння*. Проте збірні іменники *коріння*, *каміння*, *насіння* пишуться з суфіксом *-інн(я)*.

Суфікс *-інн(я)* мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосним основи *и* або *і*: *ходити* — *ходіння*; *горіти* — *горіння*.

Суфікси *-енн(я)*, *-єнн(я)* пишемо в іменниках, утворених від дієслів: *звільнення* (*звільнити*), *озброєння* (*озброїти*).

203 Від поданих дієслів утворіть і запишіть іменники з суфіксами **-інн(я)**, **-енн(я)**, **-єнн(я)**. Прочитайте їх вголос за вчителем / учителькою і поставте наголоси. Виділіть суфікси.

Повернути, продовжити, вирішити, горіти, ходити.

204 Прочитайте речення. Випишіть іменники із суфіксами **-енн-**, **-инн-**, **-інн-**. Виділіть суфікси.

1. У Катрусі від весняного сонечка обличчя всіяне ластовинням. 2. Зелене кукурудзиння дідусь порізав коровам, вони із задоволенням жували його. 3. Лікарі наполягали зробити щеплення від COVID-19.

205 Утворіть від поданих слів за допомогою суфікса **-инн(я)** збірні іменники. Виділіть суфікси. Прочитайте вголос за вчителем / учителькою, поставте наголоси. Складіть речення.

Квасоля, цибуля, морква, картопля, буряк.

Суфікс **-ив(о)** вживається у збірних іменниках, що означають матеріал або продукт праці, речовину: *вариво*, *меливо*.

Виняток становлять слово *зарєво* та рідковживані поетизми *маєво (майво)* і *сяєво (сяйво)*.

Іменник *мариво* пишемо із суфіксом **-ив(о)**, проте він не належить до збірних іменників, адже має інше значення.

206 Від поданих іменників утворіть і запишіть іменники із суфіксом **-ив-** або **-єв-**. Виділіть суфікси.

Прясти, плести, пекти, варити, місити, молоти.

207 Прочитайте речення. Випишіть виділені слова, уставте пропущені літери.

1. *Мереж..во* — це сітчаста тканина з візерунками, якою оздоблюють одяг, білизну. 2. Перше *мороз..во* у вигляді заморожених ласощів з'явилося в Давньому Китаї понад 5 тисяч років тому. 3. У Німеччині щороку на Різдво в кожній родині випікають кілька видів *печ..ва*. 4. Дрова, вугілля, нафта, газ — *пал..во*, яке використовується для одержання тепла. (З інтернету)

СЛОВНИК

щеплення — oltás

ластовиння — szeplő

§37. Типи відмін іменників. Поділ іменників на групи

A főnévragozás típusai. A főnevek ragozása szerinti osztályozása

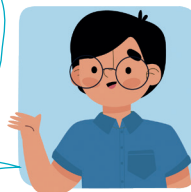
I ВІДМІНА

іменники чоловічого,
жіночого,
спільного роду

-а, -я

вишня, суддя, Марія,
сирота

За особливостями
відмінювання
іменники
поділяються на
чотири відміни

II ВІДМІНА

іменники
чоловічого роду

з нульовим
закінченням $\square$, -о

батько, стіл

іменники середнього роду

-о, -е, -а, (-я)

(крім іменників із суфіксами -ат-,
-ят-, -ен- у непрямих відмінках)

поле, сонце, знання

III ВІДМІНА

іменники жіночого роду

з нульовим закінченням $\square$,
а також іменник *мати*

сіль, ніч, радість

IV ВІДМІНА

іменники середнього роду

-а, -я

при відмінюванні з'являється
суфікс -ат-, (-ят-), -ен-

курча (курчати), тім'я, поросля

До жодної з відмін не належать:

- множинні іменники (*двері*);
- іменники прикметникового походження (*черговий, майбутнє, коліскова*);
- незмінювані іменники іншомовного походження (*кіно, мадам, поні*);
- жіночі прізвища на приголосний та -о (*Пиляй Оксана, Довженко Олена*). Такі прізвища під час відмінювання не змінюються (*Пиляй Оксани, Довженко Олени*).

208 Намалюйте в зошиті таблицю. Розподіліть подані іменники. Які з них не належать до жодної з відмін?

I відміна	II відміна	III відміна	IV відміна
мама	щоденник	ніч	курча

Староста, картина, Калахарі, пам'ятник, колесо, радість, музей, дівча, Микола, мадам, театр, листоноша, академія, мати, плече, степ, черешня, вулиця, провулок, сіль.

209 У котрому рядку всі іменники належать до I відміни?

1. Дорога, сторона, гривня, тополя, стаття
2. Нарада, посада, центнер, задача, площа
3. Олівець, оркестр, серпень, опера.

210 Які з поданих іменників належать до II відміни? Випишіть їх.

Мова, зоопарк, соло, тюль, кімната, ліжко, козак, поросся, поросятко, совість, кінь, вулиця, магазин, супермаркет.

211 Які з поданих іменників належать до III відміни? Випишіть їх.

Мадам, портъє, село, вітальня, річ, знання, суміш, радість, мати, повість, ніч.

212 У якому рядку всі іменники належать до IV відміни?

1. Зайчєня, горобєня, дитинчє, вовчєня, щєня
2. Знєння, вогнищє, життє, чуттє, орлє
3. Порося, голуб'є, тїм'є, хлоп'є, навчєння

Іменники I та II відмін, залежно від відмінкових закінчень, поділяються на тверду, м'яку, мішану групи. Іменники III та IV відмін на групи не поділяються.

I відміна

Тверда група

основа слова
закінчується
на твердий
не шиплячий
приголосний

блузка, кімната

М'яка група

основа слова
закінчується
на м'який
приголосний

тополя, мрія

Мішана група

основа слова
закінчується
на шиплячий
приголосний

каша, площа

II відміна

Тверда група

іменники чоловічого роду з основою на твердий не шиплячий приголосний

друг, дядько

іменники середнього роду із закінченням -о

небо, крісло

М'яка група

іменники чоловічого роду з основою на м'який приголосний

край, кінь

іменники середнього роду із закінченням -я

волосся, уміння, знання

іменники середнього роду із закінченням -е, крім основи на шиплячий

поле, сонце

Мішана група

іменники з основою на шиплячий приголосний, крім іменників середнього роду на -я

плащ, ключ

213 У котрому рядку не всі іменники належать до м'якої групи першої відміни?

1. Буря, земля, доля, Марія
2. Анастасія, Індія, ручка, груша
3. Зоря, сім'я, пісня, криниця

214 У котрому рядку не всі іменники належать до твердої групи першої відміни?

1. Білка, липа, шапка, Микола
2. Сторінка, загадка, курча, тиша
3. Доброта, віра, малина, Микита

215 До якої відміни й групи належить іменник *площа*?

Варіанти відповіді:

1. До першої відміни твердої групи;
2. До першої відміни м'якої групи;
3. До першої відміни мішаної групи;
4. До другої відміни твердої групи;

5. До другої відміни м'якої групи;
6. До другої відміни мішаної групи.

216 Прочитайте речення. Випишіть іменники, визначте їх рід, відміну, групу. Об'єднайтеся у групи. Кожна група розбирає по три слова за зразком.

Зразок: У центрі міста посадили липи.
центр — чол. рід, II відміна, тверда група;
місто — сер. рід, II відміна, тверда група;
липа — жін. рід, I відміна, тверда група.

Їдеш поїздом, дивишся у вікно. Миготять населені пункти: міста, містечка, села. Між ними розляглися українські поля, ліси, луки, степи. Природа України різнобарвна. Видніються поля, засіяні пшеницею, кукурудзою. А ось соняшники. Їдеш вранці — шапочки заплющені. А щойно з'явиться сонце, торкнеться їх першими ранковими променями — і поле перетворюється на жовте море.

Олена Самойлик «Соняшники над Дністром». Джерело — «Kyiv Gallery»

217 Випишіть виділені іменники. Розберіть за зразком попередньої вправи.

Розкриваються *пелюстки* цієї великої *квітки*, і шапочки цілий *день* повертаються за сонцем, аж до його заходу. Потім соняшник засинає, закривши своє насіння пелюстками, до наступного *ранку*.

СЛОВНИК

оркестр — zenekar
портъє — portás

соло — szóló
тім'я — fejtető

Відмінювання іменників I, II відміни

§38. Відмінки іменників

A főnevek esetei

У реченні іменники поєднуються з іншими словами. При цьому вони змінюють свою форму, тобто **відмінюються**.

В українській мові сім відмінків:

Називний (*хто? що?*)

Родовий (*кого? чого?*)

Давальний (*кому? чому?*)

Знахідний (*кого? що?*)

Орудний (*ким? чим?*)

Місцевий (*на кому? на чому?*)

Кличний (*уживається при звертанні*)

Називний відмінок однини — початкова форма іменника. Називний відмінок є **прямим**. Іменники в цьому відмінку, як і в кличному, уживаються завжди без прийменників, а в інших відмінках — і з прийменниками, і без них.

Не відмінюються такі іменники:

- іншомовні з кінцевим голосним: *журі, меню, кіно, радіо;*
- жіночі прізвища на приголосний та на [о]: *Катерині Кіш, з Ганною Коваленко, у Ніколетти Горват;*
- більшість складноскорочених слів: *виступати на засідання ООН, відвідати ГЕС.*

Іменники I відміни відмінюються строго за єдиними зразками відповідно для твердої, м'якої і мішаної груп.

У давальному й місцевому відмінках однини перед -і відбувається чергування:

Г → З — нога — нозі — на нозі

К → Ц — рука — руці — на руці

Х → С — муха — мусі — на мусі

	Однина		
	Тверда	М'яка	Мішана
Н. в.	рука	мрія	миша
Р. в.	руки	мрії	миші
Д. в.	руці	мрії	миші
З. в.	руку	мрію	мишу
О. в.	рукою	мрією	мишею
М. в.	на (у) руці	на (у) мрії	на (у) миші
К. в.	руко	мріє	мише

В орудному відмінку однини:

- в іменниках твердої групи вживаємо закінчення **-ою**: *стіною*;
- в іменниках м'якої групи з основою на приголосний **Й** вживаємо закінчення **-єю**: *мрією*;
- в іменниках м'якої групи з основою на приголосний, окрім **Й**, та в іменниках мішаної групи вживаємо закінчення **-єю**: *межею*.

 218 Провідмініайте іменники I відміни. Які труднощі під час відмінювання у вас виникли?

Задача, вишня, Микола, Полтава, плакса, площа, Христина, нога, машина.

 219 Розподіліть іменники за групами. Провідмініайте виділені слова.

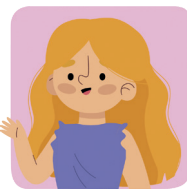
Оксана, журба, відмінниця, сльоза, сосна, староста, буряк, книга, калюжа, *дорога*, надія, суддя, яблуна, *лелека*, *Ольга*, рукавиця.

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ II ВІДМІНИ

	Однина		
	Тверда	М'яка	Мішана
Н. в.	студент	обрій	плащ
Р. в.	студента	обрію	плаща
Д. в.	студентові, студенту	обрію, обрієві	плащеві, плащу
З. в.	студента	обрій	плащ
О. в.	студентом	обрієм	плащем
М. в. на (у)	студентові, студенті	обрію, обрії	плащу, плащі
К. в.	студенте	обрію	плащу

РОДОВИЙ ВІДМІНОК

Іменники родового відмінка однини чоловічого роду II відміни можуть мати закінчення **-а / -я** чи **-у / -ю**.

Закінчення **-а (-я)**

Назви чітко окреслених предметів (предметів побуту, дерев, квітів, машин та їх запасних частин, органів і частин тіла)

рюкзак — рюкзака, дуб — дуба, нарцис — нарциса, автобус — автобуса, мотор — мотора, ніс — носа

Але: стравоходу

Назви істот

лікар — лікаря, вовк — вовка

Назви мір, грошових одиниць, відрізків часу, днів тижня, числові назви

метр — метра, форинт — форинта, червень — червня, понеділок — понеділка, мільйон — мільйона

Але: віку, року

Назви частин будівель, архітектурних деталей

гаража, балкона, карниза, димаря, млина

Наукові терміни (мовознавчі, математичні)

підмета, апострофа, ромба, квадрата

Але: синтаксису, фразеологізму

Назви речей церковного вжитку

вівтаря, іконостаса

Назви населених пунктів

Києва, Львова, Будапешта

Географічні назви з наголосом у **Р.в.** на кінцевому складі, а також із суфіксами **-ов-, -ев-(-єв-), -ин(-їн)**

Дінця, Дністра, Дніпра, Ходорова, Святошина

Закінчення **-у (-ю)**

Іменники на позначення речовини, маси, матеріалу

борщу, бетону, цементу

Але: хліба

Назви, що позначають збірні поняття

ансамблю, каталогу, колективу, народу, саду

★ Назви трав'янистих рослин, кущів, плодкових дерев

барвінку, бузку, щавлю, ячменю

Але: бамбука, банана, вівса, куща, чагаря

★ Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин

водограю, вокзалу, даху

★ Назви установ, закладів, організацій

інституту, театру

★ Назви явищ природи

вітру, снігу, дощу

★ Назви почуттів і хвороб

болю, жалю, грипу, кору

★ Іменники на позначення місця, простору та зменшені форми на -к

майдану, лиману, рову, степу

Але: горба, пустиря, хутора, берега, острова, пагорба, провулка, хребта, шпиля

★ Терміни іншомовного походження (хімічні, фізичні, фінансові поняття); літературознавчі терміни

кредиту, синтезу, гімну, жанру, журналу, міфу

★ Назви видів спорту й танців

волейболу, баскетболу, футболу, вальсу, танцю

Але: аркана, гопака, козачка

★ Назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя

бігу, екзамену, інтересу

★ Політичні, суспільні, громадські, мистецькі течії із закінченням на -ізм (-изм)

реалізму, соціалізму

★ Назви річок, озер, гір, гірських систем, вулканів, течій, приток, островів, півостровів, країн, областей, регіонів

Бугу, Дунаю, Везувію, Тибету

Деякі іменники залежно від свого значення можуть мати і закінчення **-а**, і закінчення **-у**: лист — листа (шматок матеріалу, писаний текст), листу (збірне поняття); камінь — каменя (шматок породи), каменю (матеріал); Алжир — Алжира (місто), Алжиру (країна).

- У **давальному** відмінку однини більшість іменників другої відміни чоловічого роду мають паралельно закінчення **-ові, -еві (-єві)** і рідше **-у (-ю)**: *учитель — учителю й учительеві*.
- У **знахідному** відмінку однини деяких іменників (назв неістот) можливі паралельні закінчення: *посадити дуба і дуб, написати листа і лист*.

220 Провідмініайте іменники II відміни. Які труднощі під час відмінювання у вас виникли?

Шевченко, Дніпро, швець, герой, полум'я, сонце, море, пір'я, лист, серце.

221 Запишіть іменники в родовому відмінку однини.

Трикутник, ритм, вальс, овал, чагарник, хутір, політ, льох, коридор, відмінок, гнів, біг, галас, долар, футбол, бізнесмен, звук, коледж, клас, Дністер, музей.

222 Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини мають усі іменники у варіанті:

А пасажир, інженер, коледж	В портфель, гопак, кілометр
Б парк, язик, Ужгород	Г Крим, Київ, Миколаїв

223 Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини мають усі іменники у варіанті:

А смуток, олівець, огірок	В оркестр, клас, бетон
Б лимон, очерет, бук	Г ясен, тюльпан, сироп

224 Подані словосполучення запишіть у формі давального відмінка однини і множини. Які з них мають паралельні закінчення?

Червона спідниця, проста вправа, хороший підручник, сміливий хлопчик, розумний учень, дерев'яний стіл, глибоке море, старе крісло, смачне молоко, учитель математики, пан директор.

225 Складіть речення з трьома дієсловами на вибір так, щоб наступний іменник вживався у знахідному відмінку.

Зразок: Ми запросили (кого? що?) гостей на святкову вечерю.

Приготувати, пояснювати, написати, повторити, дивитися, будувати, прочитати, побачити, забути, намалювати.

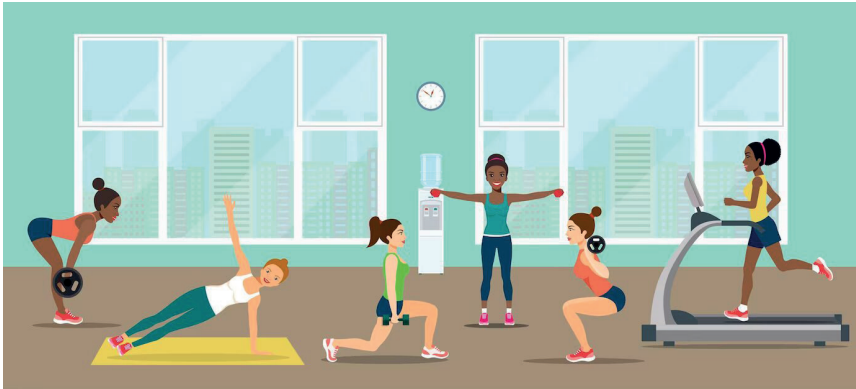
226 Запишіть подані словосполучення у знахідному відмінку. Зверніть увагу на закінчення прикметників.

Рідний брат, старий чоловік, високий хлопчик, синя ручка, зимова шапка, старша сестра, гарне крісло, зелене поле, велике вікно, великі площі, хороші кімнати.

227 Скажіть, де працюють ці люди. Використайте слова з довідки.

1. Петро Хомич — актор. Він працює ... 2. Марія Павлівна — редакторка. Вона працює ... 3. Мій брат — журналіст. Він працює ... 4. Микола та Андрій — науковці. Вони працюють ... 5. Габрієлла — тренерка. Вона працює ...

Довідка: лабораторія, спортивний зал, телеканал, видавництво, театр.

В українській мові слово **зал** вживаємо і в чоловічому, і в жіночому роді:

спортивний **зал** → спортивна **зала**

глядацький **зал** → глядацька **зала**

СЛОВНИК

галас — lárma, zaj
лабораторія — laboratórium
льох — pince

полум'я — láng
хутір — tanya, kis falu
чагарник — bokros, cserjés

§ 39. Кличний відмінок іменників

A főnév megszólító esete

Кличний відмінок іменників I відміни

Іменники в кличному відмінку залежно від відміни можуть мати закінчення **-о, -е, -є, -у, -ю**.

Тверда група

-о

мама — мам**о**,
Микола — Микол**о**,
сестра — сестр**о**

Мішана і м'яка групи

-е

воля — вол**е**,
вишня — вишн**е**,
груша — груш**е**,
душа — душ**е**

М'яка група

після
голосного, ь, у пестливій
апострофа формі

-є

Марія — Марі**є**,
Софія — Софі**є**,
сім'я — сім'**є**

-ю

Галя — Гал**ю**,
доня — дон**ю**,
матуся — матус**ю**

У звертаннях на ім'я по батькові обидва слова мають форму кличного відмінка:

Ірина Михайлівна — Ірин**о** Михайлівн**о**
Габор Йосипович — Габор**е** Йосипович**у**

Кличний відмінок іменників II відміни

друг — друж**е**,
Петро — Петр**е**,
чумак — чумач**е**

1) Безсуфіксні іменники твердої групи

професор — професор**е**,
режисер — режисер**е**,
машиніст — машиніст**е**

2) Іменники твердої групи із суфіксами **-іст-, -їст-, -ист-, -ор-, -тор-, -атор-, -ер-, -ир-**

жнець — жнеч**е**,
старець — старч**е**

3) Іменники м'якої групи із суфіксом **-ець-**

-е

4) Іменники мішаної групи з основою на **р, ж, дж**

маляр — маляр**е**,
сторож — сторож**е**

5) Географічні назви із суфіксами **-ів- (-їв-), -ов-, -ев- (-єв-), -ин-, -ін- (-їн-)**

Харків — Харков**е**, Львів — Львов**е**, Київ — Києв**е**

1) Іменники
твердої групи
із суфіксами
-ик-, -ок-, -к(о)

синок – синку,
батько – батьку,
Шевченко – Шев-
ченку, робіт-
ник – робітнику
(робітниче),
тато – тату,
дід – діду

2) Іншомовні
імена з основою
на г, ґ, к, х

Людвіґ – Людвіґу,
Марк – Марку

3) Іменники
мішаної групи
з основою на
шиплячий (крім ж)

погонич – погоничу,
товариш – товаришу

Іменники м'якої групи

-ю

Віталій – Віталію,
Ігор – Ігорю, вчи-
тель – вчителю,
лікар – лікарю

228 Утворіть від поданих іменників форму кличного відмінка.

Наталка, Мирослава, сестра, тітка, Микола, бабуся, мрія, батько, брат, дядько, Павло, Степан, Сергій, Петро, парубок, школяр.

229 Прочитайте речення. Знайдіть форми іменників кличного відмінка. Як називаються слова у формі кличного відмінка в реченнях? Чи виступають вони членами речення?

Земле, яка ж ти гарна! Миколо Петровичу, о котрій годині завтра екскурсія? Тетянко, сходи в магазин. Марку, ти виконав домашнє завдання?

230 Дайте ствердну і заперечну відповідь на запитання. Знайдіть іменники у формі кличного відмінка. Перепишіть, розставте розділові знаки.

Зразок: — Наталочко, ти знаєш Ганну?
— Ні, я її не знаю. (Так, я її знаю.)

Олю ти пам'ятаєш Олену? Ласлове ти плануєш іти на бокс сьогодні? Катерино чи подобається тобі нова робота? Дмитре ти спілкувався з Миколою Петровичем?

231 Запишіть імена ваших однокласників/однокласниць, утворіть від цих слів форму кличного відмінка. Складіть 3 речення зі звертаннями.

§40. Розвиток мовлення. Складання діалогів

Beszédkésztség fejlesztése. Párbeszéd szerkesztése

232 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем/вчителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Ужгородський національний університет, медичний факультет, хатні обов'язки, спеціальність, лікар-терапевт, Львівський політехнічний університет, інститут архітектури і дизайну, будівельник, архітектор, створювати проекти будинку, професія, лінуватися, освіта, люди похилого віку, записатися, Закарпатський угорський інститут, курси, мовні курси, користуватися комп'ютером.

233 Знайдіть у попередній вправі власні назви. Поясніть їхнє написання. Напишіть, як називається ваша школа. Придумайте речення із назвою своєї школи.

234 Прослухайте діалог. Випишіть словосполучення дієслово + іменник в орудному відмінку.

Зразок: Я цікавлюсь (ким? чим?) географією та історією.

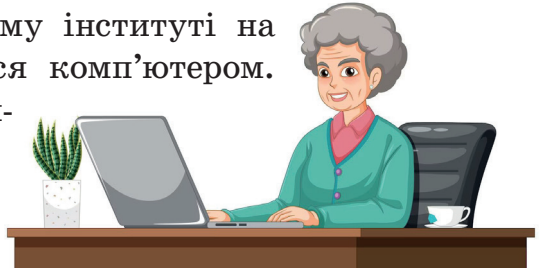
- Оксанко! Як у тебе справи?
- У мене зараз мало вільного часу, Давиде.
- Чому?
- Тому що мама навчається в Ужгородському національному університеті на медичному факультеті. Вона хоче бути лікаркою. У мене більше хатніх обов'язків.
- А яка у неї буде спеціальність?
- Вона хоче стати терапевткою.
- А як вона їздить до Ужгорода?
- Щодня добирається автобусом або автомобілем.
- Пам'ятаю, коли мій тато навчався у Львівському політехнічному університеті, то їздив потягом щотижня.
- А ким він хотів бути?
- Він цікавився архітектурою. Мріяв бути архітектором.
- А зараз він працює за фахом?
- Так, він створює проекти будинків.

— Цікава професія. Я також пишаюся тим, що мама зараз студентка.

— Наші батьки — молодці! Вони не лінувалися здобувати ще одну освіту.

— Я читала, що люди похилого віку також записуються на різноманітні курси. Ось нещодавно в Закарпатському угорському інституті на курсах вчили користуватися комп'ютером. Їх відвідували і люди похилого віку.

— Так, я знаю. Я ходжу туди на курси української мови.

— Ого! Молодець, Давиде!

235 Дайте відповідь на запитання до тексту діалогу.

1. Чому Оксанка не має багато вільного часу?
2. Куди вступила на навчання її мама?
3. У якому університеті вона навчається?
4. У якому місті навчався тато Давида?
5. Чим він зараз займається?
6. Де здобувають освіту люди похилого віку в Береговому?

236 Трансформуйте діалог у монолог і розкажіть, про що ви дізнались. Поміркуйте, чому важливо навчатися в будь-якому віці.

Почніть розповідь так: Я знаю, що ...

237 Ситуація. Уявіть, що ви журналіст / журналістка. Ваше завдання — взяти інтерв'ю у мешканців міста / села і дізнатися думку людей про вищу освіту. Спитайте в рідних, хто вони за фахом, де вони працюють або працювали. Яку освіту вони здобули? Де вони навчалися? Чим вони їздили на навчання? Чи здобували другу освіту? Яку освіту хочете здобути ви? Ким ви хочете стати? Де хочете навчатися?

СЛОВНИК

лікар-терапевт — *belgógyász*
хатні обов'язки — *háztartási feladatok*

§41. Відмінювання іменників III відміни

A III. ragozási osztályú főnevek

До III відміни належать іменники жіночого роду з нульовим закінченням: *радість, сіль, ніч*, а також іменник *мати*.

Іменники III відміни не поділяються на групи.

	однина		множина
Н. в.	ніч, радість, любов	мати	ночі, матері
Р. в.	ночі / ночи, радості / радости, любові / любви	матері	ночей, матерів
Д. в.	ночі, радості, любові	матері	ночам, матерям
З. в.	ніч, радість, любов	матір	ночі, матерів
О. в.	ніччю, радістю, любов'ю	матір'ю	ночами, матерями
М. в.	(у) ночі, (у) радості, (у) любові	(на / у) матері	(у) ночах, (у / на) матерях
К. в.	ноче, радосте, любове	мати, матір	матері

Іменники III відміни у Р. в. мають паралельні форми, наприклад: радості / радости, гідності / гідности тощо.

У орудному відмінку

- **відбувається подовження** між голосними:
сіль — сілля, ніч — ніччю;
- **не відбувається подовження**, коли приголосний не між двома голосними:
радість — радістю, совість — совістю;
- **апостроф ставимо** після б, п, в, м, ф, р перед закінченням **-ю**:
любов — любов'ю, матір — матір'ю.

238 Випишіть іменники, які належать до III відміни.

Поріг, брокер, стиль, якість, день, осінь, тюль, вікно, пальто, нежить, метро, мило, брат, тінь, путь, кіно, лінь, хмарище, повінь, колесо, мати, стать, дерево, зайченя, по-стать, волосся, щастя, вість.

239 Утворіть форму орудного відмінка від поданих іменників.

Сіножать, височінь, блакить, матір, віддаль, печаль, гордість, грань, медаль, повість, мідь, скатертина, верф.

240 У формі орудного відмінка буде відбуватися подвоєння літер в обох іменниках рядка:

- A. совість, заполоч
- B. радість, папороть
- B. гордість, кров
- Г. міль, мідь

241 Прочитайте речення. Випишіть виділені іменники. Визначте їхній відмінок.

Зразок: Весна — що?, називний відмінок

Почалася весна. Над *містом* простяглася небесна *блакить*, де-не-де прикрита легенькими білими *хмаринками*. *Сонечко* пускає свої яскраві *промені* у моє *віконце*. *Дерева* вкриті молодою шовковистою *зеленню* *листя*. Відчиняєш зранку *вікно*, і линуть духмяні аромати весняного свіжого прохолодного *повітря*. *Квітник* вкритий *безліччю* різнокольорових *тюльпанів*, перших весняних *квітів*.

Тетяна Яблонська
«У Седневі».
Джерело — «НЮ АРТ»

242 Провідмініайте іменники III відміни.

Сіль, відданість, Січ.

СЛОВНИК

заполоч — színes hímezőfonal
міль — moly

папороть — páfrány

§42. Відмінювання іменників IV відміни

A IV. ragozási osztályú főnevek

До IV відміни належать іменники середнього роду з закінченням **-а (-я)**, в яких під час відмінювання з'являються суфікси **-ат- (-ят-)**, **-ен-**: *курча — курчати, поросля — поросляти, тім'я — тімені*.

Іменники IV відміни на групи не поділяються.

	однина		множина
Н. в.	каченя _я , теля _я	тім'я _я	каченята _я , телята _я , тім'я _я
Р. в.	каченяти _я , теляти _я	тім'я _я , тімені _я	каченят _я , телят _я , тім'їв _я
Д. в.	каченяті _я , теляті _я	тім'ю _я , тімені _я	каченятам _я , телятам _я , тім'ям _я
З. в.	каченя _я , теля _я	тім'я _я	каченят _я , телят _я , тім'я _я
О. в.	каченям _я , телям _я	тім'ям _я , тіменем _я	каченятами _я , телятами _я , тім'ями _я
М. в. на (у)	каченяті _я , теляті _я	тім'ю _я , тім'ї _я , тімені _я	каченятах _я , телятах _я , тім'ях _я
К. в.	каченя _я , теля _я	тім'я _я	каченята _я , телята _я , тім'я _я

- суфікси **-ат-**, **-ят-** з'являються в Р. в., Д. в., М. в. однини.
- суфікс **-ен-** буває в усіх відмінках однини, крім Н. в., З. в., К. в.
- у З. в. множини назви істот мають паралельні форми: *забув про каченята — забув про каченят*.
- в О. в. однини іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми: *тім'ям — тіменем*.

243 Випишіть іменники, які належать до IV відміни.

Вість, якість, куліш, плем'я, полум'я, ім'я, постать, мати, стать, сім'я, дитина, курчатко, тінь, нежить, маля, дівча, ластовенятко, осінь, козеня, курча, слоненя, печатка, лінь, стать, тім'я, ведмежа, кориця.

244 Утворіть від поданих назв тварин і птахів назви їхніх дитинчат. Новоутворені слова мають належати до IV відміни.

Орел, вівця, корова, собака, кішка, кінь, коза, ведмідь, вовк, лисиця, тигр, лев, миша.

245 Прочитайте речення. Знайдіть іменники IV відміни.

1. По лісу бігла голодна вовчиця, шукаючи їжу для вовченят. 2. У норі під лісовим деревом жила сім'я зайчихи з зайченятами. 3. Кошенята сиділи у великому кошику і дивилися на нас маленькими оченятами-гудзиками. 4. Первісні люди збиралися у племена, щоб легше було полювати, займатися землеробством. 6. На конфермі було багато лошат. 7. У нашої тітки багато домашньої птиці, тому що навесні вона купує курчат, гусенят, качат, індичат.

246 Прочитайте тлумачення слів. Яких із цих тварин ви знаєте? Складіть про них 3 речення.

Бізон — великий північно-американський бик.

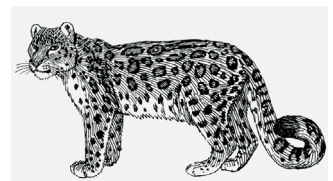
Як — велика тварина з довгою шерстю, поширена у високогірних районах Центральної Азії.

Страус — найбільший дуже прудкий птах. Він не може літати, живе переважно у країнах зі спекотним кліматом.

Муфлон — дикий баран, що живе на деяких островах Середземного моря.

Барс — великий хижий звір родини котячих, схожий на леопарда й пантеру.

Алігатор — крокодил, що водиться в Африці й Південному Китаї.

СЛОВНИК

маля — kiseded, baba
полум'я — láng

тім'я — fejtető

§43. Розбір іменника як частини мови

A főnév szófajtani elemzése

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ІМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

- Частина мови. На яке питання відповідає.
- Початкова форма іменника (називний відмінок однини).
- Назва істоти чи неістоти, власна чи загальна назва.
- Рід, число, відмінок.
- Відміна, група (для I і II відмін).
- Синтаксична роль.

ЗРАЗОК УСНОГО РОЗБОРУ

Почалася весна.

Весна — іменник, відповідає на питання що?, стоїть у початковій формі. Назва неістоти, загальна. Жіночий рід, ужитий в називному відмінку однини. Перша відміна, тверда група. У реченні є підметом.

ЗРАЗОК ПИСЬМОВОГО РОЗБОРУ

Весна — ім., поч. ф. — весна; неістота, загальна назва, ж. р., одн., Н. в., I відм., тверда група, підмет.

247 Прочитайте текст. Виконайте морфологічний розбір виділених іменників.

На небі повільно плывуть осінні сірі важкі *хмари*. Іноді з-за *хмар* виглядає сонце, ледве прогріваючи вологе повітря. *Хмарам* важко, вони ось-ось поллють холодним дощем. Несподівано налетів північний холодний *вітер* і посунув *хмари*, вони важко почали пересуватися. Вітер дужчав, посуваючи *хмари* від міста. Почав падати дощ, косі струмені падали на землю, билися у шибку. Ми дивилися у вікно, спостерігаючи за *хмарами*, які ставали легшими й швидшими. Вітер погнав їх далі. Несподівано *небо* стало чистим, але відчувалося, що стало холодно. Напевно, вночі буде мороз.

248 Виконайте синтаксичний розбір речення. Надпишіть над кожним словом, до якої частини мови воно належить.

На небі повільно плывуть осінні сірі важкі *хмари*.

§44. Не з іменниками

A *ne* helyesírása a főnévvel

Не з іменниками пишемо разом, якщо:

- слова без **не** не вживаються: *нежить, нероба*;
- додаванням **не** до слова утвориться іменник із протилежним лексичним значенням (до нього можна дібрати синонім): *щастя — нещастя (горе), воля — неволя (рабство)*.

Не з іменниками пишемо окремо, якщо:

- у реченні є протиставлення: *не сум, а радість*;
- **не** стосується іменника, що є присудком: *Кров — не вода, а серце — не камінь (Народна творчість)*.

З префіксом недо- іменники пишуться разом: *недовіра, недорід*.

249 Які іменники пишуться з часткою **не** окремо, а які разом? Запишіть слова в зошит.

Не / срібло, не / рука, не / хмара, не / книжка, не / роба, не / вільник, не / віра, не / ласка, не / нависть, не / друг, не / золото, не / зграба, не / зрілість.

250 Запишіть речення, розкриваючи дужки.

Йому бракує не / вміння виконати цю роботу, а бажання. На столі лежав зошит, в якому був написаний не / твір, а діалог. Взимку Микола впав на ковзанці і зламав не / руку, а ногу. Небо вкрилося сніговими хмарами, почалася не / года. У колисці тихенько лежало не / мовля.

251 Складіть речення з поданими словами.

Неук, невміння, не поле, негода; не правда, а брехня.

252 Перекладіть речення з угорської мови українською. Випишіть іменники, визначте їхній відмінок.

Az asztalon nem könyv állt, hanem notesz. Nagymamának nem a feje fájt, hanem a foga. Megtaláltuk a helyet, amelyet kerestük, de ott nem múzeum van, hanem színház. Az utcán nem villamosok, hanem buszok közlekedtek.

§45. Написання й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові

Az apai név helyesírása és ragozása

Чоловічі імена по батькові

утворюються за допомогою суфіксів

-ович-, -йович-, -ич-, -іч-

Андрій – Андрійович,
Тибор – Тиборович,
Лазар – Лазарович

Деякі чоловічі імена по батькові, які творяться за допомогою суфіксів **-ич-, -іч-**, мають паралельні форми:

Лука — Лукич (Лукович), Луківна;
Кузьма — Кузьмич (Кузьмович), Кузьмівна;
Хома — Хомич (Хомович), Хомівна;
Сава — Савич (Савович), Савівна

Але: Яків — Якович, Яківна. Ілля — Ілліч, Іллівна.

Винятком є імена по батькові від імен **Григорій, Микола**. В імені Григорій усікається **-ій**: Григорій — Григорович, Григорівна.

В імені Микола додається **-ай-**: Микола — Миколайович (і Миколович), Миколаївна (і Миколівна).

Відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові

Н. в.	Олег Васильович
Р. в.	Олега Васильовича
Д. в.	Олегу / Олегові Васильовичу
З. в.	Олега Васильовича
О. в.	Олегом Васильовичем
М. в.	на Олегові / Олегу Васильовичу
К. в.	Олеже (Олегу) Васильовичу

Н. в.	Марина Степанівна
Р. в.	Марини Степанівни
Д. в.	Марині Степанівні
З. в.	Марину Степанівну
О. в.	Мариною Степанівною
М. в.	на Марині Степанівні
К. в.	Марино Степанівно

У звертаннях, що складаються з імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Олеже Васильовичу, Марино Степанівно.*

 253 Випишіть імена та по батькові. Визначте в них відмінок.

Ми запитали Іштвана Яношовича про домашнє завданнє з математики. Павло Семенович привів свій клас у міський музей. Сьогодні Маргарити Павлівни не було на роботі, тому що вона захворіла. У Катерини Іванівни сьогодні день народження. На Дмитрові Васильовичу новий капелюх. Мені потрібно знайти Марію Міклошівну.

 254 Запитайте в однокласників / однокласниць, як звати їхніх тат. Запишіть ці імена. Утворіть імена по батькові своїх однокласників / однокласниць. Запишіть їхні імена та по батькові.

 255 Складіть речення, використавши подані слова.

Зразок: Катерина Емерихівна — продавчиня — магазин.
Катерина Емерихівна працює у магазині продавчиною.

Ірина Юріївна — водійка — тролейбус;
Дмитро Сергійович — офіціант — ресторан;
Олена Максимівна — медсестра — поліклініка;
Мирослав Ігорьович — перукар — салон краси;
Петро Робертович — юрист — суд.

 256 Ситуація. Намалюйте із сусідом/сусідкою по парті карту міста, позначивши на ній декілька вулиць, дайте назву цим вулицям. Намалюйте на вулицях магазин, бібліотеку, театр, кав'ярню, завод, парк. Уявіть, що хтось із вас турист / туристка, а хтось — мешканець / мешканка міста. Турист не знає, що де розташовано, йому потрібно пояснити.

Зразок: — Де розташований театр?
— Театр розташований на вулиці Мукачівській.
Йдіть прямо до кінця площі і поверніть ліворуч.
Там побачите театр.
— Дякую!
— Прощу!

 Слово **прошу** змінює своє значення залежно від наголосу.

- **Прóшу** — це незмінюване слово, яке ми використовуємо як синонім «будь ласка».
- **Прощу́** — це форма 1-ї особи однини слова «просити», тобто звертатися до когось із проханням.

Запитання для самоконтролю

1. Яка частина мови називається іменником?
2. Наведіть приклади іменників істот і неістот.
3. Які іменники називаються власними й загальними назвами? Наведіть приклади.
4. Як розрізняють іменники за родами?
5. Як розрізняють запозичені іменники за родами?
6. Назвіть відмінки та питання, на які вони відповідають.
7. Скільки відмін має іменник? Які іменники належать до кожної з відмін?
8. Якими членами речення можуть бути іменники?

Самостійна робота

1. Прочитайте речення. З'ясуйте, яким членом речення є виділений іменник.

Сьогодні зранку падав сильний *дощ*.

А підмет

Г означення

Б присудок

Д обставина

В додаток

2. Прочитайте речення. З'ясуйте, яким членом речення є виділений іменник.

У класі було світло і просторо.

А підмет

Г означення

Б присудок

Д обставина

В додаток

3. Прочитайте речення. З'ясуйте, яким членом речення є виділений іменник.

Я був задоволений купленою *книгою*.

А підмет

Г означення

Б присудок

Д обставина

В додаток

4. Чоловічий рід мають усі іменники у варіанті:

А гречка, просо, ячмінь

Б радість, совість, молодість

В стілець, олівець, портфель.

5. Жіночий рід мають усі іменники у варіанті:

A коло, дерево, сонце

B груша, вишня, банан

B курка, гуска, корова

6. Середній рід мають усі іменники у варіанті:

A озеро, море, село

B місто, королівство, замок

B картопля, спальня, коридор

7. Знайдіть рядок, у якому всі слова чоловічого роду:

A какаду, конферансьє, таксі

B кіно, цеце, журі

B коала, кенгуру, поні.

8. Правильно поєднано всі прикметники з іменниками в рядку:

A гарний Токіо, велика авеню

B просторе шосе, маленьке поні

B висока мадам, великий кенгуру.

9. Прочитайте речення. Заповніть пропуски поданими словами.

Наше ... маленьке і гарне. ... багато пам'ятників. На околиці ... розташований великий супермаркет.

A у місті **B** місто **B** міста

10. Закінчення **-а / -я** у формі родового відмінка однини мають усі іменники в рядку:

A стіл, коледж, борщ

B колір, інститут, гуляш

B стілець, пенал, олівець

11. Неправильно утворено форму кличного відмінка у варіанті:

A мамо

B брате

B сестре

12. Неправильно утворено форму кличного відмінка у варіанті:

A Олено Андріївно

B Іване Миколайовиче

B Жанно Тихомирівно

Прикметник

§ 46. Прикметник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль
 A melléknév mint szófaj. Fogalma, alaktani sajátosságai, mondattani szerepe

Прикметник — самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета або його належність комусь та відповідає на питання *який? яка? яке? які? чий? чия? чие? чий?*

Відмінкові питання прикметника

	однина			множина
	чоловічий рід	середній рід	жіночий рід	
Н. в.	який? чий?	яке? чие?	яка? чия?	які? чії?
Р. в.	якого? чийого?		якої? чиеї?	яких? чийх?
Д. в.	якому? чиему?		якій? чийй?	яким? чийм?
З. в.	який? чий?	яке? чие?	яку? чию?	які? чії?
О. в.	яким? чийм?		якою? чиею?	якими? чийми?
М. в.	на / у якому? чиему?		на / у якій? чийй?	на / у яких? чийх?

Прикметники змінюються за родами, числами й відмінками.

У прикметниках у множині рід не визначаємо.

Початкова форма прикметника — це форма називного відмінка однини чоловічого роду: *веселий, охайний, гарний, зручний*.

У реченні прикметник найчастіше є означенням, рідше — присудком.

Перший холодний день осені. На деревах листя жовте.

Прикметники надають мовленню точності та виразності. Найчастіше вони вживаються в описах.

Падає холодний дощ.

У художньому мовленні прикметники є епітетами.

Тихо спускається нічка осіння, —

Година сумна.

 257 Запишіть прикметники, розподіляючи їх за лексичним значенням.

Колір	Матеріал	Час	Вік
жовтий	паперовий	вчорашній	молодий

Зелений, білий, юний, срібний, жовтий, нічний, ляний, завтрашній, сьогоднішній, червоний, глиняний, старий, оранжевий, кам'яний, фіолетовий, вечірній, дерев'яний.

 258 Складіть словосполучення з прикметниками *спілий, білий, шкрябий, жовтий, чоловічий, синій, ляний, довгий, кольоровий*, дібравши відповідний іменник з довідки.

Зразок: блакитний зошит

Олівці, сукня, яблуко, слива, костюм, сорочка, черевики, листя, крейда.

 259 Поєднайте пари. Запишіть словосполучення.

Прикметник	Іменник
глибоке	підручник
вередлива	людина
успішна	костюм
графітовий	музей
новий	олівець
науковий	озеро
інтерактивний	дитина

260 Прочитайте. Оберіть правильний варіант закінчення.

Який?	Яка?	Яке?	Які?
Нов.. стіл, цікав.. фільм, хо- рош.. друг	Нов.. сукня, цікав.. казка, хорош.. се- стра	Нов.. крісло, цікав.. опові- дання, хо- рош.. пальто	Нов.. столи, цікав.. пові- сті, хорош.. черевики

 261 Перепишіть. Визначте, яким членом речення є виділені слова.

1. *Нова* радість стала, яка не бувала. 2. Моя матінка ішла та той віночок зняла, та *нелюбому* дала. 3. У ржі на межі, на *кривій* березі там сиділа русалка. 4. Заплету віночок, заплету *шовковий* на щастя, на долю, на чорні брови. 5. Бо я вже в *чистім* полі набувся, *буйного* вітречку начувся. (Із обрядових пісень)

§47. Діловий стиль. Складання листа

Hivatalos stílus. Levél írása

Листування — один із видів письмового спілкування.
Лист — писаний текст, призначений для повідомлення про що-небудь, для спілкування з кимось на відстані.

Адресат — той, кому адресується лист.

Адресант — той, хто відправляє кому-небудь лист.

Ділове листування відбувається між установами або особою і установою.

Особисті листи — це листи до рідної та близької людини, до друга чи знайомого, улюбленого письменника чи актора.

ЯК НАПИСАТИ ПРИВАТНОГО ЛИСТА

Починають лист **звертанням**.

Для висловлення своєї думки використовуються вставні слова та словосполучення:
на мою думку, здається, як на мене.

Закінчують приватний лист побажаннями та прощанням. Обов'язкові підпис і дата написання листа.

Як звернутися до адресата

*Привіт, Павле / Маріє!
 Дорога бабуся / дорогий
 дідусю!*

*Добрий день, дорога ба-
 бусю / дорогий дідусю!*

Доброго здоров'я!

Моє шанування!

Слава Україні!

Як прощатися з адресатом

*До побачення. Твоя подру-
 га Оксана.*

Бувай. Твій друг Олексій.

*До побачення, дорога ма-
 мочко / бабуся / сестро!*

*До побачення, дорогий
 дідусю / тату / брате!*

Моє шанування!

Слава Україні!

Якщо ми хочемо надіслати листа поштою, слід вміти правильно оформити конверт.

Адреса відправника, індекс

Крамаренко Тетяна Ігорівна
вул. Шевченка, буд. 6,
с. Яноші, Берегівський район,
Закарпатська обл.
індекс 90233

Адреса отримувача, індекс

Комаромі Катерина Степанівна
вул. Лілейна, буд. 4, кв. 5,
м. Берегове
Закарпатська обл.
індекс 90200

262 Напишіть, як ви звернетесь і попрощаєтесь, якщо ваш лист отримає:

- ваш друг;
- ваша подруга;
- ваша бабуся;
- ваш дідусь;
- ваш брат;
- ваша сестра.

263 Прочитайте вголос за вчителем / учителькою слова. Поставте наголос над кожним словом. Запишіть у словник незнайомі слова та їх переклад.

Товаришувати, однолітки, неподалік, бачитися, чесний, справедливий, покластися на нього / неї у будь-якій ситуації, обговорювати, кінофільм, допомагаємо одне одному, цікавий, скромний, кмітливий, розумний, мудрий, начитаний, сором'язливий (характер), високий, низький, середній (зріст), хрипкий, дзвінкий, мелодійний (голос), чарівна, щира, хитра, нещира (усмішка).

264 Прослухайте текст електронного листа Павлика Оксанці й Давидові.

Привіт, Оксанко й Давиде!

Отримав від вас листа, у якому ви просите написати про моїх друзів.

Мого друга звати Марк. Йому одинадцять років. Марк середнього зросту. Він худорлявий. У нього овальне обличчя та зелені очі. У Марка коротке світле волосся. Він доброзичливий, на обличчі завжди щира усмішка.

Мій друг вчиться в шостому класі. Він дуже розумний, начитаний. Марк сором'язливий і скромний. Завжди вчить домашнє завдання. Він ніколи не дає списувати, а намагається пояснити, допомогти, якщо я чогось не розумію.

З Марком ми гуляємо, читаємо книги, обговорюємо прочитане, ходимо в кіно, на вистави та виставки, відвідуємо природничий гурток. Часто ходимо в зоопарк, спостерігаємо за життям тварин.

Марк займається гандболом. Він двічі на тиждень відвідує тренування.

Також у мене є хороша подруга. Її звати Христина. Їй теж одинадцять років. Вона ходить у шостий клас. Вона повна, висока дівчинка. У неї кругле обличчя та блакитні очі. Христя має довге хвилясте руде волосся. Вона стильна, наполеглива, цікава дівчинка. Дуже любить читати фантастику. Її улюблений предмет — англійська мова. Христина багато часу приділяє її вивченню. У вільний час вона читає художню літературу англійською.

Моя подруга любить музику. Вона відвідує музичну школу двічі на тиждень. Христина грає на гітарі.

Я дуже люблю своїх друзів. Ми часто проводимо час разом.

Напишіть мені про ваших друзів. З нетерпінням чекаю вашого листа.

Бувайте. Павлик.

265 Знайдіть продовження речення.

Початок	Продовження
<ol style="list-style-type: none"> 1. Марк середнього 2. У нього 3. Марк сором'язливий 4. Він ніколи не дає списувати, 5. Із Марком ми гуляємо, читаємо книги, 6. Часто ходимо у зоопарк, 7. Він двічі на тиждень 	<p>овальне обличчя та зелені очі, коротке світле волосся.</p> <p>зросту.</p> <p>а намагається пояснити, допомогти, якщо я чогось не розумію.</p> <p>обговорюємо прочитане, ходимо в кіно, на вистави та виставки, відвідуємо природничий гурток.</p> <p>і скромний.</p> <p>відвідує тренування з гандболу.</p> <p>спостерігаємо за життям тварин.</p>

266 Знайдіть у тексті розповідь про Христину. Випишіть прикметники.

267 Гра «Хто перший». Однокласник / однокласниця читає початок будь-якого речення тексту. Хто перший знайде продовження речення, виграє і має право прочитати початок наступного будь-якого речення. Гра продовжується до тих пір, поки всі учні не прочитають по одному реченню.

268 Користуючись матеріалом попереднього параграфа, напишіть лист про вашого друга / вашу подругу. На конверті позначте адресу адресата й адресанта.

СЛОВНИК

адресант — feladó
 адресат — címzett
 кмітливий — éles eszű
 наполегливий — kitartó

сором'язливий — szégyenlős
 стриманий — tartózkodó
 товаришувати — barátkozni

§ 48. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Способи творення прикметників

A minősítő, viszonyító és birtokos melléknevek. A melléknevek képzése

За значенням прикметники поділяються на три розряди: *якісні, відносні, присвійні*.

Якісні прикметники позначають ознаку предмета, яка може бути виражена більшою чи меншою мірою: *гарний (гарніший) рюкзак, хоробрий (хоробріший) хлопець, розумна (розумніша) дівчинка*.

Відносні прикметники позначають ознаку предмета стосовно інших предметів або явищ: *дерев'яний стілець, кам'яна дорога (до матеріалу), тижневий термін (до часу), міські вулиці, сільські будинки (до місця)*.

Якісні й відносні прикметники відповідають на питання *який? яка? яке? які?*

Присвійні прикметники позначають належність чогось особі чи тварині: *мамине пальто, братів годинник, Миколин зошит, Маринина книга*.

Такі прикметники відповідають на питання *чий? чия? чие? чий?*

Присвійні прикметники, утворені від іменників — власних назв, пишемо з великої літери: *Сергійв олівець, Марійн портфель, Шевченкова поема*.

269 Прочитайте речення. Назвіть прикметники. Визначте, до якого розряду вони належать.

У нашому саду багато фруктових дерев. Влітку фрукти дозрівають і серед зеленого листя видніються різнокольорові плями груш, яблук, слив, вишень. Мамине улюблене фруктове дерево — груша. Минулого року восени вона посадила молоді дерева груш. Грушеві дерева низькі, з них зручно зривати плоди.

270 У котрому рядку всі слова — якісні прикметники?

- А. грушевий, малиновий, лимонний
- Б. червоний, холодний, великий
- В. бабусин, заячий, вовчий

Відносні прикметники

створяться за допомогою суфіксів

**-н-, -ан-, -ян-,
-ов-, -ев-, -ськ-**

залізн**ий**, піщан**ий**, березівськ**ий**

Прикметники,
що вказують на
відношення предмета
до дії, утворюються за
допомогою суфікса
-льн-:
освітлюва**льний**

Присвійні прикметники утворюються від іменників першої та другої відмін.

Від іменників I відміни

утворюються за допомогою суфікса

-ин-,

суфікс **-ін** (на письмі **-їн**)
уживається після основи
на [й]

Галина — Галин**ин**,
Микола — Микол**ин**,
Марія — Марі**їн**,
Софія — Софі**їн**

Від іменників II відміни

утворюються за допомогою суфікса

-ів (-їв),

який чергується з
-ов- або **-ев-** (**-єв-**)

батько — батьк**ів**, батьк**ова**,
брат — брат**ів**, брат**ова**,
Марк — Марк**ів**, Марк**ова**,
Степан — Степан**ів**, Степан**ова**

З малої літери пишемо:

- присвійні прикметники, що входять до народних назв рослин: *петрів батіг (цикорій)*.
- утворені від власних імен присвійні прикметники, які входять до складу фразеологізмів та наукових термінів: *езопова мова, прокрустове ложе, піфагорова теорема*.

271 Утворіть відносні прикметники від поданих іменників за допомогою суфіксів. Складіть речення з новоутвореними прикметниками.

Сад, груша, гарбуз, соловей, сторож, біль, матч, край.

272 Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники чоловічого та жіночих родів.

Зразок: батько — батьків, батькова.

Мати, сестра, брат, дідусь, бабуся, Марина, Марта, Катерина, Віктор, Тибор, Ласло.

Прикметники можуть переходити з одного розряду за значенням до іншого.

Якісні → **відносні**

якщо втрачають здатність виражати певну якість більшою чи меншою мірою

білий лебідь — біла раса

Відносні → **якісні**

якщо прикметники вживаються в переносному значенні

Відносні: залізні ворота, срібна ложка.

Якісні: залізна воля, срібне волосся.

Присвійні → **відносні**
→ **якісні**

якщо набувають їхніх ознак

ведмежа лапа — ведмежа послуга,
собачий хвіст — собачий холод

273 Перепишіть словосполучення. Визначте якісні, відносні, присвійні прикметники.

Дерев'яний стілець — дерев'яні ноги, батьків капелюх — батьківська порада, гострий ніж — гостре слово, золоті сережки — золотий характер.

274 Складіть речення з поданими прикметниками так, щоб вони переходили з одного розряду в інший.

Зразок: золота каблучка — золоте волосся.

Ми обмінялися золотими каблучками.

Моя подруга постригла своє золоте волосся.

Вишневий, кам'яний, легкий, лебединий, батьківський, левовий, білий.

275 Розподіліть прикметники в три колонки: I — якісні, II — відносні, III — присвійні.

Червоний, солодкий, сумний, яблуневий, вовчий, справжній, щасливий, стрункий, Мартин, лісовий, морський, мишачий, Сергіїв.

§ 49. Ступені порівняння прикметників

A melléknév fokozása

Якісні прикметники мають *вищий* і *найвищий* ступені порівняння.

Вищий ступінь порівняння означає, що в якомусь предметі більше чи менше певної якості, ніж в іншому: *Брат вищий за сестру. Цей будинок кращий за той.*

Найвищий ступінь порівняння вказує, що в якомусь предметі певної якості найбільше: *У лісі під час вітряної погоди страждають найвищі сосни. Найкращий результат за контрольну роботу мала моя подруга.*

	ВИЩИЙ СТУПІНЬ	НАЙВИЩИЙ СТУПІНЬ
проста форма	корінь або основа прикметника + суфікси -ш-, -іш- широкий – шир ш ий веселий – весел іш ий	префікси най-, щонай-, якнай- + вищий ступінь широкий – найширш ий веселий – найвеселіш ий
складена форма	більш, менш + прикметник у початковій формі менш широкий більш веселий	найбільш, найменш + прикметник у початковій формі найменш підхожий найбільш вдалиий

Найвищий ступінь прикметників можна також утворювати додаванням до найвищого ступеня слів **за всіх; над усе**: *сильніший за всіх, дорожчий над усе.*

Деякі прикметники утворюють вищий ступінь порівняння від прикметників з іншим коренем: *великий — більший, гарний — кращий, поганий — гірший.*

Слово **самий** з прикметниками **ніколи не вживається**:

~~Х~~ **самий кращий**

✓ **найкращий**

Ступені порівняння ніколи не утворюють такі якісні прикметники:

- ті, що називають абсолютну якість: *порожній, глухий, німий, лисий, босий* тощо;
- ті, що утворюються за допомогою наступних суфіксів: *-уват-, -езн-, -есеньк-, -еньк-, -енн-*: *малуватий, старезний, чорнесенький, гарненький, здоровенний* тощо;
- ті, що мають префікси *ультра-, архі-* тощо: *ультрамодний, архіважливий, зависокий, прадавній*;
- складні прикметники: *темно-синій, червоногарячий, військовополонений, білокрилий, гостроокий* тощо;
- означають масть тварин: *вороний, гнідий, буланій, чалий*;
- означають колір й утворені за кольоровою схожістю до інших предметів: *вишневий, буряковий, персиковий*.

Прикметники з префіксом **пре-** та суфіксами **-уц-** (**-юц-**), **-анн-** (**-янн-**) ступенів порівняння не мають: *предобрий, значущий, нездоланний*.

Під час творення вищого ступеня порівняння відбувається чергування:

- кінцеві приголосні основи **[г]**, **[ж]**, **[з']** за поєднання з суфіксом **-ш-** змінюються на **[жч]**:
дорогий – дорожчий, близький – ближчий
- кінцевий приголосний основи **с** за поєднання з суфіксом **-ш-** змінюється на **[шч]** (на письмі **-щ-**):
високий – вищий

276 Від поданих прикметників утворіть усі можливі ступені порівняння.

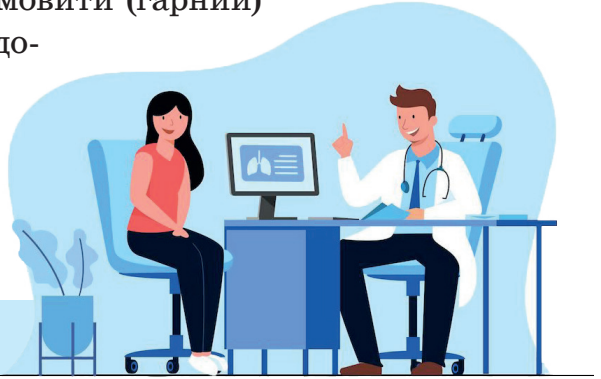
Білий, суворий, глибокий, чесний.

277 Утворіть від поданих у дужках прикметників вищий ступінь порівняння. Запишіть речення.

Зразок: Сьогодні погода (тепла), ніж учора. — Сьогодні погода тепліша, ніж учора.

1. Ця сорочка (дорога), а та (дешева). 2. Цей суп (смачний) за той. 3. Ця дорога (коротка) за іншу. 4. Під час

дебатів Олег був (переконливий). 5. Мама сказала, що хоче порадитись із (досвідчений) лікарем. 6. Мені потрібний (цікавий) підручник з англійської мови. 7. Батьки вирішили наступного разу замовити (гарний) місця в поїзді. 8. Мені подобається (швидко) музика. 9. Вчитель попередив нас, що зошит з літератури має бути (товстий), ніж з мови.

278 Виправте помилки у творенні ступенів порівняння прикметників.

Самий розумний, найбільш лисий, глухіший, щонайвеселіший, вишневіший, найбільш здібніший.

279 Складіть розповідь про те, якою людиною ви б хотіли стати. Які професійні та особисті якості плануєте в собі виховати? У розповіді використайте прикметники, утворивши ступені порівняння.

Використайте наступний матеріал:

- бути розумним / розумною, добрим / доброю, впевненим / впевненою в собі, скромним / скромною, чесним / чесною, справедливим / справедливою, успішним / успішною;
- бути відданим / відданою своїй справі;
- розвиватися впродовж життя;
- мати цікаві хобі;
- любити рідний край;
- займатися спортом.

Почніть свою розповідь так: Я мрію бути людиною, яка ...

СЛОВНИК

переконливий – meggyőző

§50. Прикметники твердої та м'якої груп, їх відмінювання

A kemény és lágy ragozású melléknevek

ВІДМІНКОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Прикметники змінюються за родами, числами й відмінками. Відмінкові закінчення залежать від групи прикметника — твердої чи м'якої.

Тверда група

прикметники з основою на твердий приголосний

→ дріб**н**ий, тих**й**

М'яка група

прикметники з основою на м'який приголосний

→ літ**н**ий, безкра**й**

Прикметники на **-лиций** (білолиций, круглолиций, смагляволиций) не належать ані до твердої, ані до м'якої групи, вони відмінюються за окремим зразком.

Відмінювання прикметників на **-лиций**

	однина		множина
	чоловічий рід, середній рід	жіночий рід	
Н. в.	білолиций, білолице	білолиця	білолиці
Р. в.	білолицього	білолицьої	білолицих
Д. в.	білолицьому	білолицій	білолицим
З. в.	білолицього, білолице	білолицю	білолиці, білолицих
О. в.	білолицим	білолицьою	білолицими
М. в. на (у)	білолицьому	білолицій	білолицих

Називний — який? яка? яке? які?

Родовий — якого? якої? якого? яких?

Давальний — якому? якій? якому? яким?

Знахідний — який? або якого? яку? яке? які? або яких?

Орудний — яким? якою? яким? якими?

Місцевий — (на / у) якому? якій? якому? яких?

	жіночий рід		чоловічий рід		середній рід	
Н. в.	яка?	недільна синя	який?	недільний синій	яке?	недільне синє
Р. в.	якої?	недільної синьої	якого?	недільного синього	якого?	недільного синього
Д. в.	якій?	недільній синій	якому?	недільному синьому	якому?	недільному синьому
З. в.	яку?	недільну синю	як у Н. в. або Р. в.		як у Н. в. або Р. в.	
О. в.	якою?	недільною синьою	яким?	недільним синім	яким?	недільним синім
М. в.	на / у якій?	на / у недільній на / у синій	на / у якому?	на / у недільному, недільнім на / у синьо- му, синім	на / у якому	на / у недільному, недільнім на / у синьо- му, синім

280 Утворіть прикметники чоловічого, жіночого, середнього родів від поданих іменників. Виділіть закінчення прикметників.

Зразок: завтра — завтрашній, завтрашня, завтрашнє, завтрашні.

Неділя, субота, учора, природа, дорога, дружба.

281 Прочитайте речення, переписіть. Підкресліть прикметники м'якої групи.

1. На картинах цього художника переважно вечірні й нічні пейзажі.
2. У вазі лежали дрібні солодкі ягоди.
3. Місцева меблева фабрика виготовляє сучасні меблі.
4. Під деревом лежало торішнє вологе коричневе листя.
5. Вчорашній день для мене — незабутній.
6. Вранішня роса на траві приємно холодила босі ноги.

282 Дайте відповідь на запитання за зразком. Поставте виділені слова в родовому відмінку. Визначте групу, до якої належить виділений прикметник.

Зразок: — Твоя сестра теж вчиться у нашій школі?
— Так, вона учениця нашої школи.

Твій брат навчається у *музичній школі*? (учень) Твій батько працює на *великому заводі*? (інженер) Олена Іванівна працює у *дитячій лікарні*? (дитяча лікарка)

283 Знайдіть рядок, у котрому всі прикметники належать до твердої групи.

1. Історичний, фізичний, географічний, біологічний
2. Солодкий, смачний, кислий, новітній
3. Учорашний, сьогоднішній, завтрашний, торішній.

284 Прочитайте речення. Поставте питання до виділених слів. Визначте їх відмінок.

1. Зараз урок *української мови*. Учні шостого класу готуються до уроку *української мови*. Вони зараз будуть писати контрольну роботу з *української мови*.

2. Мені подобається кімната *моєї старшої сестри*. Я люблю читати книги у кімнаті *моєї старшої сестри*. Кімната *моєї старшої сестри* тиха й затишна.

285 Відновіть речення, поставивши слова з дужок у давальному відмінку.

Старший брат допомагає перекладати тексти з англійської мови не тільки мені, а й (молодша сестра). Давид і Оксанка написали електронного листа (київські друзі). Мама купила нові рюкзаки (Марта та Степан). Класична музика подобається не тільки (тато), а й (мама).

286 Знайдіть продовження речень. Слова із правої колонки поставте в знахідному відмінку.

Початок

1. Рідні відправили навчатися в Угорщину
2. Нещодавно Марія зустріла
3. Вчора ми привітали ... з Різдом.
4. Вчора на концерті ми слухали гру
5. Я часто згадую своє
6. На вчорашньому матчі я забила вирішальний

Продовження

гол
 мій молодший брат
 дідусь
 відомий музикант
 давня подруга
 дитинство

 287 Скажіть, скільки років було цим людям минулого року, скільки їм буде наступного року. Назвіть відмінок прикметників.

Зразок: Зараз Марті 13 років. Минулого року Марті було 12 років. Наступного року Марті буде 14 років.

Цій маленькій дівчинці 5 років. Моєму старшому братові 15 років. Моїй молодшій сестрі 2 роки. Оксані зараз 12 років.

288 Завершіть речення, використовуючи подані в довідці словосполучення. Визначте відмінок прикметників.

Довідка: хороший письменник, молодша програмістка, головний інженер-конструктор, найкраща працівниця.

1. Анна працює в ІТ-компанії ... 2. Мій дядько працює на заводі ... 3. Олексій пише дитячі оповідання і є ... 4. Катерина за фахом архітекторка і є ... компанії.

289 Перепишіть. На місці крапок уставте відповідні до змісту прийменники. Підкресліть прикметники в орудному відмінку.

Довідка: над, під, перед, за, між, з.

Картина висить ... широким ліжком. У неділю вся сім'я сидить ... обіднім столом. Телевізор висів на стіні ... зручним диваном. Я люблю їсти на сніданок бутерброд ... копченим м'ясом і маслом та пити чай. Під час перерви ... сьогоднішніми онлайн-уроками я встигла виконати домашнє завдання.

290 Гра «Я тобі – ти мені». Поставте одне одному у швидкому темпі запитання. У відповідях використайте матеріал у дужках.

У який музей ви ходили на екскурсію? (музей побуту)
У якому коледжі вчиться твоя старша сестра? (медичний коледж)
У якій бібліотеці ти взяв книгу? (шкільна бібліотека)
У якому магазині ти купив ці кросівки? (спортивний магазин).
У якому театрі ви дивилися виставу? (ляльковий театр).

291 Запишіть подані словосполучення у місцевому відмінку. Складіть з новоутвореними словосполученнями речення.

Зразок: У цікавому листі Павлик розповідав про екскурсію до музею.

Смачна піца, новий ноутбук, популярний блогер, модний костюм, книжкова шафа, учорашній урок, чорно-біла картина, цікавий комікс, дивний одяг, хороша подруга.

§51. Розбір прикметника як частини мови

A melléknév szófajtani elemzése

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ПРИКМЕТНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

- Прикметник, його загальне значення. На яке питання відповідає.
- Початкова форма (називний відмінок однини, чоловічий рід).
- Розряд за значенням (якісний, відносний чи присвійний).
- Ступінь порівняння (для якісних прикметників).
- Рід, число, відмінок, група (тверда чи м'яка).
- Синтаксична роль.
- Спосіб творення.

Пришкільна ділянка була засаджена трояндами, гортензіями, деревами.

ЗРАЗОК УСНОГО РОЗБОРУ

Пришкільна — прикметник, означає ознаку предмета, відповідає на питання яка? Початкова форма — пришкільний. Відносний. Жін. р., називний відмінок однини, тверда група. У реченні є означенням. Утворений префіксально-суфіксальним способом.

ЗРАЗОК ПИСЬМОВОГО РОЗБОРУ

Пришкільна — прикм., означає ознаку предмета, яка? поч. ф. — пришкільний, відн.; жін. р., одн., Н. в., тв. група, означення; префіксально-суфіксальний спосіб.

 292 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/z8DOQ3f>

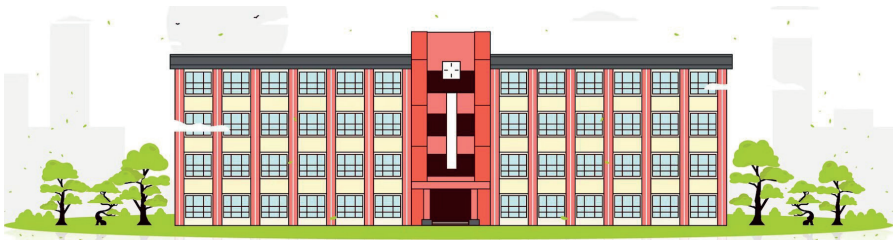
 293 Прочитайте текст. Випишіть прикметники й виконайте письмовий розбір трьох з них.

Це наша велика гарна школа. Будівля має три поверхи. На кожному поверсі — великі світлі коридори, де можна відпочити під час шкільної перерви. На першому поверсі розташовані класи для учнів початкової школи. На другому й третьому поверхах — кабінети української, угорської, англійської мов, математики, фізики, географії, хімії, біології. У школі також є кабінет мистецтва,

де проходять уроки малювання, співів. Окремо є кабінет праці, де навчають учнів виготовляти різноманітні вироби з паперу, тканини, природних матеріалів. На третьому поверсі — велика актовая зала. Тут проводять шкільні концерти, конкурси декламаторів, вистави. У спортивному залі учні займаються спортом. Також у школі є їдальня, де можна поснідати та пообідати. Там завжди багато школярів, тому що кухарі готують смачні страви.

На великому шкільному подвір'ї розташований спортивний майданчик, великий сад, квітник.

Нам подобається наша школа.

294 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Скільки поверхів у будівлі школи?
2. Де можна відпочити під час перерви?
3. Хто навчається на першому поверсі?
4. Які кабінети є у школі?
5. Які заходи відбуваються в актовому залі?
6. Чим займаються школярі у спортивному залі?
7. Де можна поснідати й пообідати під час перебування у школі?
8. Що розташоване на шкільному подвір'ї?

295 Дайте назву прочитаному тексту.

296 Ситуація. Уявіть, що ви журналіст. У вашому класі є «Класний куточок». На зборах учні/учениці вирішили створити рубрику «Цікаві сторінки життя класу» або «Наш клас — дружна весела родина», або придумайте ваш варіант рубрики. Ваше завдання — написати допис про когось із ваших однокласників/однокласниць, у якого/якої ви брали інтерв'ю.

§52. Не з прикметниками

А не helyesírása a melléknevekkel

Не з прикметниками пишемо разом, якщо:

- без **не** прикметник не вживається: *недбалий, невсипущий*;
- до прикметника можна дібрати синонім без **не**: *невеликий — малий, невисокий — низький*.

Окремо з **не** прикметники пишемо, якщо:

- у реченні є протиставлення: *не ледачий, а працювятий; не високий, а низький*.
- прикметник є в реченні присудком: *Куц не великий*.

Завжди пишемо разом прикметники з префіксом **недо-**: *недописаний, недозрілий*.

297 Перегляньте відео із каналу «Всеукраїнська школа онлайн» та дізнайтеся правила написання прізвищ прикметникової форми.

<https://cutt.ly/p8DOlz3>

298 Від поданих слів утворіть прізвища прикметникового типу за допомогою суфіксів **-ов(-ев, -єв), -ськ(-цьк-)**.

Прокіп, Андрій, Микола, Дмитро, Лука, Гнат, Максим, коваль, білий, долина.

299 Розподіліть прізвища ваших однокласників / однокласниць у три колонки: 1) прізвища іменникового типу; 2) прізвища прикметникового типу; 3) прізвища іншомовного походження.

300 Прочитайте речення, випишіть слова, що вживаються з часткою **не**. Визначте, до якої частини мови вони відносяться. Поясніть написання слів з часткою **не**.

1. Це був недосконалий твір-роздум. Прочитавши його, ми одразу почали робити зауваження автору. 2. Біля нашого будинку стояв невисокий паркан, а за ним росли яскраві пахучі троянди. 3. Це була не маленька, а висока будівля на чотири поверхи. 4. Невеличка гірська річечка текла через наше село. 5. Група туристів піднялася на

вершечок гори, перед ними відкрилася небачена краса нашого Карпатського краю.

301 Запишіть речення, підкресліть прикметники й поясніть їх написання з часткою **не**. Дослідіть спосіб утворення поданих прикметників.

1. З лісу ми почули не / зрозумілий звук. 2. Школярі поверталися додому і побачили не / мічного дідуся, який потребував допомоги. 3. Не / легкий, а важкий рюкзак несла Марійка зі школи. 4. З-за паркану нам показався не / злий пес. 5. Михайлик повертався зі школи не / веселий, а сумний.

302 Виконайте синтаксичний розбір поданих речень.

1. Не сивий мудрий, а старий. 2. Дружній череді вовк не страшний. 3. Питай не старого, а бувалого. 4. Дівка заплетена, хата не метена.

303 Складіть речення з поданими прикметниками.

Недорогий, невеликий, несміливий, невеселий, невтомний, нерозкладний.

304 Напишіть подані слова, прибираючи скісну риску. Доберіть до прикметників синоніми без **не**.

Не / чутна розмова, **не / звідані** краї, не / легка доля, не / знайома місцевість, не / знайомі люди, не / сподівані відтінки, не / привітний хлопець, не / приємна розмова, не / спокійний день.

Незвіданий —
невідомий,
недосліджений.

§53. Знак м'якшення та літера -e- в суфіксах на означення пестливості і неповного виявлення ознак: *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-*

A lágyító jel és az -e- a *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-* szuffixumokban

Нові прикметники творяться за допомогою суфіксів *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-*.

Слова із суфіксами *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-* набувають значення пестливості, зменшеності, збіднілості: *чистенький, білесенький, живісінький, малюсінький*.

У таких суфіксах завжди пишемо м'який знак.

Найчастіше прикметники у зменшувально-пестливій формі вживають у художньому та розмовному стилях.

Суфікси *-уват-, -юват-* у прикметниках виражають неповноту ознаки: *гіркуватий*, або часткову подібність до предмета: *піскуватий*.

305 Утворіть від поданих слів нові слова за допомогою суфіксів: *-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-*. Виділіть суфікси в новоутворених словах.

Зразок: Чорний — чорненький, чорнісінький.

Світлий, темний, зелений, синій, коричневий, зелений.

306 Прочитайте речення. Знайдіть слова з вивченими суфіксами. Випишіть їх і виділіть суфікси.

1. На столі стояла склянка чистісінької води. 2. Червоненькі новенькі гарнюсінькі черевички стояли біля моєї шафи. 3. Моїй маленькій сестричці купили новеньку сукню. 4. Малесенькі молодесенькі деревця росли біля великого супермаркету. 5. Вузесенька зелена стрічка стягувала неслухняне кучеряве волосся дівчинки у хвіст. 6. Через села протікала річка із крутим піскуватим берегом. 7. На вечерю купили кислуваті, приємні на смак цитрусові.

307 Складіть невелику розповідь про сьогоднішню погоду використовуючи подані прикметники. Під час опису використайте слова зі зменшено-пестливими суфіксами.

День: сонячний, мінлива хмарність, похмурий, теплий, прохолодний, холодний;

повітря: прозоре, вологе, сухе, морозне, туманне;

небо: хмарне, чисте, блакитне, темне, дощові хмари, снігові хмари, чорні хмари, легкі хмарки;

вітер: сильний, легкий, холодний, теплий.

308 Складіть словосполучення з поданими іменниками, приєднавши до них прикметники *модний, дорогий, дешевий, стильний, зимовий, яскравий*.

Кофта, штани, шуба, футболка, піжама, черевики, спідниця, капелюх, шарф, піджак, куртка, пальто, джинси, пуловер, шапка, сукня, костюм, кросівки, купальник, чоботи, тапочки, сандалі, босоніжки, туфлі.

309 Ситуація. Ви в магазині. Попросіть показати вам речі. Доберіть до іменників прикметники з вивченими суфіксами.

Зразок: — Покажіть, будь ласка, цей гарненький светр!
— Яка ціна цих зеленуватих рукавиць?
— Де можна поміряти цю біленьку шубу?

Джинси, шарф, піжама, костюм, черевики, кросівки, пуловер, сумка, окуляри, спідниця, футболка.

310 Утворіть прикметники за допомогою суфіксів *-уват-, -юват-*.

Синій, червоний, круглий, темний, плескатий, білий, пісок, ніздрі, грубий.

СЛОВНИК

мінливий — *változó*
плескатий — *lapos*

пуловер — *pulóver*
сандалі — *szandál*

§54. Букви е (є), о, у, і в прикметникових суфіксах -ев- (-єв-), -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн-
Az e (є), o, u, i betűk a -ев- (-єв-), -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн- melléknévképző szuffixumokban

Коли пишемо ці суфікси

-ов-

- після літер, що позначають тверді приголосні (крім шиплячих)
- після літер, що позначають шиплячі [ж], [ч], [ш], якщо наголос падає на закінчення слова

квітк**овий**,
борщ**овий**, марш**овий**

-ев-

після літер, що позначають м'який приголосний та шиплячі [ж], [ч], [ш], якщо наголос падає на основу слова

смұш**евий**

-єв-

у прикметниках, утворених від іменників з основою на й або подвоєні літери, що позначають подовжений м'який приголосний

рад**ієвий**,
митт**євий**

У прикметниках, утворених від іншомовних слів, після букв **д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р** («правило дев'ятки») пишемо суфікс

-ичн-: математика — математичний.

★ де ти з'їси цю чашу жиру

Після приголосних, що не належать до «правила дев'ятки», пишемо суфікс **-ічн-: логіка — логічний.**

Після голосного пишемо суфікс **-їчн-: архайчний.**

311 Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфіксів **-ев- (-єв-), -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн-.**

Ключ, дощ, матч, помаранч, борщ, алича, полудень, циліндр, замша, місяць.

312 Помилку в написанні прикметникового суфікса допущено в рядку.

- А. грошевий, коричневий, звуковий
- Б. звуковий, дворовий, дощовий
- В. вільховий, персиковий, ясеновий

313 Утворіть від поданих іменників відносні прикметники за допомогою суфіксів **-ичн-**, **-ічн-**.

Математика, вулиця, фізика, ботаніка, історія, герой.

314 Перепишіть. На місці крапок уставте літеру. Поясніть написання.

Драмат..чний, лакон..чний, астроном..чний, казк..вий,
косм..чний, троп..чний, романти..чний, діалог..чний, дій..вий,
груш..вий, археолог..чний, тітч..н.

315 Складіть речення з поданими словами. Поясніть написання прикметників.

Синтаксичний, геометричний, історичний, морфологічний, електричний, зоологічний, полуничний.

316 Перепишіть. На місці крапок уставте пропущену літеру. Поясніть написання.

Коричн..ві черевики, емал..вий посуд, брат..ве авто,
вишн..ве варення, грош..ва винагорода, ді..ві ліки, Андрі..ва
робота, стал..вий міст.

СЛОВНИК

ботаніка — botanika, növénytan
замша — antilopbőr (utánzat)

лаконічний — lakonikus

§55. Одна і дві букви -н- у прикметниках

Egy és két -н- betű használata a melléknevekben

Пишемо **-нн-** у прикметниках:

- із суфіксом **-н-**, утворених від іменників з коренем на **-н-**: *лимон* — *лимонний*, *день* — *денний*.

- з наголошеними суфіксами **-енн-**, **-анн-** (**-янн-**), що означають збільшену міру ознаки або неможливість дії: *страшенний*, *незліченний*.

Пишемо **-н-** у прикметниках:

- утворених від іменників за допомогою суфіксів **-н-**, **-ан-** (**-ян-**), **-ин-** (**-їн-**): *змія* — *змійний*, *орел* — *орлиний*.

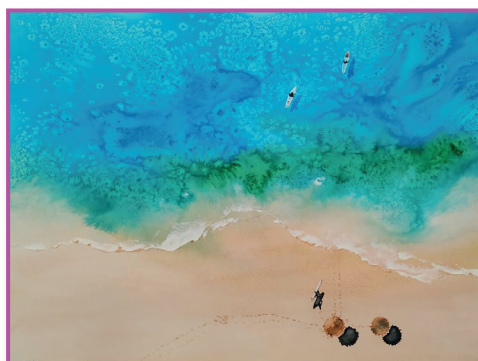
- **Журавліний** — від журавель (*журавлиний ключ*).
- **Журавлінний** — від журавлина (*журавлинний морс*).

317 Утворіть і запишіть прикметники від іменників. Позначте в словах суфікси.

Птаха, буква, орел, сокіл, гречка, бджола, тополя, сон, пісня, екран, машина, південь, ураган, дерево, хвилина.

318 А. Запишіть речення. Заповніть прогалини.
Б. Дослідіть спосіб утворення підкреслених прикметників, поясніть правила написання прикметникових суфіксів.

1. На нічному небі розсіпані незліче..ні зорі. 2. Перед нами лежало нескінче..не море. 3. Дорогою до Херсона ми проїжджали мостом через широче..ний Дніпро. 4. Листоноша приніс пошту, серед газет лежав лист, адресова..ний моїм батькам. 5. Усі мрії здійсне..ні, якщо старатися їх втілювати.

Олена Клименко «Там, де море зливається з небом».
Джерело — Omoro

319 Складіть речення з утвореними прикметниками.

Зразок: Пташ..ний — лежить — гніздо — на — гілки —
дерево. На гілках дерева лежить пташине гніздо.

Греч..ний — розлягтися — поле — далеко.

Бджол..ний — стояти — вулик — сад — у.

Топол..ний — розлетітися — пух — вулиця — по.

Орл..ний — сокол..ний — і — жити — високо — сім'ї —
в — гори.

- **Незлічений** — той, який не порахували.
- **Незліченний** — той, який складається з великої кількості чогось.

Бачити + Знахідний відмінок (кого? що?)

що?	кого? що?		
	чоловічий рід	середній рід	жіночий рід
журнал	журнал ☐		
вікно		вікно	
газета			газету

320 Розкажіть, у що вдягнена ваша подруга / друг / знайома / сестра. Складіть розповідь за зразком.

Зразок: Я бачу мою подругу. На ній тепле рожеве пальто. Біленькі шапка та шарф. Чорні чоботи.

321 Від поданих слів утворіть прикметники. Із п'ятьма словами складіть речення.

Хліб, рік, гречка, вечір, мільйон, буква, вогонь, область, туман, перемога, дерево, пшоно, письмо, ранок.

322 Перепишіть, уставляючи пропущені літери. Із чотирма словосполученнями складіть речення.

Зміін..ий укус, осі..не листя, лимон..ий чай, туман..ий день, екран..ий час, пісен..ий конкурс, сон..а дитина.

СЛОВНИК

втілювати — megtestesíteni
екранний час — képernyőidő
змійний укус — kígyómarás

незлічений — megszámlátlan
незліченний — megszámlálhatatlan
пісенний конкурс — dalverseny

§56. Написання складних прикметників разом і через дефіс

Az összetett melléknevek helyesírása

Через дефіс пишемо складні прикметники, які:

- утворені поєднанням незалежних слів (між ними можна поставити сполучник **і**): *українсько-угорський* — *український і угорський*, *фізико-математичний* — *фізика і математика*;
- означають поєднання смаків, кольорів або відтінків кольорів: *кисло-солодкий*, *синьо-жовтий*, *темно-сірий*.

Разом пишемо складні прикметники:

- утворені від головного й залежного слова (між ними не можна вставити сполучник **і**): *народна (яка?) пісня* — *народнописенний*;
- першою частиною яких є числівники: *двоповерховий*, *трирічний*, *але 2-поверховий*, *3-річний*.

Прикметники, у яких перша частина слова **військовий** пишуться через дефіс із наступною частиною: *військово-морський*.

Виятки: військовополонений, військовозобов'язаний, військовослужбовець.

Слова **жовтогарячий**, **червоногарячий**, **золотогарячий** пишемо разом, бо вони означають колір, а не поєднання кольорів.

323 Прочитайте слова, поясніть їхнє написання.

Біло-зелений, біло-рожевий, білосніжний, жовтогарячий, гірко-солоний, жовто-блакитний, сніжно-білий, темно-синій, кисло-солодкий.

324 Утворіть складні прикметники від поданих словосполучень.

Сива борода, білі зуби, наука і техніка, український і канадський, чотири поверхи, дорога ціна, м'ясо / промис-

ловий, м'ясо / рибний, історико / філологічний, військово / повітряний, воєнно / стратегічний, світло / зелений, світло / волосий, кисло / молочний, південно / східний, південно / західний.

325 Складіть речення з поданими словами на тему «**Одяг, взуття**».

Жовтогарячий, світло-зелений, темно-коричневий, зелено-сірий, темно-блакитний, світло-жовтий, яскраво-червоний, темно-синій, світло-сірий.

326 Запишіть речення. Поясніть написання складних прикметників. Поясніть вживання розділових знаків у реченнях.

Узимку я вдягаю теплий одяг: темно-синю куртку, сіро-чорні джинси, світло-сірий светр, чорно-сині кросівки, світло-сірі шапку й шарф. Улітку дуже спекотно, тому вдягаю легкий одяг: сніжно-білу футболку, різнокольорові шорти, біло-рожеві сандалі. Восени часто падає дощ, тому потрібно тепло вдягатися. У мене є осінній світло-зелений плащ-дощовик, темно-зелені гумові чоботи, яскраво-червона парасоля. Весняна погода дуже мінлива. Зранку прохолодно, а вдень жарко. У мене для цієї пори є весняна рожево-чорна вітрівка, світло-сірі черевики.

327 А. Виконайте синтаксичний розбір поданого речення.

Узимку я ношу теплий одяг: темно-синю куртку, сіро-чорні джинси, світло-сірий светр, чорно-сині кросівки, світло-сірі шапку й шарф.

Б. Ситуація. Уявіть, що ви маєте зустрітись із подругою / другом. Ви заглянули у свою шафу й вибрали одяг та взуття для зустрічі. Опишіть, у чому ви підете.

- восени;
- узимку;
- навесні;
- улітку.

СЛОВНИК

військовослужбовець — katonai szolgálatot teljesítő egyén

промисловий — ipari
стратегічний — stratégiai

§57. Діловий стиль. Оголошення

A hivatalos stílus. Hirdetmény

Оголошення — це коротке текстове повідомлення, яке містить різну інформацію.

Оголошення можуть повідомляти про певні публічні події. Такі оголошення містять:

- заголовок
- дату проведення заходу;
- час та місце проведення заходу;
- його назву.

Зразок

ОГОЛОШЕННЯ

12 квітня 2021 року об 11-й годині в приміщенні Будинку культури відбудеться циркова вистава.

Вартість квитка:

Для дорослих — 100 гривень;

Для дітей — 50 гривень.

Запрошуємо всіх охочих.

Адміністрація

328 Прочитайте оголошення і вкажіть, де їх можна побачити.

		
<p>А. у літаку</p> <p>Б. у магазині</p> <p>В. на вокзалі</p>	<p>А. у бібліотеці</p> <p>Б. у банку</p> <p>В. у музеї</p>	<p>А. у транспорті</p> <p>Б. у театрі</p> <p>В. у парку</p>

329 Прочитайте оголошення. Виберіть варіант відповіді, який означає, що ви зрозуміли написане.

ОГОЛОШЕННЯ

5 вересня (у неділю) о 12 годині відбудеться піша екскурсія по місту Береговому. Місце збору туристичної групи — площа Л. Кошута біля Будинку культури.

Вартість квитка:

для дорослих — 150 гривень; для дітей — 70 гривень.
Запрошуємо всіх охочих.

- А** екскурсія буде у вихідний день
- Б** екскурсія буде ввечері
- В** під час екскурсії туристи будуть їздити автобусом

ОГОЛОШЕННЯ!

«Комп'ютерний сервіс» займається ремонтом комп'ютерів та принтерів. Наші працівники приїдуть до вас додому за 15–20 хвилин після вашого дзвінка. Наш сервіс швидкий та зручний.

Телефон: 09-15-48

- А** якщо у вас не працює комп'ютер, ви маєте приїхати у сервіс
- Б** якщо у вас не працює комп'ютер, ви маєте зателефонувати в сервіс і запросити майстра додому
- В** майстер приїде наступного дня після вашого дзвінка

ОГОЛОШЕННЯ!

Міністерство культури та інформаційної політики спільно з ГО «Вікімедіа Україна» розпочинає «Тиждень української мови та літератури у Вікіпедії».

Кампанія розпочинається 9 листопада і триватиме до 16 листопада. Долучитись можуть усі охочі. Для цього потрібно зареєструватися у Вікіпедії та створити чи поліпшити принаймні одну статтю на тему української мови та літератури.

- А** Тиждень української мови триватиме 7 днів
- Б** Тиждень української мови триватиме весь листопад
- В** створити статтю для Вікіпедії у межах Тижня української мови можна до 9 листопада

330 На матеріалі поданих оголошень складіть одне власне: *про відкриття школи сучасних танців, про відкриття студії малювання, про відкриття спортивної секції з карате* тощо.

Запитання для самоконтролю

1. Що означає прикметник? На які питання відповідає?
2. На які розряди за значенням поділяються прикметники?
3. Коли відносні прикметники стають якісними? Наведіть приклади.
4. Якого розряду прикметники можуть мати ступені порівняння?
5. Як творяться прикметники?

Самостійна робота

1. Яка частина мови називається прикметником?
А Це самостійна частина мови, що означає предмет, відповідає на питання хто? що?
Б Це самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета і відповідає на питання який? чий?
В Це частина мови, що вказує на ознаку предмета, але не називає її.
Г Це частина мови, що виражає порядок предметів при лічбі.
2. У прикметника є всі морфологічні ознаки, окрім:
А змінюється за родами   **В** змінюється за відмінками
Б змінюється за числами   **Г** змінюється за особами
3. У котрому рядку всі слова є прикметниками?
А гордий, радісний, радість
Б мамин, татів, сестрин
В совісний, розумний, вишиванка
4. У котрому реченні є прикметник?
А Сьогодні учні відвідали музей.
Б Сьогодні учні відвідали краєзнавчий музей.
В Сьогодні учні відвідали Музей побуту Берегівщини.
5. Прикметники, що позначають ознаки предмета, які можуть виявлятися більшою чи меншою мірою, називаються:
А якісними   **Б** відносними   **В** присвійними
6. У котрому рядку всі слова — відносні прикметники?

- А** гарний, сумний, розумний, щирий
- Б** шкільний, сьогоднішній, прибережний, молочний
- В** дядьків, вовчий, заячий, тітчин
- Г** братів, червоний, смішний, прибудинковий

7. Визначте, у котрому рядку подано правильно утворені форми вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників.

- А** найчіткіший, найбільш талановитий, кращий, глибший
- Б** злющий, гострокриліший, більш солодкий, червоніший
- В** здоровенний, малиновіший, більш червоніший, радісніший.

8. У якому відмінку вжито виділений прикметник?

На широкому письмовому столі лежали книги та зошити.

А називний	Г знахідний
Б родовий	Д орудний
В давальний	Е місцевий

9. У котрому рядку всі прикметники належать до твердої групи?

- А** рішучий, дрібний, незабутня
- Б** довга, високе, близькі
- В** веселий, пахуче, торішній

10. У котрому рядку всі прикметники належать до м'якої групи?

- А** зелений, червоний, синій
- Б** вечірній, сьогоднішній, дружній
- В** вовчий, холодний, вранішнє

11. У котрому словосполученні виділене слово вжите у прямому значенні?

А <i>колюча</i> троянда	В <i>колюча</i> правда
Б <i>колюче</i> слово	Г <i>колючий</i> погляд

12. Яким членом речення є виділене слово?

У місті побудували багатоповерховий супермаркет.

А підмет	Г означення
Б присудок	Д обставина
В додаток	

Числівник

§58. Числівник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль
A számnév mint szófaj. Jelentése, morfológiai vonásai, mondattani szerepe

Числівник — самостійна та змінна частина мови, що називає число, кількість та порядок при лічбі й відповідає на питання *скільки?*, *котрій?* (*котра?*, *котре?*, *котрі?*): *п'ять, шістдесят, сто, перший, десятий, сотий.*

Числівники

- Один, два, обидва, сто, другий, п'ятнадцятий, кілька, кільканадцять, кількадесят та ін.
- Слова **мало**, **багато** + іменник: *мало учнів, багато зошитів*

Не числівники

- **Двійка, трійка та ін., десяток, сотня, чверть, третина, половина** — іменники
- **Одинокий, п'ятирічний, семизначний** — прикметники
- **Двічі, тричі, по-друге, по-п'яте, учетверо** — прислівники
- **Подвоїти, потроїти, розполовинити** — дієслова
- Слова **мало, багато** + дієслово: *багато (прислівник) писати, мало (прислівник) малювати.*

1 000 — тис́яча
2 000 — дві тис́ячі
3 000 — три тис́ячі
4 000 — чоти́ри тис́ячі
5 000 — п'ять тис́яч

6 000 — шість тис́яч
7 000 — сім тис́яч
8 000 — вісім тис́яч
9 000 — дев'ять тис́яч
10 000 — десяти́ть тис́яч

331 Прочитайте народні загадки та відгадайте їх, користуючись довідкою при потребі. Випишіть з речень числівники.

1. Під одним ковпаком сімсот козаків. 2. Мовчить, а сто дурнів навчить. 3. Хто вранці ходить на чотирьох

ногах, удень на двох, а ввечері на трьох? 4. Стоїть при дорозі на одній нозі, хто її зрушить — плакати мусить. 5. Багато рук, нога — одна. 6. Є в кожній особі два красиві озерця. Між ними є гора. Назви їх, дітвора. 7. Сидить баба у сто шуб вдягнута. Хто її роздягає, той сльози проливає. 8. Тисяча овець, а між ними один баранець.

Довідка: Цибуля. Очі. Мак. Людина. Крива. Книжка. Зорі та місяць. Дерево.

332 Запишіть числа словами.

10, 23, 35, 48, 51, 63, 76, 84, 92.

333 Розподіліть слова у дві колонки: числівники та не числівники.

П'ять, десятий, третина, чотирнадцять, потроїти, чверть, двадцять шість, сімка, десяток, сотий, сотня, сто, двійко, десята, тридцять, восьмий, по-сьоме, вдесятеро.

334 Перепишіть задачу та запишіть числа словами.

Оленка та Максим отримали на день народження по 700 грн. Оленка купила джинси за 425 грн, а Максим — кросівки за 550 грн. З решти грошей вони вирішили купити одне одному маленькі подарунки. Скільки грошей витратили разом на себе та на подарунки одне одному?

Морфологічні ознаки числівника

Рід один, одна, одне; другий, друга, друге

Число третій — треті

Відмінки всі, окрім кличного

Синтаксична роль числівника

Підмет: П'ятеро писали контрольну роботу.

Присудок: Олені сім років.

Додаток: Максим купив п'ять шортів.

Означення: Вона загубила кросівки тридцять другого розміру.

Обставина: Тато купив новий спортивний костюм двадцятого вересня.

СЛОВНИК

баранець — bárány
дітвора — gyerekek
овець — juhok

озерце — tavacska
розмір — méret
сльози проливати — sirni

§59. Числівники кількісні та порядкові

Tőszámnevek és sorszámnevek

Розряди числівників за значенням та граматичними ознаками

Кількісні (скільки?)				Порядкові (котрий? контра? контре? котрі?)
Власне кількісні / цілі числа	Дробові	Збірні	Неозначено-кількісні	
П'ять, десять, двісті, тисяча.	Одна друга, п'ять цілих три десятих, півтора.	Семеро, десятеро, обидва.	Багато, мало, кілька, кількадесят, кількясот.	Перший, десятий, сотий, двісті тридцять п'ятий.

Власне кількісні / цілі числа — (Valós számnevek)
 Дробові — (Törtszámnevek)
 Збірні — (Gyűjtőszámnevek)
 Неозначено-кількісні — (Határozatlan mennyiséget kifejező számnevek)

Розряди числівників за будовою

Прості

мають 1 корінь

один, десять, сорок, сто

Складні

мають 2 числівникові основи

одинадцять, п'ятдесят, двісті

Складені

складаються з 2 і більше окремих слів

двадцять три, п'ятсот сорок один

335 Запишіть числа словами та утворіть від них порядкові числівники.

1, 2, 3, 5, 10, 15, 67, 125, 261.

336 Згрупуйте числівники: власне кількісні, дробові, збірні, неозначено-кількісні.

Сім, кількадесят, чотирнадцятеро, одна третя, сто, шестеро, дві треті, півтора, кількясот, шість цілих вісім десятих, вісімнадцятеро, обидва, багато, мільйон, п'ять других, дев'яносто, мало, нуль, дев'ятеро.

337 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/a8DOHYP>

338 Згрупуйте числівники за будовою: прості, складні, складені.

Сорок, сорок два, сімнадцять, нуль, десять, одинадцять, сто, сто тридцять чотири, двісті, триста двадцять шість, дев'яносто, тисяча, двадцять, тридцять сім, дев'ять, п'ятдесят.

339 Прочитайте статтю. Перепишіть текст, вставляючи замість виділених чисел числівники у правильній формі. Скільки всього медалей отримали США?

ОЛІМПАДА – 2022: МЕДАЛЬНИЙ ЗАЛІК ПІСЛЯ 14-ГО ДНЯ ЗМАГАНЬ

Завершилися змагання 14-го дня зимових Олімпійських ігор — 2022 у Пекіні. У п'ятницю, 18 лютого, було розіграно шість комплектів медалей у чотирьох видах спорту. Лідирує в загальному заліку Норвегія, яка оновила рекорд за кількістю виграних золотих медалей на одних зимових Олімпійських іграх. У Пекіні — 2022 норвежці завоювали 15 золотих нагород. Також в активі команди 8 срібних та 11 бронзових. На другій позиції — Німеччина з 10 золотими нагородами, 7 срібними і 5 бронзовими. Трійку лідерів заліку замикають США, в активі яких 8 золотих нагород, 8 срібних і 5 бронзових... Україна з однією срібною медаллю в активі займає 23-тю позицію.

Українська команда на Олімпіаді — 2022

(Стаття з сайту Інформаційного центру УНІАН)

СЛОВНИК

актив — eszköz
завоювали — meghódította
змикає — zárja

лідирує — vezet
оновила — frissítve
позиції — pozíciók

§ 60. Відмінювання кількісних числівників

A tőszámnevek ragozása

Відмінювання власне кількісних числівників можна поділити на типи.

I тип — числівник *один*, який змінюється за родами, числами та відмінками

	Однина			Множина
	Ч. р.	С. р.	Ж. р.	
Н. в.	один	одне (одно)	одна	одні
Р. в.	одного		однієї / одної	одних
Д. в.	одному		одній	одним
З. в.	<i>Н. або Р.</i>	одне, одно	одну	<i>Н. або Р.</i>
О. в.	одним		однією / одною	одними
М. в.	(на) одному (однім)		(на) одній	(на) одних

II тип — числівники *два / дві, три, чотири*

Н. в.	<i>скільки?</i>	два / дві	три	чотири
Р. в.	<i>скільких?</i>	двох	трьох	чотирьох
Д. в.	<i>скільким?</i>	двом	трьом	чотирьом
З. в.	<i>скільки? / скількох?</i>	<i>Н. або Р.</i>	<i>Н. або Р.</i>	<i>Н. або Р.</i>
О. в.	<i>скільким?</i>	двома	трьома	чотирма
М. в.	<i>(на) скількох?</i>	(на) двох	(на) трьох	(на) чотирьох

Числівник **чотири** в орудному відмінку пишеться **БЕЗ** м'якого знака.

III тип — числівники від *п'яти до двадцяти, тридцять*

Н. в.	вісім	шістнадцять	двадцять
Р. в.	восьми / вісьмох	шістнадцяти / шістнадцятьох	двадцяти / двадцятьох
Д. в.	восьми / вісьмом	шістнадцяти / шістнадцятьом	двадцяти / двадцятьом
З. в.	вісім / вісьмох	шістнадцять / шістнадцятьох	двадцять / двадцятьох
О. в.	вісьма / вісьмома	шістнадцятьма / шістнадцятьома	двадцятьма / двадцятьома
М. в.	(на) восьми / вісьмох	(на) шістнадцяти / шістнадцятьох	(на) двадцяти / двадцятьох

Числівники **шість, сім, вісім** під час відмінювання в родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках у паралельних формах мають чергування **о, е з і**.

IV тип — числівники від п'ятдесяти до вісімдесяти
(відмінюються за зразком III типу)

Н. в.	п'ятдесят
Р. в.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д. в.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
З. в.	п'ятдесят, п'ятдесятьох
О. в.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М. в.	(на) п'ятдесяти, п'ятдесятьох

Під час відмінювання числівників **шістдесят, сімдесят, вісімдесят** чергування **о, е з і** не відбувається.

V тип — числівники сорок, дев'яносто, сто

Н. в., З. в.	сорок	дев'яносто	сто
Р. в., Д. в., О. в., М. в.	сорока́	дев'яноста	ста

340 Перепишіть, вставляючи, де потрібно, пропущені літери.

Дв..м, ч..тир..ма, одни.., тр..ма, дво..х, чотир..х, одні..ї,
дв..ма, тр..х, одно..о, на чотир..х, тр..ом.

VI тип — числівники від двохсот до дев'ятисот

У цих складних числівниках відмінюються обидві частини, але паралельну форму має тільки орудний відмінок від п'ятсот до дев'ятисот.

Н. в.	двісті	п'ятсот	сімсот
Р. в.	двохсот	п'ятисот	семисот
Д. в.	двомстам	п'ятистам	семистам
З. в.	двісті	п'ятсот	сімсот
О. в.	двомастами	п'ятьмастами / п'ятьомастами	сьомастами / сімомастами
М. в.	(на) двохстах	(на) п'ятистах	(на) семистах

Під час відмінювання числівників **шістсот, сімсот, вісімсот** в родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках є чергування **о, е з і**.

VII тип — числівники *нуль, тисяча, мільйон, мільярд*

Відмінюються як іменники відповідних відмін, а саме: нуль, мільйон, мільярд — іменники чоловічого роду другої відміни, твердої та м'якої груп, а тисяча — іменник жіночого роду першої відміни мішаної групи.

Н. в.	нуль	тисяча	мільйон
Р. в.	нуля	тисячі	мільйона
Д. в.	нулеві, нулю	тисячі	мільйонові, мільйону
З. в.	нуль	тисячу	мільйон
О. в.	нулем	тисячею	мільйоном
М. в.	на / у нулі	на / у тисячі	на / у мільйоні

У власне кількісних складених числівниках відмінюємо кожне слово за типом відмінювання. При паралельних формах потрібно робити так: **двадцяти п'яти** або **двадцятьох п'ятьох**.

341 Провідмінійте подані числівники.

1. Чотири, п'ять, сімнадцять, сім.
2. 34, 45, 239.

342 Прослухайте текст. Перепишіть його. Напишіть числа словами.

Усього 10 кілометрів від залізничної станції Воловець — і ви біля найбільшого водоспаду в Карпатах. Це водоспад Шипіт. Він народжується з підземного джерела, що має назву «морське око». Шипіт знаходиться на висоті 744 м над рівнем моря, має висоту 14 м, температура води не піднімається вище 8 градусів. Водоспад складається з 5 каскадів, які стають особливо бурхливими та повноводними під час танення снігів та після затяжних дощів. (За інформацією з сайту Телевізійної служби новин)

Водоспад Шипіт,
Карпати

СЛОВНИК

бурхливими — féktelen
водоспад — vízesés
затяжних дощів — elhúzódó
esőzések

каскад — kaszkád
повноводними — teli vízű
підземного джерела — föld-
alatti forrás

§61. Відмінювання порядкових числівників

A sorszámnevek ragozása

На що схоже відмінювання порядкових числівників?
Чому?

	Питання	Однина	
		Ч. р.	С. р.
Н. в.	<i>котрий? котре?</i>	дев'ятий	дев'яте
Р. в.	<i>котрого?</i>	дев'ятого	
Д. в.	<i>котрому?</i>	дев'ятому	
З. в.	<i>котрий? котре? котрого?</i>	Н. або Р.	
О. в.	<i>котрим?</i>	дев'ятим	
М. в.	<i>(на) котрому? / на котрим?</i>	(на) дев'ятому / дев'ятім	

	Питання	Однина (ж. р.)	Питання	Множина
Н. в.	<i>котра?</i>	дев'ята	<i>котрі?</i>	дев'яті
Р. в.	<i>котрої?</i>	дев'ятої	<i>котрих?</i>	дев'ятих
Д. в.	<i>котрій?</i>	дев'ятій	<i>котрим?</i>	дев'ятим
З. в.	<i>котру?</i>	дев'яту	<i>Н. в. / Р. в.</i>	<i>Н. в. / Р. в.</i>
О. в.	<i>котрою?</i>	дев'ятою	<i>котрими?</i>	дев'ятими
М. в.	<i>(на) котрій?</i>	(на) дев'ятій	<i>(на) котрих?</i>	(на) дев'ятих

Порядкові числівники відмінюються як прикметники. У складених порядкових числівниках відмінюємо тільки останнє слово.

З43 Утворіть від кількісних числівників порядкові.

Зразок: 1 — один — перший.

2, 3, 10, 17, 56, 111, 217, 460, 672, 125.

З44 Продовжте прислів'я, використовуючи довідку.

1. Два дурні б'ються, ... 2. ... немає вигоди. 3. Два брехуни ... не скажуть. 4. ... земля не розмерзається. 5. Хто з других кепкує, ... 6. Як одна біда йде, ... 7. Ану вставай, чоловіче, ...

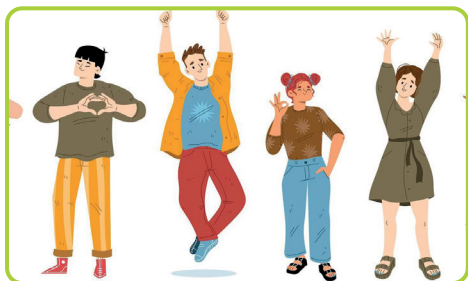
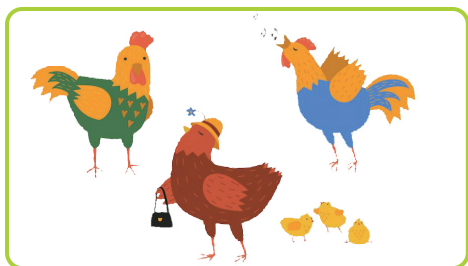
Довідка: з одної ягоди, то й другу за собою веде, третій півень кукуріче, той перший заплаче, до першого грому, а третій дивиться, одної правди.

345 Продовжте речення, використовуючи числівники. Числівники записуйте словами.

1. Я народився / народилася ...
2. Моя сестра / брат народилася / народився ...
3. Я святкую Різдво ...
4. Зимові канікули починаються з ...
5. Літні канікули починаються з ...

346 Прочитайте та переписуйте. На місці пропуску запишіть закінчення порядкового числівника. Значення фразеологізмів перекладіть угорською мовою.

1. Не перш.. день — давно
2. Відкривається друг.. дихання — відчувається прилив нових сил
3. Грати перш.. скрипку — бути головним у чомусь
4. З треті.. півнями — дуже рано
5. П'ят.. колесо до воза — зайвий
6. На сьом.. небі — радісний
7. До сьом.. поту працювати — тяжко
8. Закласти перш.. камінь — починати що-небудь

СЛОВНИК

поту — izzadás

закласти камінь — fektetni le követ

§62. Відмінювання збірних, дробових, неозначено-кількісних числівників

A gyűjtőszámnevek, a törtszámnevek, a határozatlan számnevek ragozása

Збірні числівники відмінюються як власне кількісні числівники.

Н. в.	двоє / обоє	троє	обидва / обидві
Р. в.	двох	трох	обох
Д. в.	двом	тьом	обом
З. в.	<i>Н. або Р.</i>	<i>Н. або Р.</i>	<i>Н. або Р.</i>
О. в.	двома	тьома	обома
М. в.	(на) двох	(на) трох	(на) обох

Неозначено-кількісні числівники **кільканадцять**, **кількадесят** відмінюємо як числівник *п'ять*, **багато** та **кілька** — як числівник *два*.

Н. в.	кільканадцять	багато
Р. в.	кільканадцяти / кільканадцятьох	багатьох
Д. в.	кільканадцяти / кільканадцятьом	багатьом
З. в.	кільканадцять / кільканадцятьох	<i>Н. або Р.</i>
О. в.	кільканадцятьма / кільканадцятьома	багатьма
М. в.	(на) кільканадцяти / кільканадцятьох	(на) багатьох

Дробові числівники відмінюємо за зразком: чисельник — як кількісний, а знаменник — як порядковий.

Числівники півтора, півтори, півтора не відмінюються.

Н. в.	одна третя	три п'яті	п'ять шостих
Р. в.	однієї третьої	трох п'ятих	п'яти шостих
Д. в.	одній третій	тьом п'ятим	п'ятьом шостим
З. в.	одну третю	три п'яті	п'ять шостих
О. в.	однією третьою	тьома п'ятими	п'ятьма шостими
М. в.	(на) одній третій	(на) трох п'ятих	(на) п'яти шостих

347 Прочитайте числівники та запишіть їх словами. Виберіть два числівники та провідмінійте їх.

Зразок: $1\frac{1}{6}$, — одна ціла одна шоста.

$\frac{2}{3}$, $\frac{5}{6}$, $2\frac{3}{9}$, $\frac{7}{8}$, $\frac{4}{5}$, $4\frac{8}{6}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{10}{3}$, $\frac{2}{8}$.

348 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту [learning.ua](https://cutt.ly/V8DOB5p).

<https://cutt.ly/V8DOB5p>

349 Запишіть числа словами як власне кількісні числівники та збірні. Виберіть будь-які два збірні числівники та провідмінійте їх.

Зразок: 2 — два — двоє.

3, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 15, 17, 20, 30.

350 **Гра «Редактор».** Виправте помилки в числівниках та переписіть правильно народні прислів'я.

1. Два сваряться, а винен розумний. 2. Сім воює, а один горює. 3. За двох зайцями поженешся — жодного не впіймаєш. 4. Кінь на четверо — і той спотикається. 5. Знати, як свої п'ятеро пальців. 6. Де два їдять, там і третій наїється. 7. Йди на четверо сторони. 8. Ідеш на день — бери хліба на троє дні. 9. Сім одного не ждуть.

351 Перекладіть текст українською. Числівники запишіть словами.

UKRAJNA FOLYÓI

A Dnyeper Ukrajna legnagyobb, Európa harmadik legnagyobb folyója. Három ország — Ukrajna, Fehéroroszország és Oroszország — területén folyik keresztül. A hossza 2201 km. A Dnyeper ukrajnai szakaszának teljes hossza 1121 km. A Dnyeperen sok vízerőmű épült. A Dnyeszter Ukrajna egyik legbővizűbb folyója. A folyó a Kárpátokban ered, és a Fekete-tengerbe torkollik. A hossza 1363 km. Ukrajna területén körülbelül 500 mellékfolyó ömlik bele. A Déli-Bug a Hmelnickij megye területén ered, és a Fekete-tengerbe torkollik. Nagy folyónak számít a Sziverszkij Donyec és a Duna.

(Из підручника «Географія» для 6 класу)

СЛОВНИК

впадає — torkollik
горює — gyászol

глибоководна — legbővizűbb
притока — mellékfolyó

§63. Правопис числівників. Знак м'якшення на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках
 A számnevek helyesírása. A lágyító jel a számnevek végén és a végződés előtt

Пишемо ь

- У кінці числівників 5, 6, 9–20, 30: *п'ять, шість, одинадцять, п'ятнадцять.*
- У непрямих відмінках у числівниках **три (троє), чотири (четверо)**, як і в числівниках із кінцевим **-ть** (п'ять, шість і т.д.), перед **о** відповідно до вимови: *трьох, чотирьох, п'ятьома. АЛЕ: чотирма.*
- При відмінюванні складних числівників в середині — відповідно до вимови: *п'ятдесятьма (п'ятдесятьома), п'ятьмастами (п'ятьомастами), трьохсот, трьомстам.*
- Числівники **мільйон, мільярд.**

Не пишемо ь

У називному відмінку в середині та в кінці числівників 50–80, 500–900: *шістдесят, вісімдесят, шістсот, сімсот.*

352 Запишіть числа словами.

18, 38, 111, 389, 731, 647, 904, 1276, 1496.

353 Намалюйте в зошиті таблицю. Розподіліть числівники.

Пишемо ь	Не пишемо ь

Вісім.., дванадцят.., двадцят.., п'ятдесят.., п'ятдесят..ма, вісімнадцят.., тр..охсот, вісімсот.., с..омастами, чотир..ом, чотир..ма, шіст..десят, сімдесят..ома, сімдесят.., тридцят.., сімсот.., дев'ят..сот, дев'ят..мастами, п'ят..сот, вісім..десяти.

 354 Знайдіть помилки в числівниках та виправте їх. Виправлені слова запишіть у зошит.

Чотирох, чотирьом, трьох, трома, сімнадцят, тридцять-ма, двадцять, сімдесятьма, п'ятьдесятьма, п'ятьнадцят, дев'ятьма, вісімнадцят, дев'ятьмастами, чотирьохсот, мільйон, кільканадцятьох, кількадесять, восьми, шестисот, кількадесятма, вісім.

 355 Прочитайте текст. Перекладіть його усно. Випишіть з тексту всі числівники словами. Поясніть їх написання з м'яким знаком та без нього.

ПАРАЛІМПІАДА – 2022: УКРАЇНА З ІСТОРИЧНИМИ РЕКОРДАМИ ЗАВЕРШИЛА ІГРИ В ПЕКІНІ

XIII Зимові Паралімпійські ігри в Пекіні добігли до кінця. Збірна України вперше в історії виборола 29 нагород. За загальною кількістю медалей Україна покращила свої показники Сочі — 2014 та Турина — 2006 (по 25). Також ми оновили власний рекорд за кількістю виграного «золота» — 11 медалей найвищої проби в Пекіні здобули українці. До цього найкращими Параіграми за виграним «золотом» для України були Турин — 2006 та Пхьончхан — 2018 (по 7).

На Паралімпіаді — 2022 Україна виграла 11 золотих, 10 срібних та 8 бронзових медалей. У загальному заліку ми посіли друге місце! Також зазначимо, що Паралімпійська збірна України на Іграх у Пекіні вперше в історії виграла медальний залік Паралімпіади в біатлоні.

(Матеріал із сайту Інформаційного центру УНІАН)

СЛОВНИК

медальний залік — éremtáblázat

оновили — frissítették
покращила — javította

§64. Навчальне аудіювання тексту

Szövegértés

356 Прослухайте легенду. Дайте відповіді на запитання до тексту.

ЧОМУ В МОРІ ВОДА СОЛОНА?

Легенда

Багато років тому жили два брати. Молодший — бідний, а старший — багатий. Померли їхні батько й мати. Тоді менший брат став жити ще гірше. Старший брат забрав собі всю батьківську спадщину. Меншому братові не лишилось нічого. Жив він із дружиною у великих злиднях. Якось у молодшого брата не стало чого їсти, і вирішив він піти до старшого, щоб той допоміг йому. Старший брат відмовився допомогти. Тоді менший брат пішов ловити рибу, щоб зварити юшку. Того дня риба не ловилась. Йде він додому з порожніми руками, похнюпивши голову. І раптом бачить — на дорозі лежать жорна. Підняв він ці жорна і поніс додому. А вдома жінка питає:

— Чи добрий був улов? Чи багато риби приніс?

— Ні, жінко, нема риби. От приніс тобі жорна.

Поклав він жорна долі та з досади

Долі — додолю.
Досада — почуття незадоволення, гіркоти, викликане чим-небудь.

і штовхнув їх ногою. А жорна раптом закрутилися і почали молоти. Дивляться, а з-під жорен сіль сиплеться. Мололи вони

все швидше і швидше, солі ставало більше і більше. Зраділи чоловік із жінкою. Потім менший брат став думати, куди подіти сіль і як йому зупинити жорна. Нарешті додумався: перевернув жорна, і лише тоді вони зупинилися. Почав молодший брат молоти сіль і продавати, що давало йому змогу жити в достатку.

Старший брат дізнався про це, прийшов до меншого та й каже:

— Дай, брате, мені в позику жорна.

Дуже не хотілося молодшому братові давати жорна, але віддав. Старший брат приніс додому жорна і штовхнув їх ногою. Жорна почали молоти. Менший брат не встиг розповісти старшому, як вони зупиняються. Жорна мололи-мололи сіль і намололи купу аж до стелі. Стіни затріщали. Злякався старший брат, що розвалиться хата, взяв він жорна і виштовхнув з хати. Вони покотилися з гори прямо в море та й потонули. От і до цього часу на дні моря крутяться жорна та все мелють і мелють сіль.

357 Завдання до тексту.

1. За жанром текст «Чому в морі вода солона?» — це ...

A казка

B міф

B легенда

Г оповідання

2. Скільки було братів у сім'ї?

A 4

B 3

B 5

Г 2

3. Кому з братів лишився спадок?

A першому

B третьому

B другому

Г четвертому

4. Що сталося з меншим братом?

A не стало чого їсти

B не стало хати

B не стало дружини

Г не стало хліба

5. Що хотів зробити з риби менший брат?

A зварити суп

B зварити юшку

B посмажити рибу

Г зварити рибу

6. Що знайшов на дорозі менший брат?

A відро

B жорна

B сітку

Г мішок

7. Що сипалося із жорен?

A цукор

B перець

B борошно

Г сіль

8. Як зупинилися жорна?

A натисли на кнопку

B зупинилися самі

B перевернули жорна

Г зламалися

9. Чому менший брат жив у достатку?

A мололи сіль і продавали

B мололи борошно і продавали

B мололи перець і продавали

Г мололи кукурудзу і продавали

10. Що не встиг сказати менший брат старшому?

A як працюють жорна

B як молоти

B як зупиняються жорна

Г як продавати

11. Що зробив старший брат із жорнами?

A продав на ринку

B зламав жорна

B віддав меншому

Г виштовхнув з хати

12. До якого стилю належить цей текст?

A науковий

B публіцистичний

B художній

Г офіційно-діловий

СЛОВНИК

жорна – malomkő

злиднях – szegénység

похнюпивши голову – fejlet

hajt

спадщину – örökség

юшку – leves

§65. Правопис складених числівників. Написання разом порядкових числівників з *-тисячний*

A tőszámnevek és a sorszámnevek helyesírása

Разом

- Складні кількісні та порядкові числівники: *п'ятнадцять (п'ятнадцятий), двадцять (двадцятий)*.
- Складні порядкові числівники з другою частиною на *-сотий, -тисячний, -мільйонний*: *п'ятисотий, двадцятитисячний, п'ятимільйонний* (перша частина в родовому відмінку).
АЛЕ: *5-сотий, 20-тисячний, 5-мільйонний*.
- На початку складених слів (іменників та прикметників): *трикутник (три + кут), п'ятиповерховий (п'ять + поверх)*

Окремо

- Складені кількісні та порядкові числівники: *чотириста п'ятдесят один (чотириста п'ятдесят перший)*.
- Кількісні та порядкові числівники, до яких входить частина з **половиною**: *дві з половиною, три з половиною тисячі*

358 Перепишіть слова та вкажіть частини, з яких вони складаються.

Зразок: двоповерховий = два + поверх

Двогодинний, п'ятирічний, семикласник, восьмиетапний, п'ятнадцятимісячний, десятиквартирний, двадцятикілограмовий, двадцятип'ятивідсотковий, сорокатижневий.

359 Перепишіть текст та виправте помилки, де треба, у написанні числівників.

За останнім переписом двітисячі першого року чисельність наявного населення України становила сороквісім

мільонів чотириста п'ятдесят сімтисяч осіб; на перше січня двітисячі вісімнадцятого, за оцінкою Державної служби статистики України, — сорокдва мільйони чотиристати-сяч осіб (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь) (*матеріал із Енциклопедії історії України*).

360 Запишіть словами роки народження відомих людей. Скажіть усно за зразком.

Зразок: Ірина Жиленко народилася тисяча дев'ятсот сорок першого року.

Галина Крук,
1984

Ярослав Грицак,
1960

Ірина Цілик,
1982

Жан Беленюк,
1991

Дар'я Білодід,
2000

Еліна Світоліна,
1994

СЛОВНИК

наявного — meglévő
перепис — népszámlálás, ösz-
szeírás

тимчасово окупованої
території — ideiglenesen meg-
szállt terület
чисельність — számszerűség

§66. Уживання числівників з іменниками

A számnév és a főnév használata

Правила

Числівник один (одна, одне), **одні** узгоджуються з іменником в одному числі та відмінку

← один підручник (ч. р.),
одна книга (ж. р.),
одне море (с. р.), одні
ручки (мн.)

Числівники два (обидва), **три**, **чотири** вживаються з іменниками в називному відмінку множини

← два зошити, два моря,
дві книги, чотири океани

Числівники п'ять і більше вживаються з іменниками в родовому відмінку множини

← п'ять учнів, двадцять книг,
п'ятнадцять дітей

Уживання дробових числівників з іменниками

немішані дроби уживаються з іменниками в родовому відмінку однини

← три п'яті книги, одна п'ята книга,
дві треті площі

півтора (ч. р., с. р.), **півтори** (ж. р.) узгоджують з іменником у родовому відмінку однини

← півтора апельсина, півтора моря,
півтори книги

у мішаних дробах (з половиною, з чвертю) іменник узгоджують з цілою частиною числівника

← два з половиною кілометри,
десять з чвертю літрів

півтораста (150) узгоджують з іменником у родовому відмінку множини

← півтора́ста учнів,
півтора́ста лікарів

Збірні числівники вживаються з іменниками чоловічого та середнього роду в родовому відмінку множини. Іменники жіночого роду зі збірними числівниками не вживаються.

← четверо учнів, десятеро дверей, троє ножиць, сім дівчат
(не семеро дівчат), три квітки (не троє квіток), **але: обидві жінки**

Складений числівник вживається з іменником у тому відмінку та числі, якого вимагає останнє слово.

← двадцять два зошити, тридцять одній учениці, сорок п'ять книг

361 Прочитайте по черзі речення, правильно узгодивши числівник з іменником.

1. 700 (дитина) навчаються в моїй школі. 2. В одному столітті 100 (рік). 3. В одній годині 60 (секунда). 4. 7 (країна) межують з Україною. 5. Дніпро, Південний Буг та Дністер — це 3 (річка) з найдовшою протяжністю в Україні.

362 Запишіть дробові числівники, правильно узгоджуючи з іменниками.

$\frac{1}{2}$ (день), $\frac{3}{5}$ (місяць), 10,5 (речення), $\frac{3}{4}$ (хвилина), 150 (школяр), 1,5 (година), $3\frac{1}{4}$ (метр), 5,5 (відсоток), $\frac{1}{3}$ (річка).

363 Правильно узгодьте збірні та складені числівники.

Сорок одна (учениця), десятеро (хлопець), двадцять один (учень), двадцять сім (оцінка), п'ятдесят вісім (сторінка), дванадцяттеро (двері), сто двадцять три (питання), шестеро (окуляри), сімсот десять (школяр), двадцять два (клас).

364 Прослухайте текст. Прочитайте текст та выпишіть числівники з іменниками. Зверніть увагу на їх поєднання та поясніть.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ

«Червона книга України» — основний документ, в якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних і таких, що знаходяться під загрозою зникнення, видів тварин і рослин. Перша Червона книга, присвячена українській флорі та фауні, була видана у 1980 році. Вона містила опис 85 видів (підвидів) тварин: 29 видів ссавців, 28 — птахів, 6 — плазунів, 4 — земноводних, 18 — комах і 151 вид вищих рослин. Друге видання нараховувало 382 види тваринного та 541 вид рослинного світу. У 2009 році вийшло третє видання Червоної книги України. Кількість видів рослин у третьому порівняно з другим виданням збільшилась на 285 видів, а у другому порівняно з першим — на 390 (матеріал із сайту Інформаційного агентства УНІАН).

СЛОВНИК

плазуни — hüllők
 протяжність — hossz
 під загрозою зникнення —
 eltűnés veszélye

ссавці — emlősök
 узагальнено — összegezve
 фауна — fauna
 флора — növényvilág

§ 67. Правильне вживання числівників для позначення часу (години)

A számnevek helyes használata az idő megjelölésénél

Година = порядковий числівник (*котра?*)
Хвилина (секунда) = кількісний числівник (*скільки?*)

- 8:00 → восьма (година) ~~вісім годин~~
- 8:10 → восьма (година) десять (хвилин), ~~десять хвилин дев'ятої~~
десять хвилин **по** восьмій, десять хвилин **на** дев'яту
- 8:15 → восьма (година) п'ятнадцять (хвилин), п'ятнадцять хвилин (чверть) **по** восьмій, п'ятнадцять хвилин (чверть) **на** дев'яту
- 8:30 → восьма (година) тридцять (хвилин), ~~пів дев'ятої~~
пів на дев'яту
- 8:45 → **за** п'ятнадцять дев'ята, **за** чверть дев'ята,
чверть **до** дев'ятої ~~без п'ятнадцяти дев'ята~~

365 Намалюйте в зошиті таблицю. Запишіть правильно години.

Години	Котра година?	О котрій годині?
07:30	...	...

09:15; 10:00; 11:45; 12:00; 13:35.

366 Запишіть за годинниками години.

367 Заповніть таблицю. Запишіть словами розклад дзвінків у вашій школі.

Зразок: Перший урок починається о восьмій годині тридцять хвилин і закінчується о дев'ятій годині п'ятнадцять хвилин.

Урок	Починається	Закінчується
1	8:30	9:15

§68-69. Правильне вживання числівників для позначення дат

A számnevek helyes használata a dátum jelölésénél

Для позначення дат використовують порядковий числівник та іменник. У словосполученні порядковий числівник змінюється, а іменник вживається в родовому відмінку однини.

Дати в українській та в угорській мовах записуються по-різному. В українській мові пишеться число, місяць, рік, а в угорській — навпаки.

368 Запишіть назви місяців українською мовою та поставте їх в родовому відмінку.

Зразок: január — січень — січня

Február, március, április, május, június, július, augusztus, szeptember, október, november, december.

369 Намалюйте в зошиті таблицю. Запишіть дати словами.

Дата	Запис словами дати
01.09.2022	Перше вересня дві тисячі двадцять другого року
10.02.2020, 14.10.2023, 24.08.1991, 28.06.1996, 31.05.2021, 28.01.1992, 31.12.2011, 28.02.2020, 26.03.1998.	

370 Запишіть дати свят українською мовою.

Зразок: 01.01. — Новий рік. Першого січня — Новий рік.

28.06. — День Конституції України

24.08. — День Незалежності України

14.11. — День захисників та захисниць України

371 Напишіть про найулюбленіше свято у вашій родині, використовуючи числівники. Зверніть увагу на план.

ПЛАН

1. Моє улюблене свято. (Як називається свято? Коли його святкуєте?)
2. Що готуєте на свято? (Страви, напої, десерти)
3. Які традиції є у вашій родині?

§ 70–71. Розбір числівника як частини мови

A számnevek szófajtani elemzése

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ЧИСЛІВНИКА

- Частина мови.
- Початкова форма (називний відмінок).
- Кількісний (який розряд кількісних) чи порядковий числівник.
- Група за складом (простий, складний чи складений).
- Рід (якщо є), число (якщо є).
- Відмінок.
- Синтаксична роль.

Сто карбованців давали та тільки з кишені не виймали.

ЗРАЗОК РОЗБОРУ

Сто — числівник, початкова форма: сто, власне кількісний, простий, З. в., входить до складу додатка.

372 Перепишіть. Виділені числівники розберіть як частину мови.

1. Де *один* панує, там сотня бідує. 2. Понад *двісті* років тому з'явилося мальовниче село. 3. *Три* учениці розпочали планувати майбутню поїздку. 4. Господарі виставкового павільйону добре підготувалися до прийому більш ніж *дев'яносто* гостей. 5. Петро був *першим* на олімпіаді з української мови.

373 Запишіть коротко свій режим дня в будні.

Години	Дії
О шостій годині	я прокидаюся

374 Напишіть мінітвір на тему «**Мій робочий день**» за планом.

ПЛАН

1. Мій ранок. (О котрій годині ви прокидаєтеся? Скільки часу займають сніданок та водні процедури? О котрій годині ви йдете до школи?)

2. Мій день. (О котрій годині ви повертаєтеся зі школи? Якщо відвідуєте якісь секції, то коли та о котрій годині?)

3. Мій вечір. (О котрій годині ви починаєте робити домашні завдання? О котрій годині ви вечеряєте і починаєте робити водні процедури? О котрій лягаєте спати?)

СЛОВНИК

водні процедури — vízkezelések

секція — szakasz, részleg

§72. Офіційно-діловий стиль. План роботи

A hivatalos stílus. Vázlat készítése

Офіційно-діловий стиль — це стиль мови, який використовують для спілкування в державному, громадському, політичному житті. Ним послуговуються як в усному, так і в писемному мовленні, наприклад під час складання ділових паперів. В офіційно-діловому стилі використовують спеціальні слова та словосполучення.

Основні ознаки офіційно-ділового стилю:

- Точність.
- Стислість.
- Офіційність.
- Конкретність.
- Логічна послідовність.

План роботи — документ, у якому записують перелік робіт, їх обсяг, послідовність та терміни виконання.

Плани роботи бувають різні. За термінами виконання їх поділяють на *перспективні* (розраховані на кілька років), *річні*, *піврічні*, *квартальні*, *плани на місяць*, *тиждень*, *день*.

За будовою плани бувають: *простими* та *складними* (залежно від кількості завдань).

План роботи до Дня української писемності та мови

Назва заходу	Дата проведення	Місце проведення	Відповідальні
Книжкова виставка	08.11.2023	Бібліотека	Бондаренко Іван
Диктант національної єдності	09.11.2023	Актова зала	Гевеші Ольга
Вікторина «Найкращий мовознавець»	10.11.2023	Кабінет літератури	Кордош Єва

375 А. Складіть план роботи до Дня матері.

№	Зміст роботи	Виконавець	Термін виконання	Відмітки про виконання
	...	...	...	...

Б. Дайте відповіді на запитання.

1. Хто затвердив план роботи?
2. Чий цей план роботи?
3. На який період зроблений план роботи?

376 Знайдіть помилки в плані роботи до Дня захисників та захисниць України та виправте їх.

**План роботи 6-А класу
до Дня захисників та захисниць України
(вересень-жовтень 2023)**

№	Зміст роботи	Виконавець	Термін виконання	Відмітки про виконання
1	Підготувати сценарій	26.09.2023–30.09.2023	Іваненко Петро	
	01.10.2023–02.10.2023	Гада Ніколетта	Розподілити ролі для заходу	
3	Петренко Іванна	Підготувати стінгазету	1.10.2023 — 7.10.2023	
4	Прикрасити клас до заходу	12.10.2023	Бакша Фру- жіна Товт Язмін	

377 Випишіть слова та словосполучення, які притаманні діловому стилю мовлення.

Товаришувати, приємна усмішка, згідно з наказом, відповідно до вашого прохання, гарненький, сіромаха, затвердити пропозицію, шановні колеги, погідний ранок, офіційний, заява.

СЛОВНИК

перспективний — távlati, perspektivikus

вікторина — kvíz
квартальний — negyedévenként

Запитання для самоконтролю

1. Що таке числівник?
2. На які питання він відповідає?
3. Наведіть кілька прикладів ситуацій, де використовують числівники.
4. На які питання відповідають порядкові числівники?
5. Як відмінюються складені порядкові числівники?
6. Як відмінюються кількісні числівники?
7. Якими членами речення бувають числівники?

Самостійна робота

1. Яка частина мови називається числівником?

А Це частина мови, яка виражає порядок предметів при лічбі.

Б Це самостійна частина мови, що виражає кількісну ознаку предмета й відповідає на питання який? чий?

В Це самостійна частина мови, яка означає число, кількість та порядок предметів при лічбі й відповідає на питання скільки? котрий?

2. У котрому з поданих речень виділені слова — числівники?

А І калина, віти розпустила. І *три* літа на могилу дівчинка ходила (Т. Шевченко)

Б На обличчі світилися *одні* очі.

В Хлопці розказали *одне одному* про пригоди під час подорожі.

3. У котрому рядку всі слова — числівники?

А п'ятсот, дев'яносто, двадцятка

Б сімсот, мільйон, мільйонер

В шість тисяч, тридцятеро, дванадцять

4. У котрому рядку всі числівники є збірними?

А обидва, півтора, вісімдесят

Б двоє, троє, тридцятеро

В тринадцятеро, п'ять, два

5. У котрому рядку всі числівники є порядковими?

А четверо, п'ятеро, двоє

Б другий, дев'яностий, двісті сорок п'ятий

В шостий, сотий, тисяча один

6. У котрому рядку до складу прислів'їв або фразеологізмів входять числівники?

А Не май сто кіп у полі, май друзів доволі.

Б Попастися на гачок

В Малювати рожевими фарбами

7. У якому відмінку вжито виділений числівник?

У *сімох* няньок дитина без носа (Нар. тв.)

А у називному

Г у знахідному

Б у родовому

Д в орудному

В у давальному

Е у місцевому

8. Доберіть правильний варіант продовження поданого незакінченого речення: *«Як числівник двісті відмінюються також числівники ...»*

А п'ять, три, сорок

Б шістдесят, два, дев'яносто

В триста, чотириста, дев'ятсот

9. Котрі з поданих числівників належать до простих?

А одна ціла і дві треті

Б двадцять сім

В дев'ять

10. Визначте правильні варіанти послідовного заповнення пропусків для кожного речення.

... вітали Андрія ... й дякували за гарний удар по ... на останній хвилині гри.

А троє вболівальниць, Шевченка, воротах

Б три вболівальниці, Шевченко, воротах

В три вболівальниці, Шевченка, воротах

11. Визначте правильний варіант заповнення пропуску.

Я вважаю, що атлети будуть на фінішній прямій ...

А без двадцяти шість

Б о п'ятій сорок

В за двадцять до шостої

12. Визначте, яким членом речення виступають підкреслені слова.

Три дубочки стояли край дороги.

Займенник

§73. Займенник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль
 A névmás mint szófaj. Jelentése, morfológiai vonásai, mondattani szerepe

Займенник — самостійна та змінна частина мови, що вказує на предмети, ознаки або кількість, але не називає їх, і відповідає на питання *хто?*, *що?*, *який?*, *чий?*, *котрий?*, *скільки?*: *я, ми, твій, щось, скільки*. Займенники співвідносяться з іменниками, прикметниками й числівниками.

Морфологічні ознаки займенника

Відмінки всі розряди займенників

Особа, рід, число окремі розряди займенників

Синтаксична роль займенника

Підмет: *Хтось* голосно крикнув.

Присудок: Вчора я була *ніякою*.

Додаток: Петрик прочитав *мені* казку ввечері.

Означення: *Мої* слова були особливими для мами.

Обставина: Людині потрібно залишити щось *після себе самої*.

378 Перепишіть та продовжте прислів'я, використовуючи довідку. Знайдіть та підкресліть займенники.

Довідка: той має його; а хто ледарює — голодний; та хай тобі скаже хтось; буде тобі всюди дорога; той спокійно спати лягає; та нікому косу носити; такий і калач.

1. Який гість, ...
2. Хто чисте сумління має, ...
3. Шануй батька та Бога, ...

4. Я би тобі сказав щось, ...
5. Він би й рад косити, ...
6. Хто працює, той ситий, ...
7. Хто чинить добро, ...

379 Перепишіть, вставляючи займенники з довідки.

1. У ... був поганий настрій через вихідні. 2. ... не хотів переказувати казку «Яйце-райце». 3. ... улюблена народна пісня «Ой у лузі червона калина». 4. Сьогодні вчителька розповідала ... про Запорізьку Січ. 5. ... клас збирається на екскурсію до озера Синевир. 6. На уроці фізичної культури ... грали у футбол. 7. Сьогодні ... треба прочитати казку зі сторінки 45 до 54. 8. ... заспівала пісню «Україна — це ти» на вокальному шоу «Голос країни». 9. ... сталося сьогодні на танцях?

Довідка: що, мені, мене, моя, наш, всі, нам, ніхто, вона.

380 Замініть виділені слова на займенники, які вказані в довідці.

Першою країною, де тюльпани ввели в культуру, швидше за все, була Персія. З Персії *тюльпани* потрапили до Туреччини, де *тюльпани* дуже полюбили султани. Слідом за монархами *тюльпанами* захопилися знатні вельможі. До періоду правління султана Ахмеда III (1703–1730) тюльпани посіли перше місце за кількістю вирощуваних квітів. *Тюльпани* заборонили вивозити і вирощувати за стінами Константинополя. У Туреччині ці квіти називали «лале». На той час було відомо вже більше 300 сортів тюльпанів. (З інтернету).

Довідка: він, їх (2), вони, ними.

§74. Розряди займенників

A névmás fajtái

★ Особові

• *я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони*

★ Питальні

• *хто?, що?, який?, чий?, котрий?, скільки?*

★ Відносні

• *хто, що, який, чий, котрий, скільки*

★ Присвійні

• *мій, свій, твій, його, її, наш, ваш, їхній*

★ Означальні

• *весь, всякий, кожний, самі́й, сам, інший*

★ Зворотний

• *себе*

★ Неозначені

• *щось, хто-небудь, десь, деякий, казна-що*

★ Заперечні

• *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий, жоден*

★ Вказівні

• *той, цей, такий, стільки, оцей, сей*

38 | Установіть відповідність між займенниками та їх розрядами.

Розряди займенників

1. Присвійні
2. Питальні
3. Особові
4. Означальні
8. Неозначені
6. Зворотний
7. Заперечні
8. Вказівні
9. Відносні

Займенники

- А Ніхто, ніякий, ніщо.
- Б Що, котрий, скільки.
- В Той, цей, стільки.
- Г Мій, твій, наш.
- Д Сам, інший, всякий.
- Е Десь, будь-який, деякий.
- Є Себе
- Ж Хто?, чий?, який?
- З Ми, ви, вони.

382 Перепишіть текст, використовуючи необхідні займенники з довідки. Зверніть увагу на розряд займенника, який вказаний у дужках.

Колись був у Києві (неозначений займенник) князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали (особовий займенник) дань: давали або молодого парубка, або дівчину. Ото прийшла черга вже й до дочки (означальний займенник) князя. (Заперечний займенник) робить, коли давали городяни, треба і (особовий займенник) давати. Послав князь (присвійний займенник) дочку в дань змієві. А дочка була (вказівний займенник) хороша. То змії (особовий займенник) й полюбив.

От (особовий займенник) до (особовий займенник) **прилестилась** (народна казка «Кирило Кожум'яка»).

Прилеститись —
добитися чиеїсь
довіри.

Довідка: нічого, самого, її, свою, вона, якийсь, така, йому (2 рази), нього.

383 Перепишіть прислів'я, використовуючи необхідні займенники з довідки. Зверніть увагу на розряд займенника, який вказаний у дужках.

1. Лихого любити — (зворотний займенник) губити.
2. Не замітай чужої хати, дивися, чи (присвійний займенник) заметена.
3. Без здоров'я (заперечний займенник) людині не миле.
5. (Присвійний займенник) хата скраю — нічого не знаю.
6. Якби сліпий очі мав, то (особовий займенник) би усе знав.
7. Мудрим (заперечний займенник) не вродився, а навчився.

Довідка: хто, твоя, ніхто, себе, ніщо, моя, він.

384 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/z8DHL1n>

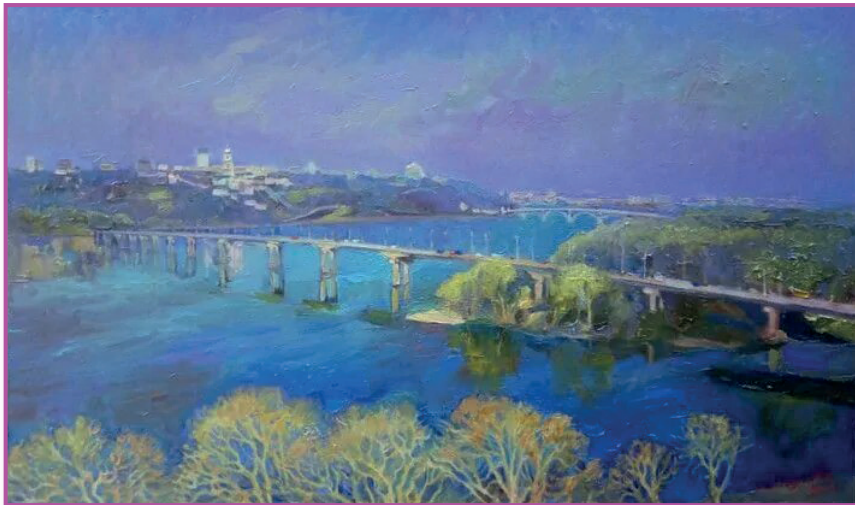

385 Прочитайте уривок вірша Івана Малковича. Знайдіть займенники. До якого розряду вони належать?

ПОНАД ДНІПРО ГУДЕ МЕТРО

(уривок)

Тепер тебе питаю я,
 мій хлопчику чудовий:
 чи гостра шабелька твоя,
 чи коник твій готовий,
 щоб захистити ліс від сліз,
 і рідну нашу річку,
 і те подвір'я, де ти зріс,
 і зайчика, й лисичку?..
 Ну що ж: я бачу, ти — козак,
 ти — серденько хоробре.
 Ти підростеш, твій коник — теж,
 і все в нас буде добре.
 А поки — спатоньки лягай:
 вже рибка засинає,
 і сині сни старий Дніпро
 на хвилях колихає.

Дарія Добрякова «Міст над Дніпром». Джерело — Kyiv Gallery

СЛОВНИК

прилеститись — hízelegni

дань — adó (a régi időkben)

§ 75–76. Творення заперечних та неозначених займенників. Неозначені займенники. Заперечні займенники

A tagadó és a határozatlan névmások képzése. A határozatlan névmás. A tagadó névmás

Заперечні займенники заперечують присутність особи, наявність предмета, його ознак чи кількості: *ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки*.

Неозначені займенники вказують на невизначені особи, предмети, їхні ознаки, кількість: *казна-хто, абичий, будь-кого*.

Заперечні займенники

- утворюються від питальних доданням префікса **ні-**: ні+хто, ні+що;
- заперечні займенники з **ні-** пишуться разом;
- якщо між префіксом та займенником стоїть прийменник, всі три слова пишуться окремо: *ні до кого, ні на чому, ні в якому*.

Неозначені займенники

- утворюються від питальних за допомогою префіксів **аби-**, **де-**, **казна-**, **хтозна-**, **будь-** та суфіксів **-сь**, **-небудь**: *абищо, будь-хто, казна-ким, хтозна-чим, хтось, щось, якийсь*;
- з частками **аби-**, **де-**, **-сь** пишуться **разом**: *аби який, декотрі, когось*;
- з частками **будь-**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-** пишуться **через дефіс**: *будь-який, хто-небудь, казна-що, хтозна-чим*;
- якщо між часткою та займенником стоїть прийменник, то всі три слова пишуться окремо: *аби на кому, де з ким, казна з чим, хтозна у кого, будь про кого*.

386 Прочитайте займенники. Назвіть по черзі, яким способом вони утворені.

Будь-кому, абиде, будь в кого, котрийсь, аніякому, бозна-скільки, кому-небудь, будь на кому, чим-небудь, хтозна при якому, абиякій, комусь, аніякому, де в якому, котрийсь, дечому, бозна-якому, будь у кого, хтозна з ким, абичому, анічий.

387 Утворіть всі види неозначених займенників за зразком.

Зразок: Кому — кому-небудь, будь-кому.

Котрий, що, хто, яка, чому, чий, чого.

388 Спишіть, розкриваючи дужки.

Ні(кого), ні(з)ким, ні(який), ні(в)кого, ні(з)яким, ні(котрий), ні(з)котрим, ні(що), ні(з)чим, ні(при)кому, ні(якої), ні(на)чому, ні(на)якій, ні(котрому), ні(з)котрею, ні(за)чим, ні(чим).

389 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/g8DH2FV>

390 Запишіть займенники в три колонки, залежно від написання: 1 — разом, 2 — окремо, 3 — через дефіс.

Ні(хто), ні(який), ні(до)кого, ні(що), ні(на)чому, ні(в)якому, казна(хто), аби(чий), будь(кого), аби(що), будь(хто), ні(чому), казна(ким), хтозна(чим), хто(сь), який(сь), аби(який), де(котрі), будь(який), хто(небудь), казна(що), казна(з)чим, що(сь), аби(на)кому, де(з)ким, хтозна(у)кого, будь(про)кого, ні(кого).

391 Прочитайте прислів'я та приказки. Спишіть, розкриваючи дужки.

1. Балакун, мов дірява бочка, ні(чого) в собі не задержить.
2. В морі тому води багато, що її ні(хто) не п'є.
3. Не карай, боже, ні(чим), як другом лихим.
4. Своїх багато, а як прийдеться топиться, то ні(за)кого ухопиться.
5. Ні(чого) дзеркало винить, коли пика погана.

§ 77–78. Відмінювання займенників. Особові та зворотний займенники. Питальні та відносні займенники

A névmások ragozása. A személyes és a visszaható névmás. A kérdő és a vonatkozó névmás

	Однина			
	1-ша особа	2-га особа	3-тя особа	
Н. в.	я	ти	він / воно	вона
Р. в.	мене́ (до мене)	тебе́ (до тебе)	його́ (до нього)	її́ (до неї)
Д. в.	мене́	тобі́	йому́	їй
З. в.	мене́ (на мене)	тебе́ (на тебе)	його́ (на нього)	її́ (на неї)
О. в.	мною	тобою	ним	нею
М. в.	(на) мені́	(на) тобі́	(на) ньому́ (нім)	(на) ній

	Множина		
	1-ша особа	2-га особа	3-тя особа
Н. в.	ми	ви	вони
Р. в.	нас	вас	їх (до них)
Д. в.	нам	вам	їм
З. в.	нас	вас	їх (на них)
О. в.	нами	вами	ними
М. в.	(на) нас	(на) вас	(на) них

Н. в.	–
Р. в.	себе
Д. в.	собі
З. в.	себе
О. в.	собою
М. в.	(на) собі

392 Перепишіть, на місці пропуску впишіть відповідні особові займенники (або їх варіанти).

- Сьогодні (у кого?) був поганий настрій.
- (Кому?) не подобається грати на скрипці.
- Чи потрібно (кому?) допомогти з домашньою роботою?
- На уроці інформатики (хто?) складали таблиці за допомогою програми.
- (Кого?) не було сьогодні у школі весь день.
- Керівники шукали (кого?) для проєкту.
- Сьогодні (на кому?) була дуже гарна сукня.

	Однина		Множина
	Чоловічий рід / середній рід	Жіночий рід	
Н. в.	чий / чие	чия	чії
Р. в.	чийого	чиейі	чіїх
Д. в.	чийому, чиему	чийій	чіїм
З. в.	<i>Н. в. або Р. в.</i> / чие	чю	<i>Н. в. або Р. в.</i>
О. в.	чийім	чиейю	чийіми
М. в.	(на) чийому, (на) чиему, (на) чийім	(на) чийій	(на) чийіх

Н. в.	хто	що	скільки
Р. в.	кого	чого	скількиох
Д. в.	кому	чому	скількиом
З. в.	кого	що, чого	<i>Н. в. або Р. в.</i>
О. в.	ким	чим	скількиом
М. в.	(на) кому	(на) чому	(на) скількиох

Займенники **який, котрий** відмінюємо як прикметники твердої групи.

393 Складіть і запишіть по 2 речення із займенниками **хто, який**, так щоб в першому випадку займенники були питальними, а в другому – відносними.

394 Прочитайте текст. Випишіть займенники, визначте їхній відмінок.

На щастя, у нас дуже родюча земля, тож рослин завжди в нас було багацько і, залежно від сезону, вони завжди були різні. Королевою овочів була білокачанна капуста. Важко сказати, коли саме вона з'явилася на наших городах, та відомо, що квасити її почали ще в 9 столітті (*Із книги Марії Сердюк «Смачна історія України», видавництва «Моя книжкова полиця»*).

395 Намалюйте в зошиті таблицю. Доповніть її питальними та відносними займенниками.

	Однина			Множина
	Чоловічий рід / середній рід	Жіночий рід	Середній рід	
Н. в.	котрий	...	яка	...
Р. в.	...	якого	...	котрих
Д. в.	котрому	...	якій	котрим
Зн. в.	...	яке	яку	...
Ор. в.	котрим	...	...	котрими
М. в.	...	(на) якому	...	...

§ 79. Присвійні, вказівні, означальні займенники

A birtokos, a mutató és az általános névmás

	Однина		Множина
	чоловічий рід / середній рід	жіночий рід	
Н. в.	мій / моє	моя	мої
Р. в.	мого	моєї	моїх
Д. в.	моєму	моїй	моїм
З. в.	<i>Н. в. або Р. в. / моє</i>	мою	<i>Н. в. або Р. в.</i>
О. в.	моїм	моєю	моїми
М. в.	(на) моєму, моїм	(на) моїй	(на) моїх

Так само відмінюємо займенники **твій, свій; наш, ваш** (як прикметники твердої групи); **їхній** (як прикметники м'якої). При іменникові особові займенники **його, її, їх** в родовому відмінку набувають значення присвійних (*чий? чия? чий?*), такі займенники не змінюються: *його портфель, її ручка, їх серце*.

	Однина		Множина
	чоловічий рід / середній рід	жіночий рід	
Н. в.	той / те	та	ті
Р. в.	того	тієї (тої)	тих
Д. в.	тому	тій	тим
З. в.	<i>Н. в. або Р. в. / те</i>	ту	<i>Н. в. або Р. в.</i>
О. в.	тим	тією (тою)	тими
М. в.	(на) тому, тім	(на) тій	(на) тих

Вказівні займенники **такий, той (отой)** змінюються за родами, числами й відмінками як прикметники твердої групи. Займенники **цей, (оцей), сей** змінюються за родами, числами й відмінками як прикметники м'якої групи в однині та як прикметники твердої групи — у множині. Займенник **стільки** змінюється лише за відмінками як числівник **два**.

 396 Провідмініайте присвійні займенники з іменниками.

Зразок: моя мама, моєї мами, моїй мамі, мою маму, моєю мамою, на моїй мамі.

1. Ваша школа. 2. Твій клас. 3. Їхні олівці.

397 Прочитайте фразеологізми. Визначте займенники, вкажіть рід, число та відмінок.

1. Зарубати собі на носі (запам'ятати). 2. Щоб твоєї ноги тут не було! (щоб більше не приходив). 3. З себе вискакувати (дуже старатися). 4. Знати як свої п'ять пальців (добре знати). 5. Нашого полку прибуло (нас стало більше). 6. Не твій клопіт (не стосується тебе). 7. Мати свою голову на плечах (думати самостійно). 8. У нього сім п'ятниць на тиждень (часто змінює свою думку).

 398 Складіть речення з поданими словами, запишіть їх. Визначте рід, число, відмінок займенників.

Цієї книги, цього уроку, ці відповіді, тими словами, такою дитиною, з тими віршами, те поле.

	Однина		Множина
	чоловічий рід / середній рід	жіночий рід	
Н. в.	весь (увесь, ввесь) / все (усе)	вся (уся)	всі (усі)
Р. в.	всього (усього)	всієї (усієї)	всіх (усіх)
Д. в.	всьому (усьому)	всій (усій)	всім (усім)
З. в.	Н. в. або Р. в. / все	всю (усю)	Н. в. або Р. в.
О. в.	всім (усім)	всією (усією)	всіма (усіма)
М. в.	(на) всьому (усьому), (на) всім (усім)	(на) всій (усій)	(на) всіх (усіх)

Займенники кожен (кожний), всякий, всілякий, сам і самий відмінюємо як прикметники твердої групи

 399 Прочитайте речення та переписіть їх. У виділених займенниках вкажіть рід, число та відмінок.

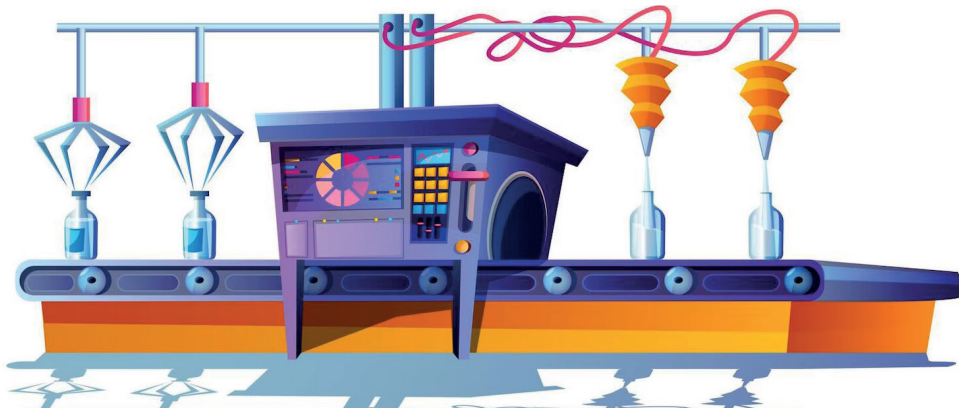
1. Такий він був тихий, звичайний, до *кожного* привітний (*Марко Вовчок*). 2. Він згадав, як в сій *самій* хатині з ним була його *ненька* рідненька (*Леся Українка*). 3. У хаті у мене

ставлять *такі* квітки: ірис, фіалки, фрезія, гвоздики... (*Михайло Коцюбинський*). 4. Звуки теж бувають *всякі* — тільки треба вміти їх слухати (*Юрій Смолич*). 5. Пливи, пливи, мій віночку, до *самого* моря (*Леся Українка*).

400 Прочитайте текст. Випишіть займенники, вкажіть, до якого розряду вони належать.

Люди завжди вірили в цілющу силу природної мінеральної води. Спочатку вони лише купалися в ній. Потім почали її пити. Незабаром хіміки винайшли штучну мінеральну воду, додавши до неї вуглекислий газ, який змушував воду виділяти бульбашки. У Сполучених Штатах цей напій називали содовою водою (сода також виділяє бульбашки). Потім з'явилася содова вода зі смаковими добавками, яку продавали у спеціальних кіосках.

У 1886 році Джон Пембертон зі США створив напій, який в наш час є найпопулярнішим у світі, — кока-колу. Перші її рецепти містили кофеїн (з горіхів вічнозеленої рослини кола, що росте в Західній Африці) та деякі речовини з листя какао. Незабаром з'явилися інші компанії з виготовлення коли, які пропонували свої версії напою. (*Із книги «Як виготовляють звичайні речі», Білл і Джим Славіни, видавництво «КМ-БУКС»*)

СЛОВНИК

вуглекислий газ — szén-dioxid
кофеїн — koffein
содова — szóda

цілющий — gyógyító
фрезія — frézia

§80. Заперечні та неозначені займенники

A tagadó és a határozatlan névmás

У заперечних та неозначених займенниках відмінюється лише основна частина як питально-відносні займенники, а частка залишається незмінною.

Н. в.	ніхто	хтозна-який
Р. в.	нікого	хтозна-якого
Д. в.	нікому	хтозна-якому
З. в.	нікого	хтозна-який / хтозна-якого
О. в.	ніким	хтозна-яким
М. в.	ні на кому	хтозна на якому

401 Провідмініайте займенники, які вказані в таблиці.

Н. в.	...	казна-яка	будь-хто	...
Р. в.	нічого	...	...	ніякого
Д. в.	...	казна-якій	будь-кому	...
З. в.	...	казна-яку	...	ніяке
О. в.	нічим	...	...	...
М. в.	...	...	будь на кому	ні на якому

402 Прочитайте текст та перекладіть його українською мовою. Знайдіть у ньому займенники, визначте їх розряди.

Vannak könyvek, melyeket «ki lehet olvasni.» Ha valaki végére ért egy szórakoztató úti regénynek, nyomban kihajítja a vonatablakon. Többé nincs rá szüksége. Mindent tud, amit akart belőle tudni. Oldalai ilyenkor annyira üresek számára, mintha szeme a szó szoros értelmében kiszívta, elfakította volna a fekete sorait, s csak a fehér papír maradt volna meg, mely nem közöl többé semmiféle újat. De némely könyv csakugyan kiolvashatatlan. Különösen az igaz versek olyanok. Ezekbe jobban beleolvassuk magunkat. Mennél inkább ismerkedünk velük, annál titokzatosabbak. Már tudjuk őket fejből is, de minden alkalommal, hogy elének kerülnek, új fényben ragyognak föl. Elolvassuk ezerszer, s legközelebb, ezeregyedszer, az Ezeregyéjszaka tündéri varázsát árasztják. (Kosztolányi Dezső: A kiolvashatatlan vers — részlet)

Mi lehet ennek az oka? Nyilván az, hogy nem szövegükben van a tartalom, hanem mögötte. Ezért nem „fognak el” sohasem.

§81. Правопис займенників. Написання прийменників із займенниками

A névmások helyesírása

Прийменники з займенниками завжди пишемо окремо: *зі мною, у тебе, будь у кого, казна з ким*. Якщо між часткою та займенником є прийменник, то всі слова пишемо окремо: *ні до чого, аби в кого, де з чим*.

403 Перекладіть, запишіть український варіант займенника разом з прийменником.

Hozzám, hozzánk, hozzád, hozzá, velem, velünk, veled, vele, tőlem, tőled, öntől, nekem, neked, neki, önnek.

404 Перепишіть речення, поставивши займенник у правильній формі.

1. Українці завжди шанобливо ставилися до творчих досягнень світової культури, вмiли вчитися в інших народiв i щедро дiлитися з (вони) своїми надбаннями (*з енциклопедiї*). 2. Пантелеймон Куліш склав i видав у (своя) друкарні «Граматику» рiдної української мови (*з енциклопедiї*). 3. Хай щастя, друже, не найшов ти, — Але нащо тужить за (воно)? (*Максим Рильський*). 4. За стародавніми уявленнями, вітер віддiлив небо від землі, відтоді він тримає на (себе) небо, не даючи (він) знову злитися із землею й розчавити створений світ (*за Аллою Ковтун*). 5. Перший свій вірш Леся написала, коли (вона) було лише дев'ять років (*за Серафимою Криган*).

405 Дайте відповіді на запитання, використовуючи займенники з довідки.

1. З ким ти ходила в парк вчора?
2. Якими олівцями ти малюєш?
3. Який фiльм ти хотiла подивитися сьогодні?
4. З ким ти хочеш робити газету?
5. У кого був поганий настрiй?
6. Від кого залежить твiй настрiй?

Довідка: цими, будь-який, з нею, ні від кого, де в кого, будь з ким.

§82-83. *Н* в особових займенниках 3-ї особи після прийменників

Az 3. személyű személyes névmások *Н* -el való helyesírása

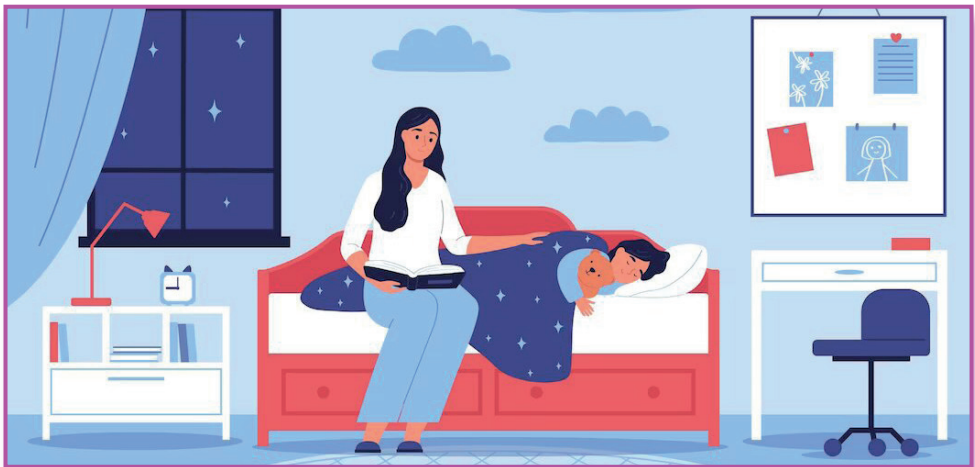
Форми займенника третьої особи (він, вона, воно, вони) після прийменників уживаємо з приставним *н*: *до нього, на неї, з них*. Орудний відмінок має форму з *н* і без прийменника: *ним, нею, ними*.

406 Прослухайте уривок з твору «Лелія» Лесі Українки. Випишіть з тексту всі займенники 3-ї особи та поясніть їх написання.

Мама заслонила свічку великою книжкою, щоб світло не падало Павлусеві в очі, поцілувала Павлуся, мовивши «добраніч», а сама сіла на крісло біля його ліжка з шиттям в руках і ждала, поки він засне. Але Павлусь не спав, він дивився, як мама шие.

Далі Павлусь почав знову дивитись на ту ясну смужку, що падала з вікна. І от здалося йому, що смужка та затремтіла, почала темніти, мовби хто заслонив її тінню. Павлусь підвівся трохи, глянув, — коли бачить, аж проти нього стоїть якась постать, немов людська. Він спершу злякався трохи, потім же бачить, що то щось зовсім не страшне, — таке маленьке, немов якась дівчинка мале-

сенька; от він і нічого, перестав боятися. Дивиться на ту дівчинку, а вона така гарнесенька. В рученятах у дівчинки довге стебло, квітка білої лелії, і пахне вона на всю хату. Павлусь глянув на дівчинку і зараз якось пізнав, що це цариця Лелія, — а він же так хотів її побачити.

407 Прочитайте прислів'я. Поставте займенники, що в дужках, у відповідній формі.

1. У (він) руки на всі штуки.
2. Усяк правду знає, та не всяк про (вона) дбає.
3. Не такий страшний чорт, як (він) малюють.
4. Інший очима по книжці водить, а розум у (він) стороною ходить.
5. Книга корисна, коли (вона) читають.
6. Син мій, а розум в (він) свій.
7. Книги не люблять, коли їх шанують, а люблять, коли (вони) читають.
8. Сьогодні ти смієшся з (він), а завтра — він з тебе.
9. Риба ще в річці, а він до (вона) петрушку кришить.
10. Ти (він) про діло, а він тобі про козу білу.

408 Складіть речення з поданими займенниками. Поясніть різницю в написанні займенників: *його, у нього, йому, з ним, її, у неї, їй, з нею*.

Зразок: Їм потрібна допомога з домашньою роботою.

У них мало часу на підготовку до свята. Вчителька проведе виховний захід з ними.

§84-85. Написання неозначених і заперечних займенників. Правопис неозначених займенників. Правопис заперечних займенників

A határozatlan névmások helyesírása.

A tagadó névmások helyesírása

Неозначені займенники

Пишемо разом

займенники, утворені за допомогою часток
аби-, ані-, де-, -сь

← *якийсь, абикому, аніхто, децю*

Пишемо через дефіс

займенники, утворені за допомогою часток
будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-, бозна-

← *будь-що, чий-будь, який-небудь, казна-хто, хтозна-чому, бозна-хто*

Якщо між займенником і часткою є прийменник, то всі слова пишемо **окремо**.

← *аби в кого, де в чому, будь при кому, хтозна в кого, казна з ким, будь на чому*

Заперечні займенники

Пишемо разом

займенники, утворені за допомогою частки
ні-

← *ніхто, нічим, ніякий, нікого, нікотрий, ніщо, нічому*

Пишемо через дефіс

займенники, біля яких є прийменник

← *ні з чим, ні в кого, ні при кому, ні від кого*

409 Прочитайте займенники. Поясніть їх написання. Утворіть нові займенники за зразком.

Зразок: декого — де в кого.

Дечому, деким, абикого, абиякому.

Ні з чим, ні на якому, ні в кого, ні при чому.

Будь-ким, хтозна-яким, бозна-кого, казна-чого.

Нікотрій, нікому, ніякій, ніким.

Ч10 Перекладіть займенники українською мовою.

Senki, semmilyen, valamilyen, valakit, valakivel, bárki, bármilyen, senkié, senkivel, bárkivel, senkinek, valamit, senkit, senkin, valakin, bárkinél, valakiknek, valaki, semmilyenek, senkié.

Ч11 Спишіть, розкриваючи дужки. Зверніть увагу на написання займенників.

Ні(якому), де(з)ким, чого(сь), аби(кого), аби(з)ким, ні(до) чого, ні(кому), ні(котрому), де(якої), де(з)чим, кого(небудь), хтозна(яким), бозна(з)ким, будь(чого), будь(у)кого, що(небудь), хтозна(котра), хтозна(з)котрою, де(якою), ні(якій), ні(з)ким, який(сь), де(що).

Ч12 Розіграйте діалог «**Мої улюблені заняття**». Пропуски заповніть запитаннями чи відповідями з довідки. Знайдіть займенники, визначте їхній розряд.

— ...

— Я йду в музичну школу.

— ...

— Так, я граю на скрипці. А ти вмієш грати на якомусь музичному інструменті?

— ... Але мені дуже подобається гітара.

— Ти не думала ходити в музичну школу, щоб навчитися грати на гітарі?

— ... Я сама не хочу.

— Чи не хочеш зі мною ходити? Може, спробуєш?

— ...

Довідка: Ні, я не граю на жодному музичному інструменті. Ти граєш на якомусь музичному інструменті? Думала, але ні з ким. Куди ти йдеш? Можливо, я подумаю.

§86. Розбір займенника як частини мови

A névmás szófajtani elemzése

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ЗАЙМЕННИКА

- Частина мови.
- Початкова форма (називний відмінок).
- Розряд займенника.
- Рід (якщо є), число (якщо є).
- Відмінок.
- Синтаксична роль.

ЗРАЗОК РОЗБОРУ

Тієї — займенник, поч. форма — та, вказівний займенник, ж. р., одн., Р. в., означення.

*Від тієї ночі брат
не був щасливий.*

Ч13 Перепишіть речення. Виділені займенники розберіть як частину мови.

1. Людей питай, а *свій* розум май. 2. *Хто* мовчить, той трьох навчить. 3. *Ніхто* не знає, коли щастя піймає. 4. Вивели *його* на чисту воду. 5. *Хто* себе надміру любить, той друзів не має. 6. *Усі* хочуть уміти, та не всі — вчитися. 7. *Свого* горба ніхто не бачить. (*Нар. творчість*)

Ч14 Прочитайте текст. Випишіть займенники. Позначте їхній відмінок та особу, де можливо.

З давніх-давен, із покоління у покоління в моїй родині любили дивитися на зорі. В одній і тій самій сукупності зірок мої пращури бачили різне: хтось — ведмедицю, а хтось — **ківш**. Мені ж вони схожі на смартфон, який

Ківш — посудина з ручкою для зачерпування води.

увімкнули заряджатися, або джойстик від приставки. Хоч би що, усі в моїй родині у захваті від космосу. Навіть пліткують, що прабабуся моєї прапра-

бабці, Агафія, допомагала самому Галілео Галілею майструвати його перший телескоп.

Мій тато — вчений-астрофізик, і він спостерігає за планетами у небі, які знаходяться далеко-далеко. Коли я із сестрою Соломкою трохи нечемні, він лякає нас, що відправить на планету Венеру. А там майже завжди 400 градусів спеки і не ростуть кавуни. Спеку ще можна стерпіти, але як прожити без кавунів? *(Із книги Кирила Безкорвайного «Моя подруга з темної матерії», «Видавництво Старого Лева»)*

Ілюстрації Дар'ї Скрибченко з книги «Моя подруга з темної матерії», «Видавництво Старого Лева»

 Ч15 Прочитайте речення, визначте займенники. Один займенник на вибір розберіть як частину мови.

1. Через вікно мені видно селище, через двері — море (*Юрій Збанацький*). 2. Наш народ має право пишатися своїми богатырями (*Олесь Гончар*). 3. Хлопець переміг себе й усміхнувся (*Олесь Донченко*). 4. Добрий товар хвалити не треба, він хвалить себе сам (*Народна творчість*).

СЛОВНИК

астрофізик — asztrofizikus
ківш — merítőkanál
пліткувати — pletykálni

сукупність — összegzés
телескоп — távcső

§87. Написання твору-роздуму про вчинки людей на основі власних спостережень

Érvelő szöveg írása az emberek cselekedeteiről saját megfigyelések alapján

Ч16 Прочитайте текст.

ВАЖКО БУТИ ЛЮДИНОЮ

Діти поверталися з лісу. Вони сьогодні ходили в далекий похід. Шлях додому пролягав через невеликий хутірець, що лежав у долині за кілька кілометрів до села. Втомлені, знесилені діти ледве дійшли до хутірця. Зайшли в крайню хату, попросили води. З хати вийшла жінка, за нею вибіг маленький хлопчик. Жінка витягла з колодязя води, поставила на стіл серед двору, а сама пішла до хати. Діти напилися, відпочили на траві. Де й узялися сили. Відійшли на кілометр від хутірця, Марійка тут і згадала:

— А ми ж не подякували жінці за воду.

Діти зупинилися. Справді, забули подякувати.

— Що ж... — каже Роман. — Це не велика біда. Жінка вже й забула, мабуть. Хіба варто повертатися через таку дрібницю?

— Варто, — наполягає Марійка. — Хіба тобі самому не соромно перед собою, Романе?

Роман усміхнувся. Видно, що йому не соромно.

— Ви як хочете, — каже Марійка, — а я повернуся й подякую...

— Чому? Скажи, чи ж обов'язково це робити? — питає Роман. — Адже ми так потомилися.

— Бо ми люди.

Вона рушила до хутірця. За нею пішли всі. Роман постояв хвилинку й, зітхнувши, теж поплівся за гуртом.

— Важко бути людиною, — сказав він. *(Василь Сухомлинський)*

Ч17 Дайте відповіді на запитання.

1. Де відбуваються події?

2. Хто є головними героями твору?
3. Що зробили діти?
4. Чи пошкодували про свій вчинок?
5. Який висновок зробив Роман?

Ч18 Складіть план до тексту.

Ч19 Прочитайте наступні поради щодо написання твору-роздуму про вчинки людей.

- Визначити героїв майбутнього твору.
- Скласти перелік вчинків героїв.
- Потрібно проаналізувати вчинки героїв. Чи правильно вони вчинили?
- Зробіть висновок. Висловіть власне ставлення до вчинку.
- Порадьте, як потрібно правильно робити.

Ч20 Напишіть твір-роздум про вчинок однокласників / однокласниць (сусідів, друзів або знайомих), який ви запам'ятали. Твір потрібно завершити висновком, який би починався наступним чином: *«На мою думку, цей вчинок ..., тому що ... Я вважаю, що вчинок ..., тому що ...»*.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке займенник?
2. Які займенники ви знаєте?
3. Яку функцію займенник може виконувати в реченні?
4. Скільки є розрядів займенників? Назвіть їх.
5. Який розряд займенника не має називного відмінка? Назвіть його та провідміняйте.
6. Поясніть особливості написання заперечних займенників. Наведіть приклади займенників.
7. Провідміняйте займенники *хто, ти, себе, ніякий*.
8. Розберіть за будовою виділений займенник у реченні: *Хто себе надміру любить, той друзів не має (Народна творчість)*.

Дієслово

§ 88. Дієслово як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль
 Az ige mint szófaj. Jelentése, morfológiai vonásai, mondattani szerepe

Дієслово — самостійна частина мови, що означає дію або стан предмета й відповідає на питання *що робити? що зробити?* Наприклад, *писати, сказати, подякувати*.

Дієслова мають такі граматичні категорії: *час* (минулий, теперішній, майбутній), *число* (однина, множина), *особу, рід* (у минулому часі чоловічий, жіночий, середній), *дієвідміни* (I та II), *вид* (доконаний, недоконаний), *спосіб* (дійсний, умовний, наказовий), *перехідність або неперехідність*.

У реченні дієслово найчастіше виступає **присудком**, рідше — іншим членом речення.

Ми любимо наш рідний край.

Язиком плескати — не ціпом махати.

Батьки веліли Оксанці добре (що?) вчитися.

Уміння (яке?) слухати не дається людині від народження, цього потрібно навчатися упродовж життя.

Після школи учні пішли (куди?) подивитися виставу.

Ч 21 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/N8Djd3r>

Ч 22 Переробіть текст так, щоб уникнути іменників на **-ння**, замінивши їх дієсловами.

Уявіть собі, що б було, якби люди не дбали про природу. Виникне забруднення повітря, стане важким дихання. Люди почнуть хворіти. Річки й озера зазнають обміління.

Відбудеться руйнування верхнього родючого шару ґрунту. і неможливим буде вирощування хліба.

Ось чому всі ми повинні проявляти дбайливе ставлення до природи, до її багатств. (Із підручника)

Ч23 Гра «Що? Де?». Подивіться на малюнок. Скажіть, де, на якій полиці що лежить чи стоїть.

Зразок: На верхній полиці лежать сендвіч, виноград, полуниця.

Ч24 Визначте синтаксичну роль виділених дієслів.

1. Стомилися хлопці — присіли *спочити* (Платон Воронько). 2. Виходить, і камінь має силу *сколихнути* і дитинство, і юність і *нагадати* сьогоднішні слова матері (Михайло Стельмах). 3. *Натомлені* села вечеряти сіли під грушами, вишнями і небесами (Микола Вінграновський). 4. Я була малою горда, — щоб *не плакати*, я *сміялась* (Леся Українка). 5. *Мачати* до Барвінка — то означало забратися в такі нетрі, де й розвернутися важко (Володимир Рутківський).

Ч25 Гра «Хто більше?». До поданих дієслів знайдіть якомога більше іменників, які можуть виконати цю дію.

Зразок: Шумить — вода, комп'ютер, пиросос, пральна машина.

§89. **Форми дієслова** Az igealakok

В українській мові дієслово має п'ять основних форм

426 Робота в парах. Один/одна виписує словосполучення з дієприкметником, а інший/інша — з дієприслівником.

Написаний твір, розповівши історію, відпочиваючи в Карпатах, запланована зустріч, написавши вірш, вимитий посуд, читаючи книжку, розбите вікно, куплені продукти, стоячи на вулиці.

427 Прочитайте речення. Випишіть дієслова у дві колонки: 1 — неозначена форма, 2 — особова форма.

1. Ми сіли за стіл. 2. Скоро починаються канікули. 3. Нам важко писати. 4. Ми любимо збирати гриби. 5. Важко самостійно навчитися плавати. 6. Завтра напишуть диктант. 7. Ми любимо співати пісні. 8. Я навчилася готувати борщ. 9. Він навчився майструвати. 10. Він повернувся з плавання. 11. Плавати добре всім. 12. Діти намалювали голуба.

428 Замініть словосполучення одним словом. Складіть з ними речення. Скажіть, як це буде угорською.

Зразок: дати оцінку — оцінювати

Їсти вечерю, накласти штраф, мати бажання, проводити експеримент, надати допомогу.

429 А. Прочитайте та поясніть народні прислів'я. Випишіть дієслова, вкажіть їхню форму.

- Хочеться їсти, та не хочеться лізти.
- Тільки пить та гулять, а до діла руки болять.
- Пішла по масло, та й у печі погасло.
- Пішов провідать, та й зостався обідать.
- Їхав на обід, але й вечері не застав.
- Сидить надувається, три дні в чоботи взувається.
- Під лежачий камінь вода не тече.
- Пізня пташка очі продира, а рання уже носик витира.
- Хто пізно встає, у того швидко хліба не стає.
- Гультяйство губить хазяйство.

Б. Скажіть, наскільки важливим є, на вашу думку, справедливий розподіл обов'язків членів сім'ї.

(Із посібника «Родинні фінанси» Ткаченко Н. та ін.)

430 Прочитайте текст, перепишіть його. Підкресліть дієслова в особовій формі.

Бабуся Софія обрала собі складну й надзвичайно важливу професію. Вона — сурдоперекладач. Так трапляється, що деякі люди народжуються з фізичними вадами. Вони або не чують мови, або не можуть розмовляти, тому спілкуються між собою та з іншими людьми по-особливному — мовою жестів. Але не всі

люди розуміють цю мову. Для цього й існують сурдоперекладачі. Бабуся працює на телебаченні. (Із книги Алли Гутніченко «Незвичайні професії», «Видавництво Старого Лева»)

СЛОВНИК

гультяйство — semmittevés
 мова жестів — jelnyelv
 надуватися — felfújódni
 продирати очі — megdörzsölni a szemét

сурдоперекладач — jelnyelvi tolmács
 фізичні вади — testi fogyatékoságok

§90-91. Неозначена та особова форми дієслова

A főnévi igenév és a személyes ige

Неозначена форма дієслова (інфінітив) — це початкова незмінна форма дієслова, яка називає дію або стан предмета, відповідає на питання *що робити? що зробити?* Вона закінчується на **-ти** (рідше на **-ть**, переважно в художньому стилі). Наприклад, *любити, читати*.

Перед суфіксом **-ти-** можуть бути суфікси **-и-**, **-а-**, **-ну-**, **-ува-** (**-юва-**), а після суфікса **-ти-** може стояти постфікс **-ся** (**-сь**), наприклад, *сміятися*.

Дієслова, у яких можна визначити особу та які виражають відношення дії до мовця, називаються **особовими** (*я пишу, ти пишеш, вони пишуть*).

Ч31 Від поданих дієслів утворіть початкову форму, порівняйте їх.

Ходить, чекаємо, сидить, біжу, кажуть, дивиться, подаю, замовляє, їмо.

Ч32 Перепишіть, вставляючи пропущені літери. До поданих дієслів доберіть антоніми з довідки. Поясніть свій вибір.

ро..починати, ..ігритися, ..багатіти, пр..нести, пр..їхати, ..казати, ..гасити.

Довідка: закінчувати, поїхати, змерзнути, розпалити, збідніти, промовчати, віднести

Ч33 Прослухайте уривок з пісні **Зоряни Лісевич «Що я не люблю робити»** з каналу **«З любов'ю до дітей»**.

Люблю собі гойдатися
На гойдалці, на гойдалці.
Та не люблю гойдатися
Із кулькою в руці...
Люблю собі побігати
Прудкіше за автомобіль.
Та не люблю я бігати,

<https://cutt.ly/z8DJmNp>

Коли на носі джміль.
 Люблю читати книжку я
 Про космос і про зореліт.
 Та не люблю читати я,
 Коли на спині кіт.

А ще люблю пекти пиріг,
 Пекти, надівши фартушок.
 Та не люблю пекти пиріг,
 Сховавшись у мішок.
 Люблю щодня кататися
 На роликах, на роликах.
 Та не люблю врізатися
 У дерево — бабах!
 ***

Люблю собі із друзями
 Зустрітись, побалакати.
 Та не люблю балакати
 Із жабами. А ти?

 434 Випишіть із пісні дієслова. Напишіть, що ви любите та не любите робити.

 435 Із дієслів неозначеної форми утворіть особову форму. Речення запишіть.

1. Ми (працювати) вдома. 2. Учора Лариса (гуляти) в парку. 3. Мої сусіди (жити) у великому будинку. 4. Йосип цілий тиждень (хворіти). 5. Учні (виграти) поїздки в Буковель. 6. Картини (висіти) на стіні. 7. Давид вже кілька років (займатися) хокеєм.

Василь Курилик «На санчатах у хай парку». Джерело — «Esthete газета»

СЛОВНИК

гойдалка — hinta

зореліт — úrrepüló, úrhajó

§92. Дієприкметник і дієприслівник. Безособові форми на **-но, -то**

A melléknévi- és a határozói igenév

Дієприкметник — це форма дієслова, яка має ознаки дієслова і прикметника, відповідає на питання *який? яка? яке? які?* Наприклад, *складений*.

Дієприслівник — незмінна форма дієслова, яка називає додаткову дію, що вказує на спосіб, час, причину й мету дії. Відповідає на питання *що роблячи? що зробивши?* Наприклад, *складаючи, склавши*.

Безособові форми на **-но, -то** —

це незмінювані форми дієслова. Вони називають дію, виконану невідомою або неназваною людиною. Такі форми утворюються від пасивних дієприкметників за допомогою суфікса **-о-**

→ *прочитаний — прочитано,
прожитий — прожито*

У реченнях з дієсловами на **-но, -то** підмета немає, тому ці форми не вказують на особу.

→ *Траву скошено.
Віри прочитано.*

Ч36 Випишіть слова в дві колонки: 1 — дієприкметники, 2 — дієприслівники.

З'явившись, знеболювальний, переписуючи, збудований, нерозказаний, зваривши, змінивши, ведучий, згрупований, літаючи, створивши, мислячий, тьмяніючи, зсунений, зварений, умитий, відірваний, люблячий, створений.

Дієприкметники з закінченнями **-ачий, -ячий, -учий, -ючий** невластиві українській мові. Їх варто замінити: *хвилюючий — зворушливий; діючий — чинний; зволожуючий — зволожувальний* тощо.

Ч37 Замініть дієприкметники дієслівними формами на **-но, -то**.

1. Земля підготовлена до садіння картоплі.
2. У нас найкраще збережені сімейні традиції.
3. Поблизу побудований дитячий садок.
4. Сукня обшита бісером та квітами.
5. У кімнаті радіо вимкнуте.

§93. Доконаний і недоконаний вид дієслова

A befejezett és befejezetlen igemód

Дієслова можуть бути *доконаного* й *недоконаного* виду. Дієслова *недоконаного* виду означають незавершену дію й відповідають на питання *що робити?* Наприклад, *малювати, читати*.

Дієслова *доконаного* виду означають завершену дію й відповідають на питання *що зробити?* Наприклад, *намалювати, прочитати*.

Дієслова доконаного й недоконаного виду здебільшого складають видові пари — це одне й те саме дієслово з двома граматичними ознаками — доконаного й недоконаного виду.

Видові пари утворюються:

★ за допомогою префіксів *в-, з-(с-, зі-), за-, на-, по-, при-, про-, до-*

→ *робити — зробити, вітати — привітати*

★ за допомогою суфіксів *-а-, -ува-, -и-, -ну-, -ва-*

→ *забороняти — заборонити, стукати — стукнути*

★ за допомогою чергування звуків

→ *перевозити — перевезти, пригощати — пригостити*

★ за допомогою наголосу

→ *винісати — вінести*

Лише невелику групу становлять дієслова, вид яких розрізняють лише за лексичним значенням: *ловити — піймати, брати — взяти, шукати — знайти*.

Деякі дієслова вживаються у формі одного виду, тобто **не мають видової пари**:

★ бувають тільки недоконаного виду (*нерезультативні дії*)

→ *існувати, заважати, коштувати, сподіватися*

★ бувають тільки доконаного виду (*результативні дії*)

→ *завітати, заборгувати, розговоритися, насидітися*

438 Прочитайте усмішку. Знайдіть дієслова та визначте їх вид.

Учитель розповідає про щастя:

— Кожен із вас повинен зробити щось таке, що робить людей щасливими. Можливо, хтось може навести приклад?

— Учора я побував у гостях у бабусі. Вона була дуже щаслива, коли я пішов, — похвалився Микола.

439 Дайте відповідь на запитання за зразком. Визначте вид дієслів.

Зразок: Чому Марта не рахує гроші? — Тому що вона вже порахувала.

— Чому не робиш завдання?

— Чому Петро не вчить вірш?

— Чому Ірина не пише вправу?

— Чому учні не читають твір?

— Чому ти не дивишся фільм?

440 Перепишіть речення. Уставте дієслово потрібного виду.

1. Сьогодні мій сусід довго ... траву. Коли він її ..., почав падати дощ. (*скосити — косити*)

2. Учні цілий урок ... завдання, але не могли ... правильно. (*розв'язувати — розв'язати*)

3. Друзі на ютубі побачили, як танцювати хіп-хоп. Вирішили ... рухи. Стільки разів ... їх, що навчилися танцювати. (*повторювати — повторити*)

4. Чілла ... повість впродовж тижня, а я ... за три дні. (*читати — прочитати*)

441 Утворіть дієслова доконаного виду. Запишіть за зразком.

Зразок: Оксана *пише* вірші. Вона вже *написала* двадцять поезій.

1. Зазвичай тато готує обід, але сьогодні ... мама.
 2. Наша вчителька щодня питає правило, а сьогодні ... тільки нові слова.
 3. Степан щодня бере в їдальні тільки м'ясо з картоплею, а сьогодні він ... ще й бульйон.
 4. Ми зазвичай купуємо продукти в магазині, а вчора ... на ринку.
 5. Я часто телефоную бабусі та дідусеві, але сьогодні забув ...
 6. Олена ніколи не спізнюється на урок, але сьогодні довго спала і ...

§94. Перехідні й неперехідні дієслова (оглядово)

Az átható és nem átható ige

Перехідні дієслова означають дію, спрямовану на певний предмет. Іменник або займенник біля таких дієслів стоїть у *знахідному відмінку без прийменника*: *читати (що?) казку, дивитися (що?) фільм*. Перехідні дієслова можуть вимагати *родового відмінка*, якщо йдеться про частину від цілого або щось заперечується: *принести (чого?) води, не посадили (чого?) квітів*.

Неперехідні дієслова означають стан або дію, яка не стосується будь-якого предмета: *плавати (де?) в річці, покласти (куди?) на стіл*. Неperехідні дієслова не вимагають форми знахідного відмінка без прийменника.

Дієслова на **-ся (-сь)** належать до неперехідних: *Купатися у ванні*.

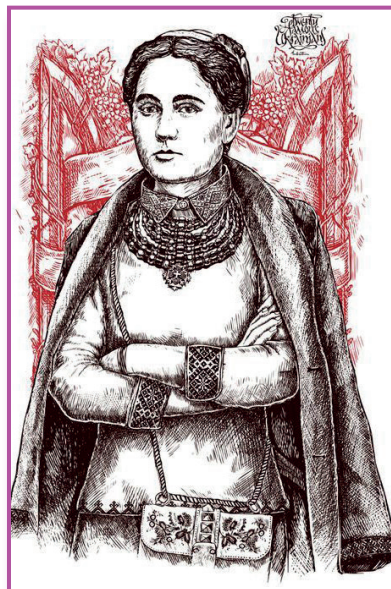

Ч42 Прослухайте текст. Випишіть перехідні та неперехідні дієслова.

Вона була однією з перших жінок в українській літературі, які писали під псевдонімами, — і точно першою, хто видавала свої твори під чоловічим іменем.

Обравши ім'я та прізвище Марко Вовчок, письменниця Марія Вілінська могла не обмежувати свою прозу зацікавленнями панночок XIX сторіччя, а висловлюватися про все, що було для неї важливим і цікавим.

Чому вона обрала саме це ім'я — невідомо. Хтось вважає його похідним від імені її пер-

Марко Вовчок

шого чоловіка, дослідника народної культури; хтось вказує на село Вовчок, де вона була, назване на честь козацького старшини Марка Вовчка. А може, Марії просто сподобалось муркотливе звучання коротких слів, які легко запам'ятати. Надихнув її приклад знаної французької письменниці Жорж Санд, яка теж — на тридцять років раніше — не зважала на чужі уявлення про те, що та як мусить робити жінка, і прославилася прозою, виданою під чоловічим іменем. (Дана Пінчевська для книги «Це зробила вона», видавництво «Видавництво»)

Ч43 Перепишіть словосполучення у дві колонки: з перехідним дієсловом і неперехідним. Поставте до них запитання.

Стоїть на полиці, купили піцу, любимо цукерки, зустрітися з другом, світити лампою, пекти пироги, записати слова, їсти в їдальні, розказати вірш, працювати з батьком, гуляти в парку, не маю словника.

Ч44 Перепишіть, вставляючи з дужок слова у відповідній формі. Визначте, які дієслова перехідні, а які неперехідні.

1. Він має (кав'ярня).
2. Сумка лежала (під, стіл).
3. Він любить (Софія)
4. Сестра не п'є (чай) без лимона.
5. Автобус стояв (біля, заправка)
6. Олег стоїть (перед, будинок).
7. Мама знайшла (серед, книги) гроші.
8. Марина пішла (у, магазин).
9. Ганна купила (сіль, манна, капуста).
10. Ми їли (смажена та варена картопля, котлети)
11. Бабуся купила (хліб).
12. Дідусь купив (газета, книжка, словник).
13. Учора мій товариш отримав новий телефон (від, брат).

СЛОВНИК

козацький старшина — kozák
tiszthelletes

муркотливий — doromboló
псевдонім — álnév

§95. Час дієслова. Минулий час

Az ige ideje. A múlt idő

В українській мові, як і в угорській, є **три форми часу**: *минулий, теперішній і майбутній*.

Дієслова **минулого часу** означають дію, яка відбулась раніше, до моменту мовлення. Наприклад, *з'їли борщ*.

Дієслова **теперішнього часу** означають дію, яка відбувається: *їмо піцу*.

Дієслова **майбутнього часу** означають дію, яка відбуватиметься: *їстимемо тістечко*.

Ч45 Прослухайте уривок з пісні **Анни Кривутої «Телефон» з каналу «З любов'ю до дітей»**. Знайдіть дієслова, поставте до них запитання та визначте час.

ТЕЛЕФОН

Мені подарували телефон
І загубили спокій всі і сон!
Я всім підряд тепер телефоную,
Відео знімаю, фотографую!

Забув я про уроки вже давно,
Не ходжу на футбол і у кіно.
Я месенджери друзям надсилаю
І, звісно, вже нікуди не поспішаю!

Сьогодні день народження,
Але ніхто не прийде, ні, ніхто!
Мене по телефону привітали
І замість подарунків
Смайлик надіслали!

Сумую я і плачу в самоті...
Стоїть смачненький тортик на столі...
І я вже починаю розуміти,
Що друзів телефон не може замінити!

<https://cutt.ly/X8DJ1A5>

Дієслова минуло часу змінюються за *числами*, а в однині — і за *родами* (*писав, писала, писало*). За особами дієслова минулого часу не змінюються.

Число й рід у дієсловах минулого часу розрізняють за закінченнями:

Однина			Множина
Чоловічий	Жіночий	Середній	
слухав	слухала	слухало	слухали

Форми дієслів минулого часу творяться від основи інфінітива за допомогою суфіксів **-в-**: *сказав*; **-л-**: *казала*; *казало*.

Якщо основа інфінітива закінчується на приголосний, то дієслова у формі чоловічого роду минулого часу утворюються без суфікса **-в-**: *бігти* — *біг* (*бігла, бігло, бігли*).

446 Перепишіть речення. Замініть теперішній час на минулий.

1. Увечері сусід гуляє із собакою в парку. 2. Автобус зупиняється на всіх зупинках. 3. Діти пишуть повідомлення друзям. 4. Учителі купують квитки на виставу в театрі.

447 Гра «Хто швидше». Утворіть від наведених слів усі форми минулого часу. Напишіть з ними речення.

Говорити, перемагати, чистити, думати, класти, брати.

448 Прочитайте речення, вставляючи на місці пропуску дієслово *йти* в минулому часі.

1. Учора я ... у гості до своєї бабусі. 2. Куди Степан ... у середу з батьком? 3. У п'ятницю діти з вчителем ... на екскурсію. 4. Ти не знаєш, з ким Оксана вчора ... до школи? 5. Я бачила Степана позавчора, він ... гуляти в парк. 6. Марія ... в перукарню. 7. Матвій і Христина ... в кінотеатр.

449 Утворіть діалоги за зразком.

Зразок: Адріана — зима — тут — літо — Туреччина.

— Де була Адріана взимку?

— Взимку вона була тут, а влітку — в Туреччині.

1. брат — літо — Німеччина — осінь — Польща 2. подруга — весна — Америка — літо — Африка 3. сестра — осінь — школа — літо — Італія. 4. ми — літо — море — зима — термальний басейн.

§96. Теперішній час дієслів

Az ige jelen ideje

Теперішній час означає дію, що відбувається в момент мовлення: *сидимо, читаємо*.

Дієслова теперішнього часу змінюються за *числами* та *особами*, творяться від основи теперішнього часу за допомогою особових закінчень.

Писати		Стояти
пишу	я	стою
пишеш	ти	стоїш
пише	він, вона, воно	стоїть
пишемо	ми	стоїмо
пишете	ви	стоїте
пишуть	вони	стоять

Ці закінчення називаються **особовими закінченнями**.

Дієслова **дати**, **їсти**, **розповісти** відмінюються за окремим зразком

Число	Особа	Початкова форма дієслів		
		дати	їсти	розповісти
Однина	1	дам	їм	розповім
	2	даси	їси	розповіси
	3	дасть	їсть	розповість
Множина	1	дамо	їмо	розповімо
	2	дасте	їсте	розповісте
	3	дадуть	їдять	розповідають

450 Перепишіть речення. Підкресліть дієслова, визначте їх особу та число.

1. Часто голосно говоримо.
2. У п'ятницю йду в басейн.
3. Влітку співають птахи.
4. Поїхали в Угорщину.

5. Сьогодні напишете текст? 6. Я знаю, у який ресторан ходить Петро.

451 Уставте слово *їсти* у правильній формі.

- Що ти ...?
- Я ... шоколад.
- А він що ...? Теж шоколад?
- Ні, він його не любить. Він вже ... бісквіт.
- Ви не ... ці солодощі?
- Ми не ... солодощів.

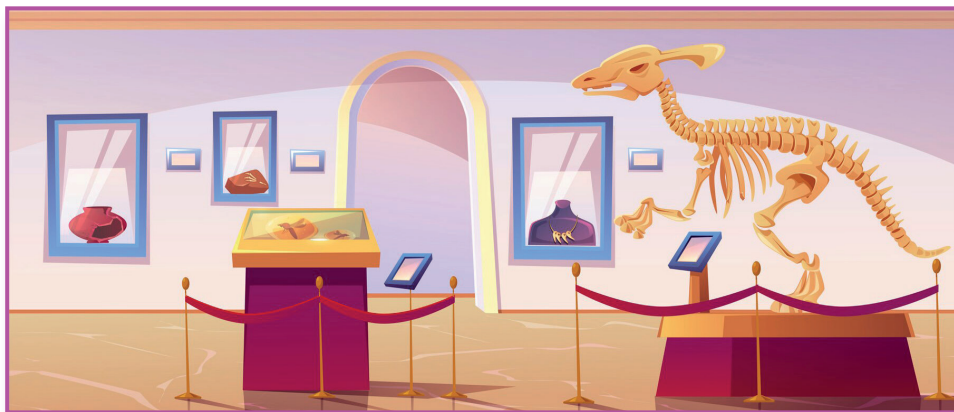

452 Запишіть дієслово *боліти* у правильній формі.

1. У мене ... нога. 2. У тебе ... вухо. 3. У Вікторії ... шлунок. 4. Що у неї ...? 5. У нього ... очі. 6. У нас ... руки.

453 Прочитайте мінідіалоги. На місці пропуску вставте слово *йти* в потрібній формі.

1. — Куди ... Іван та Лідія?
— Іван ... додому, а Лідія ... в магазин.
2. — Ти не ... з нами в парк?
— Ні, не ..., бо багато роботи.
3. — Ви куди ...?
— Я ... в музей.

454 Перепишіть, вставляючи слово *хотіти* в потрібній формі.

1. Мої брати ... гратися. 2. Ви ... обідати? 3. Він ... новий телефон. 4. Уже пізно, діти ... спати. 5. Вона ... побачити світ.

§97. Майбутній час дієслів

Az ige jövő ideje

Дієслова майбутнього часу означають дію, яка відбудеться після моменту мовлення: *буду співати, йтиму.*

Дієслова майбутнього часу можуть бути доконаного та недоконаного виду: *писатиму — напишу.*

Є три форми майбутнього часу:

Проста доконаного виду: *зробимо.*

Складна недоконаного виду: *ходитимуть.*

Складена недоконаного виду: *буду слухати.*

Дієслова майбутнього часу змінюються за *особами* й *числами*.

Проста форма

Префікс + особова форма дієслова

Особа	Займенник	Однина	Займенник	Множина
1	я	напиш <u>у</u>	ми	напише <u>мо</u>
2	ти	напиш <u>еш</u>	ви	напише <u>те</u>
3	він, вона, воно	напише	вони	напиш <u>уть</u>

Складна форма

Інфінітив + -м-

Особа	Займенник	Однина	Займенник	Множина
1	я	писатим <u>у</u>	ми	писатиме <u>мо</u>
2	ти	писатиме <u>ш</u>	ви	писатиме <u>те</u>
3	він, вона, воно	писатиме	вони	писатим <u>уть</u>

Складена форма

Особові форми дієслова бути + інфінітив

Особа	Займенник	Однина	Займен.	Множина
1	я	буду	ми	буде <u>мо</u>
2	ти	буде <u>ш</u>	пишати	буде <u>те</u>
3	він, вона, воно	буде	вони	буду <u>ть</u>

455 Прочитайте мінідіалоги. Складіть власні.

1. — Оксано, ти підеш зі мною в басейн?
— Звичайно. Я плаватиму довго.
2. — Сину, коли ти надішлеш електронні листи нашим родичам в Угорщину?
— Я завтра буду надсилати.

456 Прочитайте речення. Визначте вид, особу й число дієслів.

1. Сподіваюся, батьки швидко повернуться з поїздки.
2. Думаю, скоро потрібно буде друкувати наступну частину книги.
3. Наступного року режисер зніме байопік.
4. Влітку прочитаю запропоновані вчителем книги.
5. Ми займатимемось волонтерством на канікулах.

Байопік — біографічний фільм.

457 Напишіть речення в майбутньому часі.

Зразок: Петро вивчає історію. Петро буде вивчати історію.

1. Олена працює дизайнеркою.
2. Зараз Ярослав слухає українські пісні.
4. Учні на перерві їдять яблука.
5. Я іду в магазин.

458 Дайте відповіді на запитання за зразком, вживайте складну форму майбутнього часу.

Зразок: — Коли приїдеш до мене в гості? (через два дні)
— Їхатиму до тебе через два дні.

1. Коли ти приготуєш нам омлет? (завтра на сніданок)
2. Коли допоможеш мені зробити домашню роботу? (у суботу)
3. Коли пограєш з братиком та сестричкою? (завтра)
4. Коли подивишся з нами новий фільм? (ввечері)
5. Коли підеш з друзями танцювати? (у неділю)

459 Гра «Хто швидше?». Від поданих дієслів утворіть усі форми майбутнього часу. Складіть з ними речення.

Купатися, казати, їсти, читати, робити, слухати.

СЛОВНИК

байопік — életrajzi film

волонтерство — önkéntesség

§98. Дієвідмінювання дієслів теперішнього часу. Дієслова I та II дієвідмін. Букви *e, u* в особових закінченнях дієслів I та II дієвідмін

A jelen idejű igék ragozása. Az I. és II. csoportú igék ragozása

Зміна дієслів за особами й числами називається дієвідмінюванням.

Дієслова поділяються на дві дієвідміни:

I ДІЄВІДМІНА

дієслова, які в третій особі множини мають закінчення

-уть (-ють)

хочуть

у закінченнях (крім 1 особи однини та 3 особи множини) пишемо

-е- або -є-

Вона може (-**еш**, -**емо**, -**ете**)
Він чує (-**еш**, -**емо**, -**ете**)

II ДІЄВІДМІНА

дієслова, які в третій особі множини мають закінчення

-ать (-ять)

роблять

у закінченнях (крім 1 особи однини та 3 особи множини) пишемо

-и- або -ї-

Він спить (-**иш**, -**имо**, -**ите**)
Вона стоїть (-**иш**, -**їмо**, -**їте**)

Дієслова **бути, дати, їсти** та з основою на **-вісти** (*розповісти, відповісти* та ін.) становлять окрему групу. Вони не належать до жодної з дієвідмін і відрізняються за формами від інших дієслів.

- У 2-й особі однини дієслова **дати, їсти, відповісти** мають форму **даси, їси, відповіси** (без кінцевого **ш**).
- Від дієслова **бути** в теперішньому часі вживається тільки форма **є**.

460 Визначте дієвідміну дієслів. Невідомі слова запишіть у словник.

Пекти, смажити, посолити, складати, просити, збивати, варити, нарізати, розносити, маринувати.

461 Прочитайте речення. Перепишіть, уставте пропущені літери. Знайдіть дієслова, виділіть закінчення, визначте вид, час, число й дієвідміну.

1. Любов до книги почина..ться з дитинства і продовжу..ться все життя. Гарну книжку часто чита..мо багато разів і кожен раз знаход..мо в ній щось нове, цікаве, вражаюче (*Василь Сухомлинський*).

2. Див..шся і не надив..шся, диш..ш і не надиш..шся тим чистим, гарячим та пахучим повітрям (*Леся Українка*).

3. У ліс не з'їзд..ш — і на печі замерзн..ш. Хто пізно ход..ть, сам собі шкод..ть (*Нар. творчість*).

462 Уставте пропущені букви **е (є)** або **и (ї)**. Із трьох слів утворіть речення.

Сид..мо, збива..те, печ..ш, посол..ть, марину..те, очіку.., учит..ме, хоч..мо, вір..те.

463 Перепишіть прислів'я. Чого вони нас вчать? Визначте форми дієслів **їсти, дати**.

Роби до поту, а їж в охоту.

Чудний бублик: кругом об'їси, а всередині нема нічого.

Хліб їж, а правду ріж.

Зернину до зернини додамо — і каші поїмо.

Сім'я дає людині путівку в життя.

464 Випишіть слова у дві колонки за дієвідмінами.

Злягти, збудити, летіти, вітати, зробити, втомитися, знати, носити, знеболювати, перев'язати, зловити, боліти, прочитати, знобити.

Ключ: Підкресліть другу букву та прочитайте прізвище та ім'я легендарного лікаря з Берегового.

§99. Чергування приголосних під час утворення особових форм дієслова

Mássalhangzók váltakozása az igenevek képzése során

I дієвідміна

- у дієсловах в усіх особах відбувається чергування приголосних:
бігти — біжу,
писати — пишеш,
пекти — печете,
хотіти — хочемо

Зверни увагу, як чергуються приголосні

- [г], [з] → [ж]: могти — можу, казати — кажу;
- [х], [с] → [ш]: колихати — колишу, писати — пишу;
- [к] → [ч]: кликати — кличеш;
- [д] → [дж]: сидіти — сиджу;
- [т] → [ч]: світити — свічу;
- [з] → [ж]: возити — вожу;
- [с] → [ш], [т] → [ч]: тесати — тешу, чистити — чищу [чишчу];
- [з] → [ж], [д] → [дж]: їздити — їжджу.

II дієвідміна

- у дієсловах чергування приголосних відбувається лише у формі 1-ї особи однини:

просити — прошу, їздити — їжджу, чистити — чищу

- після кореневих б, п, в, м, ф у формах дієслів теперішнього часу в 1-й особі однини та 3-й особі множини з'являється л:

любити — люблю, люблять.

мавпа Бафі

465 Прочитайте речення. Знайдіть і выпишіть дієслова, у яких відбулося чергування приголосних звуків.

- Я сьогодні пишу останній розділ книги, адже скоро **дедлайн**.
- За порадою стоматолога я чищу зуби двічі на день.
- Щороку я їжджу відпочивати зі своєю сестрою, проте цьогоріч їздила сама.
- На першій доріжці біжить чемпіонка

Дедлайн — крайній термін.

з легкої атлетики Оріся Дем'янюк. 4. Я кличу на допомогу лише тоді, коли не можу виконати роботу самостійно. 5. Я думаю, що за робочим столом сиджу правильно.

Ч66 Від кожного дієслова утворіть форму 1-ї особи однини. Складіть з ними речення. Підкресліть букви, які позначають звуки, що чергуються.

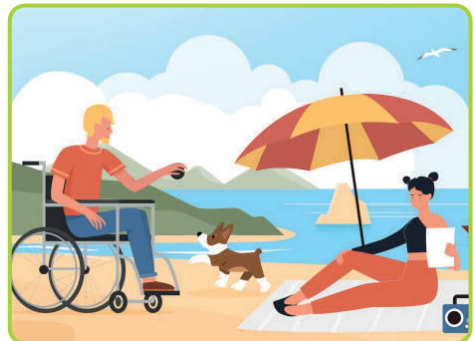
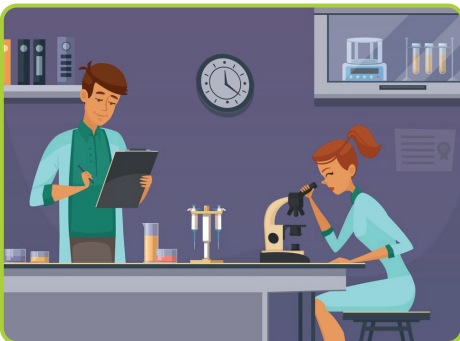
Їздити, носити, казати, летіти, кликати, хотіти, ловити, просити, гладити, робити, любити, терпіти.

Ч67 Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть чергування звуків.

1. Я щодня (проходити) повз самотній, закинутий сад (*Михайло Коцюбинський*). 2. Нам батьки і вчителі (хотіти) щастя на землі (*Максим Рильський*). 3. Гаї (шуміти) — я слухаю. Хмарки (бігти) — милуюся (*Павло Тичина*). 4. (Я) (носити) дрова до куреня, (розводити) вогонь, (чистити) картоплю, ожину збираю (*Олександр Довженко*).

Ч68 Знайдіть помилку в правописі дієслів. Виправте її.

1. Мій тато пекче найсмачніший торт. 2. Я гарно пишу. 3. Я їжу на море. 4. Бабця в'язить шарф. 5. Мама працює науковицею.

§ 100. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу

Az igemódok (kijelentő, feltételes, felszólító).

A feltételes módú igealakok képzése

В українській мові дієслова мають три способи: *дійсний, умовний і наказовий*.

Дійсний спосіб вказує на дію, яка дійсно відбувалася, відбувається та відбудеться. Він означає дію в минулому, теперішньому або майбутньому часі.

*Діти вчора **вчилися**, сьогодні **читають**, а завтра **підуть** в цирк.*

Дієслова дійсного способу змінюються за *часами, числами й особами або родами*.

Умовний спосіб означає дію, яка може відбуватися за певних умов, бажану або неможливу.

*І риба **співала б**, якби голос мала. (Нар. творчість).*

Дієслова умовного способу утворюють додаванням часток **б (би)** до форм минулого часу і змінюють за *числами*, а в однині й за *родами*: *ходив би, ходила б, ходило б, ходили б*.

В умовному способі дієслова не виражають значення часу, оскільки дія не пов'язана з реальністю.

469 Знайдіть у реченнях дієслова умовного способу. Визначте, яку дію вони означають: неможливу, бажану чи ту, яка відбудеться за певних умов.

1. Я б хотіла стати пташкою й далеко полетіти. 2. Степану купили б новий телефон, якби він не губив їх щоразу. 3. Марія поїхала б до бабусі відпочивати, але багато треба вчитися. 4. Пішов би в гори на прогулянку, якби не великий сніг. 5. Ми купалися б у річці, якби не така холодна вода.

470 Прочитайте речення. Визначте спосіб і час дієслів.

1. Умій розрізнити в людині світле й темне. 2. Якою б поганою не здавалася тобі людина, зумій побачити в ній зерно добра, честі. 3. Те, що ми називаємо повагою до людини, — це віра в її добру сутність (за *Василем Сухомлинським*).

471 Замініть неозначену форму дієсловом умовного способу.

1. Я (хотіти) допомогти своїм друзям. 2. Ми (хотіти) поїхати в Карпати. 3. Вони (подарувати) квіти дівчатам, якби не соромились. 4. Марта (хвилюватися) на контрольній роботі, якби не готувалася стільки. 5. Віктор (не захворіти), якби одягався тепліше.

472 Уявіть, що б ви робили, якби були:

- директором/директоркою школи
- найсильнішою людиною
- найрозумнішою людиною.

Почніть речення так: Якби я був / була директором / директоркою школи, ...

473 Відскануйте QR-код та виконайте завдання із сайту learning.ua.

<https://cutt.ly/r8DKuFL>

СЛОВНИК

сутність — і́снєґ

§ 101–102. Творення дієслів наказового способу

A felszólító módú igealakok képzése

Наказовий спосіб означає наказ, прохання і спонування до дії.

*Губами **говори**, а руками **роби**!* (Нар. творчість)

Дієслова наказового способу змінюються за *числами* та *особами*.

Форми дієслів наказового способу

Особа	Однина	Множина
1		кричі мо , пробач мо
2	кричи и , пробач и	кричі ть , пробач те
3	хай кричить, хай пробачить	хай кричать, хай пробачать

Дієслова 1-ї та 3-ї особи однини й множини не мають простих форм наказового способу. Вони утворюються за допомогою часток **хай**, **нехай** і дієслова у формі теперішнього часу. Наприклад, *нехай пише*.

- Дієслово **їсти** має такі форми наказового способу: **їж**, **їжмо**, **їжте**.
- Форма наказового способу дієслів НЕ утворюється за допомогою слова **давай** / **давайте**:
давайте зробимо (неправильно) — *зробімо*,
давай зроби (неправильно) — *нумо зроби*.

Знак м'якшення в дієсловах наказового способу

Знак м'якшення в дієсловах наказового способу пишеться в кінці слова та складу тільки після букв на позначення м'яких приголосних [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'] та лише тоді, коли приголосний у вимові звучить м'яко. Наприклад, *сядь* — *сядьте*.

Після букв **п**, **в**, **ч** та **р** м'який знак не пишеться. Наприклад, *постав* — *поставте*.

474 Перепишіть правильно речення. Підкресліть і поясніть правопис дієслів наказового способу.

1. Заход(ь) і подивис(ь), яка в мене простора кімната.
2. Поклич(ь), будь ласка, батьків.
3. Їж(ь) цю піцу, вона смачна.
3. Виход(ь)те з лікарні.
4. Повір(ь)те, сьогодні буде чудова погода.
5. Порад(ь)те, будь ласка, цікавий фільм.

Стилістичні особливості наказового способу

Нерідко форми одного способу дієслова вживають у значенні іншого:

форми 2-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу можуть уживатися в значенні наказового за умови, коли наказ не викликає заперечення

Зараз ти розкажеш вірш!

форми наказового способу можуть уживатися в значенні дійсного, коли йдеться про несподівану минулу дію

Інші бігають, кричать, а ти вечеряти подай, посуд перемий (Панас Мирний).

форми наказового способу можуть уживатися в значенні умовного з відтінком дорікання комусь

Вийшла б з дому на 4 хвилини раніше, то не запізнилася б.

форми умовного способу можуть уживатися в значенні наказового для висловлення побажання, прохання, поради

Чи не продали б ви, чоловіче, тієї ялинки? (Михайло Коцюбинський)

неозначену форму дієслова (інфінітив) у значенні наказового способу вживають для підкреслення категоричності

Сісти негайно!

475 Прочитайте мінідіалоги. Знайдіть дієслова наказового способу. Вкажіть особи, число.

1. — Привіт, Давиде! Куди ти йдеш?
— Привіт, Адаме! Йду на футбольне поле.
— Я теж туди йду.
— Ходімо разом!

2. — Добрий день, Ірино Федорівно!

— Добрий день, учні. Розгорніть, будь ласка, зошит, запишіть число, «класна робота». Розгорніть підручник на сторінці 152. Іштване, читай вправу 125.

476 Прослухайте діалог. Знайдіть дієслова. Вкажіть час, особу та спосіб дієслів.

— Золтане, ми з рідними завтра хочемо поїхати в Ужгород. Я ще не була там, а ти часто їздиш. Може, підкажеш, куди нам іти в першу чергу?

— З радістю розповім, Чілло! Завітайте спочатку в Ужгородський замок. У замку 40 приміщень. А його стіни приховують цілу систему потаємних ходів. Потім підіть у кав'ярню «Штефаньо». Я часто туди заходжу. Там такі смачні тістечка!

— Дякую, Золтане! Це буде і цікаво, і смачно.

— А ще у кав'ярні ви зможете побачити 22-кілограмову шоколадну писанку, присвячену Великій Британії та Борису Джонсону, колишньому Прем'єр-міністру країни. Створив її власник кав'ярні Валентин Штефаньо, який у 2008 році посів 4 місце на чемпіонаті світу серед кондитерів у Парижі. У 2009 році одна із його шоколадних писанок потрапила до «Книги рекордів України».

— Це чудово! Я вже хочу їхати в Ужгород, щоб все це побачити та скуштувати!

477 Замініть неозначену форму дієсловом наказового способу.

1. Ти (дивитися) під ноги. 2. Марто, (заходити) у кабінет. 3. Ви (запитати) у батьків, чи відпустять на прогулянку. 4. Ви (іти) і (не заважати) мені працювати.

478 З'ясуйте, у яких реченнях способіві форми дієслів уживаються одна замість іншої.

1. Часом і досі здається мені, що й зараз поклепай косу хто-небудь під моїм вікном, я зразу помолодшав би (*Олександр Довженко*). 2 А хтось у нашому загоні візьми та й пусти чутку, що я звідкись переписав той вірш (*Михайло Стельмах*). 3. Йтимеш отак навпростець, на Вербовий хутір, а тоді — як хоч, шляхом, а як хоч — навпростець... (*Іван Багряний*). 4. Ти поїдеш із людьми, а тоді повернешся назад (*Григорій Тютюнник*).

§103. Способи творення дієслів. Розбір дієслова як частини мови

Az igeképzés. Az ige szófajtani elemzése

Дієслова утворюються від:

★ інших дієслів

• *писати — записати*

★ прикметників

• *кращий — покращувати*

★ займенників

• *ви — викати*

★ прислівників

• *збоку — збочувати*

★ іменників

• *обід — обідати*

★ числівників

• *два — подвоїти*

★ вигуків

• *ой — ойкати*

Найчастіше утворити дієслово можемо такими способами:

Префіксальний

• *записати,*
• *розмовляти,*
• *віднести*

Суфіксальний

• *колекціонувати,*
• *зеленіти,*
• *вечеряти*

Префіксально-суфіксальний

• *зменшувати,*
• *знеболювати,*
• *оббігати*

479 Перепишіть речення. Від яких частин мови і яким способом утворено виділені дієслова?

1. Христинка *відмовчувалася* (Іван Чендей). 2. Вже з вір'ю *прилітали* гості (Леся Українка). 3. Дощ *утихає* (Максим Рильський). 4. Ясна смуга на воді все *ширшає*, *більшає* та *довшає*, стає золотим плесом (Іван Нечуй-Левицький). 5. На хвилинку хмарка *вкрила* місяць (Леонід Смілянський). 6. *Здобудеш* освіту — *побачиш* більше світу (Нар. творчість). 7. Неначе пісні вічної рядки, *дзвонитимуть* дороги під тобою (Тамара Коломієць).

480 Робота в парах. Утворіть дієслова, користуючись префіксами, суфіксами. Назвіть спосіб творення. Складіть з ними речення.

Читати (про, ви-, -ува-), старий (-і-), гальмо (-ува-), дощ (-и-), терти (ви-, -а-), мова (роз-, -л-).

РОЗБІР ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

- Назва частини мови.
- Форма дієслова (особова, неозначена, безособова, дієприкметник, дієприслівник).
- Початкова (неозначена) форма
- Вид, спосіб, час.
- Особа (або рід) і число.
- Дієвідміна.
- Синтаксична роль.

ЗРАЗОК УСНОГО РОЗБОРУ

Пливе — дієслово, особова форма, початкова форма — пливти; недоконаний вид, дійсний спосіб, теперішній час, третя особа, однина, перша дієвідміна, в реченні є присудком.

Тихо пливе блакитними річками льон (Михайло Коцюбинський).

ЗРАЗОК ПИСЬМОВОГО РОЗБОРУ

Пливе — дієсл., особ., пливти; недок. вид, дійсн. спосіб, теп. час, 3 ос. одн., I дієвідм., прис.

481 Випишіть із речень дієслова, зробіть їхній морфологічний розбір.

1. Сипле вишня квітом з білих верховіть (*Любов Забашта*).
2. Гримлять [гриміти] зустрічні поїзди (*Наталя Забіла*).
3. Ми боремось за мир і прагнемо миру... (*Максим Рильський*).
4. Коли ж ти мрієш добре, працюєш добре теж (*Микола Бажан*).
5. В садочку іній ліг на дерев'я голе (*Левко Боровиковський*).
6. Стояла я і слухала весну (*Леся Українка*).

СЛОВНИК

відмовчуватися — elhallgat, elnémul

§104. Безособові дієслова

A személytelen ige

Дієслова, що називають дію, яка виконується сама собою, без участі особи, називають **безособовими**. Загалом їх уживають, щоб підкреслити результат дії, при цьому в жодному разі не називаючи виконавця.

Безособові дієслова означають явища природи (*вечоріє*), стихійні явища (*вимерзло*), фізичний або психічний стан людини (*нудить*).

Безособові дієслова не змінюються за особами, числами та родами. Вони можуть мати 3 форми:

- 1) 3-ї особи однини теперішнього або майбутнього часу дійсного способу: *темніє, темнітиме*;
- 2) форма середнього роду минулого часу дійсного та умовного способів: *вигоріло*;
- 3) неозначену форму: *світати*.

Безособові дієслова є присудками в односкладних безособових реченнях. Підметів при таких присудках не може бути. Вечоріло. Хотілось додому.

Ч82 Знайдіть безособові дієслова. Що вони означають? Підкресліть головні члени речення.

1. Світає, край неба палає (*Тарас Шевченко*).
2. Вечоріє на моїй землі.
3. Гостро пахло дубовим молодняком (*Микола Хвильовий*).
4. Бачитися мало, потрібно зустрітись.
5. Швидко вечоріло.
6. Кругом квітами зацвіло.

Ч83 Прочитайте народні прикмети. Назвіть безособові дієслова.

1. Над лісом посиніло — на тепло.
2. Під час дощу починають співати півні — ось-ось випогодиться.
3. Вода в річці потепліла — задощить.
4. Риба грає, вискакує з води — неодмінно занегодиться.

Ч84 Перебудуйте кожне з речень так, щоб у ньому було безособове дієслово. Визначте синтаксичну роль безособових дієслів.

1. Сильний вітер розвіяв листя.
2. На подвір'ї пахне земля.
3. Туман покрив наш сад.
4. Вода залила села.
5. Ми не могли заснути на новому місці.
6. Надворі був мороз.

§ 105. **Не з дієсловами**

A ne helyesírása az igével

Не з дієсловами пишемо**окремо**

- якщо **не** є часткою

не сказати,
не знати

разом

- якщо слово без **не** не

вживається

ненавидіти,
нехтувати,
непритомніти

- якщо **не** входить до складу

префікса

недописати,
недобачити

- Потрібно розрізняти дієслова із префіксом **не-**, який пишуть разом, від дієслів із часткою **не**, яку пишуть окремо:

нездужати (хворіти) → не здужати (не могли)

неславити (ганьбити) → не славити (не прославляти)

непокоїтися (хвилюватися) → не покоїтися (не бути похованим)

- Розрізняйте слова **не має** (не володіє) і **немає** (нема), які пишуться по-різному:

Василь не має ручки. У нього немає чим писати.

Ч 85 Прочитайте прислів'я. Поясніть правопис **не** з дієсловами.

1. Сам незчувся, коли здоров'я позбувся. 2. Чого сам не любиш, того й іншому не роби. 3. Мудрим ніхто не родився, а з книжок навчився. 4. Поки не потрапиш у воду, не навчишся плавати. 5. Недочув глухий, що недобачив сліпий, як утікав кривий. 6. Нехтувати здоров'ям — нехтувати життям. 7. І місяць світить, коли сонця немає. 8. Розум за гроші не купиш.

Ч 86 Прочитайте уривок казки «Частка не у місті дієслів» В. Бутріма.

Частка *не* з дієсловами

Подружитись не могла.

Я не стану поруч з вами,

Хоч би де я не була!..

Не люблю вас! Не чекайте,
 Я не стану другом вам! —
 І стоїть окремо НЕ...
 Не чіпайте! Не підходьте!
 Не турбуйте частку НЕ! —
 Та одній же нудно жити,
 Всім це ясно і без слів.
 «Ненавидіти» — це слово
 Полюбила частка НЕ,
 І тому це дієслово
 Не вживається без НЕ...
 Дружить НЕ з дієсловами,
 Що на НЕДО- почались.
 «Недочути», «недоспати» —
 Дії, що не відбулись
 В повній мірі, лиш частково —
 Разом пишуть, пам'ятай.

487 Перепишіть речення. Напишіть **не** зі словами разом чи окремо й поясніть правопис.

1. Петро не/здужав і не/пішов у школу. 2. Сабіна не/здужає з'їсти дві порції пасти. 3. Мати не/покоїлася за свого сина. 4. Мій друг дуже швидко біжить, я його не/дожену. 5. Мій дідो вже не/дочуває. 6. У селі не/має світла. 7. Голосно слухаю музику, тому нічого не/чую. 8. Гість гостя не/навидить, а господар обох. 9. Рената не/має словника.

488 До поданих дієслів доберіть дієслова-синоніми з **не**.

Зразок: Працювати — не байдикувати.

Відпочивати, голодувати, мовчати.

489 Подані речення запишіть у заперечній формі, використовуючи частку **не**.

1. У класі є сухий басейн. 2. Улітку падав сніг. 3. У Миколи болить голова. 4. Собака грає на гітарі. 5. Хлопці до кінця прочитали великий роман. 6. Марина все чула. 7. Ласло має вдома піаніно. 8. Ми можемо підняти важке.

Запитання для самоконтролю

1. Яка частина мови називається дієсловом?
2. Як розрізнити дієслова доконаного та недоконаного виду?
3. Які дієслова належать до першої дієвідміни?
4. Які дієслова належать до другої дієвідміни?
5. Які часові форми мають дієслова?
6. Який спосіб дієслів утворюється за допомогою частки *б* (*би*)?
7. Як змінюється дієслово в теперішньому й майбутньому часі?
8. Як змінюється дієслово в минулому часі?
9. Які способи творення дієслів найпоширеніші?

Самостійна робота

1. Котре з тверджень є правильною відповіддю на запитання: «*Що таке дієслово?*»?

А Самостійна частина мови, яка означає дію або стан предмета й відповідає на питання *що робити? що зробити?*

Б Службова частина мови, яка означає дію або стан предмета й відповідає на питання *що робити? що зробити?*

В Самостійна частина мови, яка означає ознаку або стан предмета й відповідає на питання *який? яка? яке?*

2. До якого дієслівного виду належать подані дієслова?

Розповісти, виконати, скинути, спалити

А доконаний вид

Б недоконаний вид

3. Котре з виділених у тексті слів є дієсловом минулого часу доконаного виду?

Зеленим духом *дихнули* (1) смереки, зеленим сміхом *засміялися* (2) трави, на всьому світі тільки дві барви: в зеленій — земля, в блакитній — небо... (М. Коцюбинський)

А 1

Б 2

4. У якому часі вжито виділені дієслова?

Прийде тиждень вербовий, бери віз у дорогу дубовий. *Сій* вчасно, *вродить* рясно. *Посій* упору, *будеш* мати зерна гору.

5. У котрому рядку всі дієслова мають форму минулого часу?

А збереглося, зустрілися, їв

Б малюю, віддай, стань

В пасти, орав, колоти

6. У котрому рядку всі дієслова належать до простої форми майбутнього часу?

А закликали, залишили, прочитали

Б досягнемо, зачекаємо, напишемо

В редагую, співаю, ходить

7. У котрому рядку всі дієслова мають у 3-й особі множини закінчення *-ать (-ять)*?

А вчити, сміятися, терпіти

Б воювати, дати, ревіти

В водити, вчити, спати

8. Яке закінчення слід писати у виділеному слові?

Бач.. усі, що навкруги діється.

А -уть

Б -ать

9. У котрому рядку всі дієслова належать до другої дієвідміни?

А бігти, клеїти, молотити

Б шелестіти, дозволити, виховувати

В причепити, грати, бажати

10. У котрому рядку всі дієслова належать до першої дієвідміни?

А стерти, випити, митися

Б гнати, носити, дивитися

В возити, запросити, читати

11. Визначте правильні варіанти послідовного заповнення пропусків у реченні.

Габоре, ... разом на базар, щоб купити ... велосипед.

А пішли, самий гарний

Б давай підемо, найбільш кращий

В ходімо, найкращий

12. З'ясуйте, до яких частин мови належать слова у реченні. Виконайте синтаксичний розбір речення.

Сьогодні наша команда їде на змагання з футболу до Києва.

Повторення вивченого в 6 класі

§ 106. Спостереження за зміною закінчень іменників, прикметників, займенників, порядкових числівників у словосполученнях та реченнях
A főnevek, melléknevek, névmások, számnevek végződésének változásai szóösszetételekben és mondatokban

Ч 90 Прочитайте текст. Виділені слова поставте у правильній формі.

ВІД ЧОГО ГРІМ У СТЕПУ

Легенда

Були колись у нашому пологівському краю скелі та печери. В одній *балка* стояли табором розбійники. А недалеко від них було сім високих *могили*, і біля тих могил жили чабани. Розбійники нападали на *чабани* і відбирали *вівці*.

Одного разу, після невдалого нападу на чабанів, старий розбійницький отаман почав докоряти молодому *отаман*. І через те вони не поладили. Посварились і розійшлися світ за очі, а з ними й їхні товариші.

А люди ще довго чули ночами, як гримить щось у степу, і казали, що то розбійники б'ються з *чабани*. Старі пологівські й шевченківські діди ще й тепер, як почують грім, то кажуть:

— О, вже наступають *розбійник* вівці одбивати!

Ч 91 Усно провідмініайте займенники з іменниками.

Та дорога, їхній спів, усе небо, ніякі слова.

Ч 92 Перепишіть речення. Підкресліть у них лише числівники.

Багато ж тих корінців — страх як багато. Один, два, три... десять, ціла жменя, ціла купа... (*Михайло Коцюбинський*). Цей чоловік, котрий не знає, що лише загальне добро може ущасливити одиницю! (*Наталія Кобринська*).

Майнули в повітрі десятки крил — і голубина зграя знялася в блакить (*Олесь Донченко*). Кроків за сто попереду гострозорий Марко помітив биків (*Григор Тютюнник*). Де один панує, там сотня бідує (*Народне прислів'я*). Десятеро гусей, десятеро курей було, і те забрав дядько, а хату продав (*Ганна Барвінок*).

493 Запишіть правильно дати в зошит.

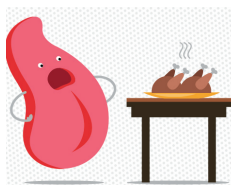
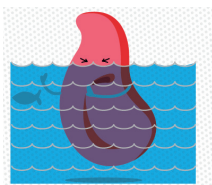
5 вересень, 10 квітень, 15 січень, 4 лютий, 18 травень, 12 червень, 7 серпень, 21 липень, 1 жовтень, 13 листопад, 31 грудень, 8 березень.

494 Прочитайте прислів'я та приказки. Виділені прикметники узгодьте у роді, числі та відмінку з іменником.

Чистий небо не боїться ні блискавки, ні грому. У *глибокий* воді велика риба. З *брудний* води ніхто *чистий* не вийшов. Хто обкидає болотом інших, у того руки *брудний*. У *холодний* погоду *добрий* господар і собаку на вулицю не вижене. З *великий* хмари малий дощ.

495 Прочитайте речення та узгодьте виділені слова. У якому відмінку їх варто поставити? Доберіть до фразеологізмів ілюстрації. Поясніть їхнє значення.

1. Печені голуби не летять до *губа*. 2. Ловити рибку в *каламутна* воді. 3. Мазати *пиріг* зверху.

Ілюстрації з ресурсу «Мова — ДНК нації»

СЛОВНИК

балка — szakadék
докоряти — szemrehányást
tesz, megszíd
отаман — atamán, vezér
поладити — megegyezni

пологівський край — polohi
régio
розбийники — rablók, útonállók
чабани — juhász, pásztor

§ 107. Спостереження за узгодженням числівника з іменником

A számnév és a főnév egyeztetésének megfigyelése

Ч96 Усно провідмініайте числівники з іменниками.

Дві книги; одне небо; десять книг; двадцять три слова.

Ч97 Перепишіть текст. Числа запишіть словами, правильно узгоджуючи числівники з іменниками.

На території Закарпаття розташовані 32 озера, але найпривабливішим і найчарівнішим вважається Синевир, яке одночасно є найбільшим і найглибшим високогірним озером України. Розташоване воно на висоті 989 м над рівнем моря.

Синевирське озеро утворилося 10 тисяч років тому. Глибина озера в середньому 8–10 м. Проте місцями найбільші глибини Синевиру сягають 19–22 м. Це навіть більше, аніж в Азовському морі, найглибше місце якого — 14 м. Скупатися у Синевирі вам не вдасться: окрім заборони, не дозволить ще й температура води, яка максимально нагрівається лише до 11–13 градусів.
(З інтернету)

Озеро Синевир,
Закарпатська обл.

Ч98 Дайте повну відповідь на запитання, використовуючи числівники.

За скільки днів Земля обертається навколо Сонця? Скільки тижнів в одному році? Скільки місяців в одному році? Із скількох днів складається один тиждень? Із скількох годин складається один день? Із скількох місяців складається пора року?

Ч99 Складіть речення, використовуючи подані сполучення числівника з іменником.

Двоє учнів, з трьома уроками, десяти слів, п'ятнадцятьом учням, з чотирьох питань, дванадцяти школярів.

§108. Узгодження дієслів з іменниками

Az igék egyeztetése a főnevekkel

500 Прочитайте. Випишіть дієслова, визначте час, а також вкажіть рід, число та особу, де можна.

Не має значення, який ти. Ти можеш сумлінно навчатися й бути тишком або ж допитливим бешкетником, чи поєднувати всі ці риси. Люди різні, у кожного свій ритм життя, неповторний характер, здібності, а часом і забаганки. Головне, щоби ці забаганки не шкодили іншим.

Ти можеш багато читати або ж малювати квіти. Тренуватися, але не для того, щоби неодмінно стати професійною баскетболісткою чи футболістом, а просто для себе. Можеш слухати, чого хочуть і про що мріють твої подруги й друзі, й поділяти їхні мрії.

Держава покликана створювати умови для твого розвитку, для здобуття нових знань. Ніхто не може обмежувати твій вибір. Тож перед тобою безліч можливостей: ігрові майданчики, наукові лабораторії, стадіони, бібліотеки, театри, курси іноземних мов, студії акторської майстерності, садочки, школи, віртуальні світи для навчання й дозвілля.

Ти можеш випробувати себе в будь-якому занятті й обрати те, що найбільше припаде до душі. Можеш цікавитися усім на світі, заглиблюючись у вивчення одних речей, а до інших дотикатися лише побіжно. Поки дорослішатимеш, у тебе можуть безліч разів змінюватися смаки та потреби, але завжди має бути право вибору.

Якщо ж живеш у складних умовах, держава має докла-дати ще більше зусиль, аби допомогти тобі розвиватися.

Бо завдяки розвитку ти можеш стати будь-ким, і те, ким саме ти станеш, — це лише твій особистий вибір. Він у кожного свій. Але різними ми не лише стаємо, а й на-роджуємося. (Із книги «Я і Конституція», «Видавництво Старого Лева»)

 501 Поставте дієслова в першій особі однини теперішнього часу та правильно узгодьте з іменниками. З трьома із них складіть речення.

Їздити автобус, радити учні, допомогти друзі, пекти паляниця, садити з мама, любити мама, чистити карто-пля, сидіти парта, бігти подруга, косити трава, мастити крем, місити тісто.

 502 Перепишіть прислів'я, приказки та правильно узгодьте виді-лені дієслова з іменником. Зверніть увагу на час дієслова, що вказаний в дужках.

1. Літа пливти (теперішній час), як вода. 2. Вік про-йти (минулий час) — як батогом лягнув. 3. З віком розум приходить (теперішній час). 4. Море не висохне, народ не заблукати (майбутній час). 5. Ніхто не знає, що його в житті чекати (теперішній час). 6. Скотина часто споти-кається, а людина — помилятися (теперішній час). 7. Не місце прикрашати (теперішній час) людину, а людина міс-це. 8. Народ захотіти (майбутній час), то безодню переско-чить (Народні прислів'я та приказки).

 503 Узгодьте дієслова з іменниками, поставивши останні у відпо-відному відмінку.

Р. в. → Вчитися грамота, доглядати діти, послухати порада, вжити заходи, чекати лист.

Д. в. → Вибачати друг, дякувати доля, віддячити чо-ловік, боліти тато.

О. в. → Їхати автобус, пливти човен, говорити англій-ська мова, одружитися з Ірина.

СЛОВНИК

бешкетник — botrányhős,
huligán
забаганки — szeszély

паляниці — kenyér
спотикається — megbotlik
тишком — csendesen, sunyin

§109. Написання твору-оповідання на основі побаченого

Elbeszélés írása látottak alapján

504 Дайте відповіді на запитання.

1. Які особливості має оповідання?
2. Скільки героїв в оповіданні?
3. Скільки подій в оповіданні?
4. Які оповідання ви знаєте?

Отже, **оповідання** — невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажа.

505 Прочитайте уривок тексту. Усно перекажіть. Випишіть незнайомі слова, знайдіть їхнє значення.

А степ жив своїм складним життям. Трава була по плечі людині. Побілішав, заколивався від вітру ковиль, наче поповзли землею сірі пасма туману.

Почалася косовиця. Вийшли козаки в **пойму** над Ворсклюю. Тут трава була така гарна, соковита й густа, що можна було в ній загубитися, як в очеретах. Квітнули величезні степові

рум'янки, червоно-бузковий **шпадник**, золотаві краплини

рум'янка, шпадник, зурки, липка — трав'янисті польові рослини. **зурки**, запашна **липка**. Джмелі й бджоли гули над степом від ранку до присмерків. Кожен косив, де хотів і скільки хотів. Але козаки не жалували. Коні та вівці козацькі паслися

в степу і взимку, коли сніг не був дуже глибокий. Вони розгрібали копитами сніг і здобували з-під нього підмерзлу пашу. І сіно було потрібне тільки на два-три холодніші місяці перед весною.

Вийшов на косовицю й Корж із Горпиною. Горпина гребла сіно і варила куліш, а Корж або косив, або возив запашне свіже сіно додому.

День був задушливий і жаркий, як завжди перед грозою. Корж поспішав звести якнайбільше сіна. Рівно ступа-

Ковиловий степ, Дніпропетровська область

ли його кремезні, круторогі воли, рівно і впевнено ступав поруч них їх господар у самих штанах та червоноверхій козацькій шапці. Методично витяг він із кишені **гаман**, набив люльку, викресав вогню і затагнувся міцними корінцями. Назустріч Коржеві скакав Свенціцький. («Людологи» Зінаїда Тулуб)

Гаман — торбинка для тютюну.

506 Напишіть твір-оповідання про пригоду, що сталася з вами або свідком якої ви стали.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН

1. Вступ. Як ви дізналися про пригоду? Де відбувалися описувані події? Коротко опишіть героїв.

2. Основна частина. Це сама розповідь про пригоду, що сталася з вами або свідком якої ви стали.

3. Закінчення. Які у вас враження від пригоди? Чи є у вас зауваження або побажання?

Орієнтовні теми

1. «Одного разу в лісі»
2. «Пригода на морі (річці)»
3. «Пригода в горах»

СЛОВНИК

косовиця — kaszálás, aratás
куліш — mártás, sűrű leves

очерет — nád

§ 110. Докладний переказ тексту з елементами опису природи

Tartalomírás természetleíró elemekkel

507 Прослухайте текст. Випишіть з тексту невідомі слова. Знайдіть їхнє значення.

Море дедалі втрачало спокій. Чайки знімались із одиноких берегових скель, припадали грудьми до хвилі і плакали над морем. Море потемніло, змінилось. Дрібні хвилі зливались до купи і, мов брили зеленкуватого скла, непомітно підкрадались до берега, падали на пісок і розбивались на білу піну. Під човном клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і плигав, немов нісся кудись на білогривих звірах. Грек часто обертався назад і з тривогою поглядав на море. Алі прудкіше бігав од човна на берег, весь забризканий піною. Вода при березі починала каламутитись і жовкнути; разом з піском хвиля викидала зо дна моря на берег каміння і, тікаючи назад, волікла їх по дну з таким гуркотом, наче там щось велике скреготало зубами й гарчало. Прибій за яких пів години перескакував уже через каміння, заливав прибе-

Марія Ляшкевич «Шквал»

режну дорогу і підбирався до мішків з сіллю. Татари му-
сили відступити назад, щоб не замочити капців.

— Мемет! Нурла! Поможіть, люди, а то сіль підмочить!
Алі! Йди ж туди! — хрипів грек.

Татари заворушилися, і поки грек танцював з човном
на хвилях, з нудьгою позираючи на море, сіль опинилась
у безпечному місці.

Тим часом море йшло. Монотонний, ритмічний гомін
хвиль перейшов у бухання. Спочатку глухе, як важке
сапання, а далі сильне й коротке. На небі сірим павути-
ням снували хмари. Розгойдане море, вже брудне й тем-
не, насакувало на берег і покривало скелі, по яких по-
тому стікали патьоки брудної з піною води. (Михайло
Коцюбинський «На камені»)

 508 Дайте відповіді на запитання.

1. Як у тексті описано море?
2. Як море змінюється впродовж тексту?
3. Що робили Алі, Мемет і Нурла? Чому вони поспі-
шали?
4. Про яке погодне явище йдеться?

509 Випишіть з тексту невідомі слова. Знайдіть їхнє значення.

510 Складіть план до твору.

511 Перепишіть уривок. Вставте з довідки пропущені слова.

Довідка: шумувало, зеленкуватого, білогривих, зміни-
лось, білу.

Море потемніло, ... Дрібні хвилі зливались до купи і,
мов брили ... скла, непомітно підкрадались до берега, па-
дали на пісок і розбивались на ... піну. Під човном клеко-
тіло, кипіло, ..., а він підсакував і плигав, немов нісся
кудись на ... звірах.

512 Напишіть докладний переказ тексту за планом.

Зміст

<i>Дорогі шестикласники та шестикласниці!</i>	4
Вступ. Україна — мій рідний край	5
§ 1. Державна мова України. Народи, які проживають в Україні	5
§ 2. Географічне положення України. Природні багатства України	8
§ 3. Навчальне читання тексту. Географічне положення Закарпаття. Якими мовами розмовляють на Закарпатті?.....	12
Мова і мовлення	15
§ 4–5. Види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, аудіювання, письмо. Монолог і діалог	15
§ 6. Урок розвитку комунікативних умінь. Вимоги до мовлення	20
§ 7. Письмовий твір-опис людини.....	24
Повторення та узагальнення вивченого	29
§ 8. Звуки мови і знаки письма. Склад і наголос.....	29
§ 9. Голосні та приголосні звуки. Вимова голосних звуків та їх позначення на письмі.....	31
§ 10. Вимова та написання слів з апострофом та м'яким знаком.....	33
§ 11. Правопис іншомовних слів	35
Лексика і фразеологія	37
§ 12. Однозначні та багатозначні слова. Вживання багатозначних слів у прямому і переносному значеннях	37
§ 13. Загальноновживані (нейтральні) й стилістично забарвлені слова	38
§ 14. Омоніми. Синоніми. Антоніми	39
§ 15. Фразеологізми.....	41
§ 16. Синтаксис і пунктуація. Словосполучення.....	43
§ 17. Речення. Види речень за метою висловлювання. Окличні речення. Розділові знаки в кінці речень	44
§ 18. Граматична основа речення. Другорядні члени речення.....	46
§ 19. Речення з однорідними членами	48
§ 20. Речення зі звертанням та вставними словами. Розділові знаки при звертаннях і вставних словах.....	49
§ 21. Складне речення	51
§ 22. Пряма і непряма мова.....	53
§ 23. Розвиток мовлення.....	55
Морфологія. Орфографія. Поняття про частини мови. Іменник	58
§ 24. Морфологія як розділ науки про мову. Самостійні (повнозначні) та службові частини мови. Вигук (звуконаслідувальні слова).....	58

§ 25. Іменник як частина мови.....	62
§ 26. Іменник. Значення, граматичні ознаки, синтаксична роль.....	64
§ 27. Іменники, що означають назви істот і неістот, загальні і власні назви (повторення). Велика буква і лапки у власних назвах.....	66
§ 28. Усний переказ. Читання, говоріння.....	70
§ 29. Рід іменників.....	72
§ 30. Іменники спільного роду.....	74
§ 31. Рід іменників іншомовного походження. Рід складноскорочених слів.....	76
§ 32. Число іменників.....	79
§ 33. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини.....	82
§ 34. Незмінювані іменники.....	85
§ 35–36. Букви -е-, -и-, -і- в суфіксах -ечок-, -ечк-, -ичок-, -ичк-, -інн(я), -енн(я), -н(я), -инн(я), -ев(о).....	87
§ 37. Типи відмін іменників. Поділ іменників на групи.....	89
Відмінювання іменників I, II відміни	93
§ 38. Відмінки іменників.....	93
§ 39. Кличний відмінок іменників.....	99
§ 40. Розвиток мовлення. Складання діалогів.....	101
§ 41. Відмінювання іменників III відміни.....	103
§ 42. Відмінювання іменників IV відміни.....	105
§ 43. Розбір іменника як частини мови.....	107
§ 44. Не з іменниками.....	108
§ 45. Написання й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові.....	109
<i>Запитання для самоконтролю</i>	111
<i>Самостійна робота</i>	111
Прикметник	113
§ 46. Прикметник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.....	113
§ 47. Діловий стиль. Складання листа.....	115
§ 48. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Способи творення прикметників.....	119
§ 49. Ступені порівняння прикметників.....	122
§ 50. Прикметники твердої та м'якої груп, їх відмінювання.....	125
§ 51. Розбір прикметника як частини мови.....	129
§ 52. Не з прикметниками.....	131
§ 53. Знак м'якшення та літера -е- в суфіксах на означення пестливості і неповного виявлення ознак: -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -уват-, -юват-.....	133

§ 54. Букви <i>е</i> (<i>є</i>), <i>о</i> , <i>и</i> , <i>і</i> в прикметникових суфіксах -ев- (-ев-), -ов-, -ин-, -ін-, -ичн-, -ічн-	135
§ 55. Одна і дві букви <i>-н-</i> у прикметниках.....	137
§ 56. Написання складних прикметників разом і через дефіс.....	139
§ 57. Діловий стиль. Оголошення	141
<i>Запитання для самоконтролю</i>	143
<i>Самостійна робота</i>	143
Числівник	145
§ 58. Числівник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.....	145
§ 59. Числівники кількісні та порядкові.....	147
§ 60. Відмінювання кількісних числівників.....	149
§ 61. Відмінювання порядкових числівників	152
§ 62. Відмінювання збірних, дробових, неозначено-кількісних числівників.....	154
§ 63. Правопис числівників. Знак м'якшення на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках	156
§ 64. Навчальне аудіювання тексту.....	158
§ 65. Правопис складених числівників. Написання разом порядкових числівників з <i>-тисячний</i>	161
§ 66. Уживання числівників з іменниками	163
§ 67. Правильне вживання числівників для позначення часу (години)	165
§ 68–69. Правильне вживання числівників для позначення дат	166
§ 70–71. Розбір числівника як частини мови	167
§ 72. Офіційно-діловий стиль. План роботи	168
<i>Запитання для самоконтролю</i>	170
<i>Самостійна робота</i>	170
Займенник	172
§ 73. Займенник як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	172
§ 74. Розряди займенників	174
§ 75–76. Творення заперечних та неозначених займенників. Неозначені займенники. Заперечні займенники.....	177
§ 77–78. Відмінювання займенників. Особові та зворотний займенники. Питальні та відносні займенники	179
§ 79. Присвійні, вказівні, означальні займенники.....	181
§ 80. Заперечні та неозначені займенники.....	184
§ 81. Правопис займенників. Написання прийменників із займенниками.....	185
§ 82–83. <i>Н</i> в особових займенниках 3-ї особи після прийменників.....	186

§ 84–85. Написання неозначених і заперечних займенників. Правопис неозначених займенників. Правопис заперечних займенників	188
§ 86. Розбір займенника як частини мови	190
§ 87. Написання твору-роздуму про вчинки людей на основі власних спостережень	192
<i>Запитання для самоконтролю</i>	193
Дієслово	194
§ 88. Дієслово як частина мови. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	194
§ 89. Форми дієслова	196
§ 90–91. Неозначена та особова форми дієслова	198
§ 92. Дієприкметник і дієприслівник. Безособові форми на <i>-но</i> , <i>-то</i>	200
§ 93. Доконаний і недоконаний вид дієслова	201
§ 94. Перехідні й неперехідні дієслова (оглядово)	203
§ 95. Час дієслова. Минулий час	205
§ 96. Теперішній час дієслів	207
§ 97. Майбутній час дієслів	209
§ 98. Дієвідмінювання дієслів теперішнього часу. Дієслова I та II дієвідмін. Букви <i>е</i> , <i>и</i> в особових закінченнях дієслів I та II дієвідмін	211
§ 99. Чергування приголосних під час утворення особових форм дієслова	213
§ 100. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу	215
§ 101–102. Творення дієслів наказового способу	217
§ 103. Способи творення дієслів. Розбір дієслова як частини мови	220
§ 104. Безособові дієслова	222
§ 105. <i>Не</i> з дієсловами	223
<i>Запитання для самоконтролю</i>	225
<i>Самостійна робота</i>	225
Повторення вивченого в 6 класі	227
§ 106. Спостереження за зміною закінчень іменників, прикметників, займенників, порядкових числівників у словосполученнях та реченнях	227
§ 107. Спостереження за узгодженням числівника з іменником	229
§ 108. Узгодження дієслів з іменниками	230
§ 109. Написання твору-оповідання на основі побаченого	232
§ 110. Докладний переказ тексту з елементами опису природи	234

Навчальне видання

**БЕЦА Світлана Дмитрівна
ПАВЛИШИНА Марина Григорівна
ПАВЛОВИЧ Юдіта Павлівна
ПЕВСЕ Андрея Андріївна**

УКРАЇНСЬКА МОВА

**підручник для 6 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

В оформленні обкладинки використано картини
Тетяни Яблонської «У Седневі»,
Андрія Коцки «На полонині Рогнеску»,
Олени Клименко «Там, де море зливається з небом»

Науково-методичне редагування *Інни Черкез*
Редактор *Інна Криворук*
Коректор *Ольга Бризицька*
Оформлення і верстка *Анни Андрєєвої*

Формат 70×100/16. Ум.-друк. арк. 14,00. Обл.-вид. 19,44.
Тираж 1751 прим. Зам. №1709.

Видавець і виготовлювач МПП «Букрек»,
вул. Радіщева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел.: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Сайт: www.bukrek.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.